

145214

BİTLİS ÇEVRESİNDE DOĞAL ORTAM VE KÜLTÜREL YAPININ EĞİTİM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ümran AKIN

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin

Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı İçin

Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ

olarak hazırlanmıştır.

İZMİR

2004

BİTLİS ÇEVRESİNDE DOĞAL ORTAM VE KÜLTÜREL YAPININ EĞİTİM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ümran AKIN

145214

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Danışman:

Prof. Dr. İBRAHİM ATALAY

**Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı İçin
Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak hazırlanmıştır.**

İZMİR

2004

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Bitlis çevresinde doğal ortamın ve kültürel yapının eğitim üzerindeki etkileri**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../ 2004

Ümran AKIN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne

İşbu çalışmada, j¼rimiz tarafından Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Coğrafya Öğretmenliği Bilim Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. İbrahim A. Talay

¼ye

Doç. Dr. Mustafa MUTLUER

¼ye

Yrd. Doç. Dr. İsmail Beldan

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim ¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

26/10/2004

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Prof. Dr. Sedef GİDENER

Enstit¼ M¼d¼r¼

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu Kodu:

Üniv. Kodu:

Tezin Yazarının

Soyadı: AKIN

Adı: Ümran

Tezin Türkçe Adı: Bitlis Çevresinde Doğal Ortam ve Kültürel Yapının Eğitim Üzerine Etkileri

Tezin Yabancı Dildeki Adı: The Effects of Cultural Structure and Natural Environment on Education Around the Bitlis

Tezin Yapıldığı

Üniversite: Dokuz Eylül

Enstitü: Eğitim Bilimleri

Yılı: 2004

Diğer Kuruluşlar:**Tezin Türü:** 1- Yüksek Lisans

Dili: Türkçe

2- Doktora

Sayfa Sayısı: XXII+120

3- Sanatta Yeterlilik

Referans Sayısı:

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: Prof. Dr.

Adı: İbrahim

Soyadı: ATALAY

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- Doğal Ortam
- 2- Sosyo-Ekonomik Yapı
- 3- Eğitim
- 4- Türkiye
- 5- Bitlis

İngilizce Anahtar Kelimeler

- 1- Natural Environment
- 2- Socio-Economic factors
- 3- Education
- 4- Turkey
- 5- Bitlis

TEŞEKKÜR

Doğal ortam ve sosyo-ekonomik yapının insan hayatı üzerindeki etkileri gelişen teknoloji ile birlikte en aza indirgenmeye çalışılmaktadır. Ancak ülkemizde bazı bölgelerde doğal ortam ve sosyo-ekonomik yapının insan hayatı üzerinde olduğu gibi eğitim üzerindeki etkileri de belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu etkiyi araştırma sahası olan Bitlis'te açık bir şekilde görmek mümkündür. Bu araştırmada Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Bitlis'in doğal ortam koşulları ve sosyo-ekonomik yapısı yansıtılmaya çalışılmış ve doğal ortam ile sosyo-ekonomik yapının eğitim üzerindeki etkileri ortaya konmuştur.

Beni bu konuda çalışmaya yönelten, çalışmanın her aşamasında katkı sağlayan ve eserlerimden faydalandığım danışman hocam Prof. Dr. İbrahim ATALAY'a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamda yöntem ve tekniklerinden örnek aldığım ve görüşlerine başvurduğum Yrd. Doç. Dr. İhsan Köksal ALPAYDIN'a, Yrd. Doç. Dr. İsmail BULDAN'a, Yrd. Doç. Dr. Nevzat GÜMÜŞ'e, Yrd.Doç. Dr. Adnan SEMENDEROĞLU'na, Yrd. Doç. Dr. Hasan ÇUKUR'a; bilgileri ve destekleri ile bu tezin meydana gelmesinde büyük katkıları olan Arş. Gör. Raziye OBAN'a , Arş. Gör. Meryem KÖRHASAN'a ve 9 Eylül Jeoloji Mühendisliği'nde Araş. Gör. Cem KINCAL'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışma sırasında hazırladığım anketin uygulanmasında bana yardımcı olan Bitlis'teki öğretmen arkadaşlarıma ve Bitlis Milli Eğitim Müdürlüğü'ne katkılarından dolayı teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ümran AKIN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
GİRİŞ	1
1. Araştırma Alanının Yeri ve Sınırları.....	1
2. Araştırmanın Kapsamı	4
3. Amaç	4
4. Malzeme ve Metod	4
5. Önceki Çalışmalar.....	6
BÖLÜM I: BİTLİS VE ÇEVRESİNİN DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ	9
1. JEOLJİK YAPI.....	9
2. JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLER	10
2.1. Yüzey Şekilleri	11
2.1.1. Dağlık Alanlar	12
2.1.1.1. Volkanik Alanlar	12
2.1.1.2. Tortul Metamorfik Kökenli Dağlık Alanlar.....	15
2.1.2. Düzlükler.....	16
2.1.3. Van Gölü Havzası	17
3. İKLİM ÖZELLİKLERİ.....	18
3.1. İklim Koşullarının Jenetik ve Dinamik Koşulları.....	18
3.1.1. Planeter Faktörler	18
3.1.1.1. Radyasyon Özellikleri.....	18
3.1.1.2. Hava Kütleleri.....	18
3.1.2. Coğrafi Özellikler.....	20
3.1.2.1. Karasalılık Derecesi	20
3.1.2.2. Topografik Özellikler	20
3.2. İklim Elemanları	21
3.2.1. Sıcaklık.....	21
3.2.1.1. Ortalama Sıcaklıklar ve Termik Rejim	21

3.2.1.2. En Yüksek ve En Düşük Sıcaklıklar İle Don Olaylı Günler.....	22
3.2.2. Yağış, Buharlaşma ve Nemlilik Koşulları.....	22
3.2.2.2. Yağışın Aylara, Mevsimlere Göre Dağılışı ve Yağış Rejimi.....	23
3.2.3. Kar Yağışları	24
3.2.4. Bulutluluk Derecesi, Açık ve Kapalı Günler Sayısı.....	27
4. TOPRAK ÖZELLİKLERİ	29
4.1. Zonal Topraklar	29
4.1.1. Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları.....	29
4.1.2. Kestane Renkli Topraklar.....	29
4.1.3. Kireçsiz Kahverenkli Topraklar	30
4.2. Azonal Topraklar	30
4.2.1. Regosoller.....	30
4.2.2. Alüvyonlar.....	31
BÖLÜM II: SOSYAL VE EKONOMİK DURUM	32
1. NÜFUS ÖZELLİKLERİ	32
1.1. Nüfus Artış Oranı.....	33
1.1.1. Doğum, Ölüm ve Toplam Ölüm Oranları	34
1.1.2. Nüfus Hareketleri (Göçler).....	37
1.2. Nüfusun Yaş Özellikleri	39
1.2.1. Medyan Yaş.....	39
1.2.2. Nüfusun Yaş Grupları	41
1.2.3. Yaş Bağımlılık Oranları	43
1.2.4. Hanehalkı Büyüklüğü.....	44
1.3. Aktif Nüfus ve Özellikleri	46
1.3.1. Aktif Nüfus.....	46
1.3.1.1. Aktif Nüfusun Sektörlere Dağılımı.....	48
1.3.2. Faal Olmayan Nüfus ve Bağımlı Nüfus	50

1.4. Nüfusun Eğitim Durumu	52
2. KÜLTÜR YAPISI.....	62
3. EKONOMİK ETKİNLİKLER.....	64
3.1. Tarım Faaliyetleri	64
3.1.1. Tarım Alanlarının Dağılışı	64
3.1.2. Tarım Yöntemleri.....	66
3.1.2.1. Ekili Tarım Alanları.....	67
3.1.2.1.1. Kuru Tarım Alanları.....	68
3.1.2.1.2. Sulu Tarım Alanları.....	70
3.1.2.1.3. Sebze Üretim Alanları.....	71
3.1.2.1.4. Meyve Üretimi	71
3.2. Hayvancılık.....	72
3.2.1. Büyükbaş Hayvancılık	73
3.2.2. Küçükbaş Hayvancılık	74
3.2.3. Yükle ve Koşum Hayvanları.....	75
3.2.4. Arıcılık	75
BÖLÜM III: DOĞAL ORTAMIN VE SOYO-EKONOMİK YAPININ	
EĞİTİM ÜZERİNE ETKİLERİ	77
1. DOĞAL ORTAMIN EĞİTİM ÜZERİNE ETKİLERİ	77
1.1 Jeolojik Yapının Eğitim Üzerine Etkileri	77
1.2. Topografik Yapının Eğitim Üzerine Etkileri	77
1.3. İklimin Eğitim Üzerine Etkileri	78
1.3.1. Düşük Sıcaklıkların Eğitim Üzerine Etkileri	78
1.3.2. Kar Yağışlarının Eğitim Üzerine Etkileri	78
1.4 Toprak Yapısının Eğitim Üzerine Etkileri.....	79
2.SOSYO-EKONOMİK YAPININ EĞİTİM ÜZERİNE ETKİLERİ.....	79
2.1. Nüfusun Eğitim Üzerine Etkileri.....	79
2.1.1. Nüfus Yapısının Eğitim Üzerine Etkileri.....	79

2.1.2. İşsizliğin Eğitim Üzerine Etkileri	79
2.1.3. Hanehalkı Büyüklüğünün Eğitime Etkileri.....	80
2.2. Kültürel Yapının Eğitim Üzerine Etkileri	80
3. BİTLİS İLİNDE ÖĞRETMEN ATAMALARI VE BUNUN EĞİTİME	
ETKİLERİ	81
4. BİTLİS'TE BİRLEŞTİRİLMİŞ SINIF UYGULAMASI YAPAN OKULLAR	
VE BUNUN EĞİTİME ETKİLERİ	83
BÖLÜM IV: ANKET DEĞERLENDİRMESİ.....	85
1. TOPOGRAFYANIN EĞİTİM ÜZERİNE ETKİLERİ	85
2. İKLİMİN EĞİTİM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	86
3. HANEHALKI BÜYÜKLÜĞÜNÜN EĞİTİME ETKİLERİ	87
4. ANNE VE BABANIN SAHİP OLDUĞU MESLEĞİN EĞİTİME ETKİLERİ	89
5. EVDEKİ ODA SAYISININ EĞİTİME ETKİLERİ	91
6. DERSLERİNE YARDIMCI BİRİNİN OLMASININ EĞİTİME ETKİLERİ.....	92
7. KÜLTÜR YAPISININ EĞİTİM ÜZERİNE ETKİLERİ.....	92
8. BİTLİS'TE ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMLERİYLE İLİŞKİLİ OLAN	
FAKTÖRLER.....	94
9. AHLAT'TA ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMLERİ İLE İLİŞKİLİ OLAN	
FAKTÖRLER.....	99
10. GÜROYMAK'TA ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMLERİ İLE İLİŞKİLİ OLAN	
FAKTÖRLER.....	105
11. ANKETİN GENEL SONUÇLARI	109
ANKET SORULARI	115
SONUÇLAR	117
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	118
KAYNAKÇA.....	119

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1: Bitlis ilinin ortalama sıcaklık, ortalama yüksek sıcaklık, ortalama düşük sıcaklık, yüksek ve en düşük sıcaklıkları.	21
Şekil 2: Bitlis ilinin ortalama yağış miktarı.....	23
Şekil 3: Bitlis'te aylık ortalama yağışların mevsimlere göre dağılışı.....	24
Şekil 4: Bitlis ilinde ortalama kar yağışlı gün sayısı.	26
Şekil 5: Bitlis ilinde ortalama kar örtülü günler sayısı.	26
Şekil 6: Bitlis'in en yüksek kar örtüsü kalınlığı.	27
Şekil 7: Bitlis'te ortalama bulutluluk, ortalama bulutlu günler sayısı, ortalama açık günler sayısı ve ortalama kapalı günler sayısı.	28
Şekil 8: Bitlis ilinde medyan yaş.....	41
Şekil 9: Bitlis ilinin nüfus piramidi, 1955	42
Şekil 10: Bitlis ilinin nüfus piramidi, 2000	42
Şekil 11: İktisaden faal nüfus durumu.....	46
Şekil 12: Faal nüfusun il genelinde ana sektörel dağılımı.....	48
Şekil 13: Bitlis ilinde yerleşim yeri, ekonomik faaliyete göre istihdam edilen nüfus (2000 yılı).....	50
Şekil 14: İktisaden faal olmayan nüfusun il ve ilçe toplamındaki durumu.	50
Şekil 15: Çalışma nedenine göre erkek nüfusun işgücünde olmama nedeni.....	51
Şekil 16: Çalışma nedenine göre kadın nüfusun işgücünde olmama nedeni.....	52
Şekil 17: 1990 yılı Türkiye'de okur-yazar ve okur-yazar olmayan nüfus.....	52
Şekil 18: 1990 yılı Bitlis'te okur-yazar ve okur-yazar olmayan nüfus.....	53
Şekil 19: 1997 yılı Türkiye'de okur-yazar ve okur-yazar olmayan nüfus.....	53
Şekil 20: 2000 yılı Bitlis'te okur-yazar ve okur-yazar olmayan nüfus.....	54
Şekil 21: Bitlis ili 1940-2000 yılları arası okuma-yazma bilen ve bilinmeyen nüfus (6 ve daha yukarı yaştaki nüfus).....	56
Şekil 22: 2000 yılı Bitlis il genelinde nüfusun bitirdiği okullar	58
Şekil 23: Bitlis İlinde Arazi Kullanım Oranları.....	66
Şekil 24: Bitlis ilinde tarım alanlarının toplam tarım arazisi içindeki oranları (%)	67
Şekil 25: Bitlis ilinde kuru tarım alanlarında yetiştirilen ürünlerin ekim alanına oranları (%).....	69

Şekil 26: Bitlis'te küçükbaş hayvancılık, büyükbaş hayvancılık ve yük hayvanlarının oranları	72
Şekil 27: Bitlis ilinde büyükbaş hayvanların oranı.....	73
Şekil 28: Bitlis ilinde büyükbaş hayvanların ilçelere dağılımı (%).....	74
Şekil 29: Bitlis ilinde küçükbaş hayvanların oranı (%).....	74
Şekil 30: Bitlis ilinde küçükbaş hayvanların ilçelere dağılımı (%).....	75

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: Bitlis'te Aylara Göre Ortalama Güneşlenme Müddeti	18
Tablo 2: Tatvan'da Aylara Göre Ortalama Güneşlenme Müddeti	18
Tablo 3: Bitlis istasyonunun 40 yıllık ortalama sıcaklık, ortalama yüksek sıcaklık, ortalama düşük sıcaklık, en yüksek ve en düşük sıcaklık tablosu.	21
Tablo 4: Bitlis'te ortalama sıcaklığın mevsimlere göre durumu.	22
Tablo 5: Bitlis'te aylık ortalama yağış miktarı (39 yıllık veriler).	22
Tablo 6: Bitlis'te aylık ortalama yağışların mevsimlere göre dağılışı.	24
Tablo 7: Bitlis ilinin ortalama kar yağışlı günler, ortalama kar örtülü günler ve en yüksek kar örtüsü kalınlığını gösteren tablo.....	25
Tablo 8: Bitlis'in ortalama bulutluluk, ortalama açık günler sayısı, ortalama bulutlu günler sayısı ve ortalama kapalı günler sayısını gösteren tablo.....	27
Tablo 9: Bitlis ilinin ilçelere göre şehir, köy, kadın, erkek nüfusu, yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu.....	32
Tablo 10: Bitlis ilinin 1935-2000 yılları arasında nüfusu ve yıllık artış hızı.	33
Tablo 11 : Bitlis ilinde 1945-2000 yılları arasında çocuk-kadın oranı	35
Tablo 12: Doğurganlık, bebek ve çocuk ölüm oranları (1970-2000).....	36
Tablo 13: Bitlis ilinin köylerinde doğum, ölüm, evlenme ve boşanma sayıları.	37
Tablo 14: Bitlis ili 1990 yılı daimi ikametgaha göre göç durumu (Diğer illerden alınan ve diğer illere verilen göç ile net göç miktarı).	38
Tablo 15: Bitlis ili 1990 yılı daimim ikametgaha göre göç durumu (Bitlis ilinin kendi içindeki göçü).	38
Tablo 16: Son 5 yıl içinde göç alan, veren köy ve hane sayısı.	39
Tablo 17: Medyan Yaş (1940-2000)	40
Tablo 18: Bitlis ilinin 1940-2000 yılları arasındaki yaş gruplarına göre bağımlılık oranları.	44
Tablo 19: Bitlis ilinde yerleşim yeri ve hanehalkı büyüklüğüne göre hanehalkı sayısı.	45
Tablo 20: Bitlis ili genelinde, ilçelerinde, bucak ve köylerinde iktisaden faal olan ve iktisaden faal olmayan nüfus.....	47
Tablo 21: Faal nüfusun il genelinde ana sektörel dağılımı.....	48
Tablo 22: Bitlis ilinde yerleşim yeri, ekonomik faaliyetlere göre istihdam edilen nüfus (2000 yılı).....	49
Tablo 23: Çalışma nedenine göre işgücünde olmayan nüfus.	51

Tablo 24: Bitlis ili 1940-2000 yılları arası okuma-yazma bilen ve bilinmeyen nüfus (6 ve daha yukarı yaştaki nüfus).....	55
Tablo 25: Bitlis il geneli, ilçeleri ve bucak ve köylerdeki okur-yazar ve okur-yazar olmayan nüfus.	57
Tablo 26: Bitlis il merkezi, ilçeleri, bucak ve köylerdeki nüfusun bitirdiği okullar.	59
Tablo 27: Türkiye’de ve Bitlis’te 2001-2002 yılı öğretim kurumlarında öğretmen, öğrenci ve kurum sayıları.....	61
Tablo 28: Bitlis’te ilköğretimde, ortaöğretimde ve yükseköğretimde okullaşma oranları.....	61
Tablo 29: Bitlis İli 1997 Yılı Arazilerin Kullanım Şekli	65
Tablo 30: Bitlis ilinde yetiştirilen ürün çeşidine göre ekili alan (dekar olarak)	69
Tablo 31: Bitlis il genelinde ve ilçelerinde sulanabilen arazi (dekar olarak).....	70
Tablo 32: Bitlis ilinde arıcılık yapan hane sayısı ve kovan sayıları.	76
Tablo 33: Bitlis ilinde 1998-2003 yılları arasında öğretmen atamaları.	82
Tablo 34: Bitlis ilinde birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan ilköğretim okul ve öğrenci sayısı (2002-2003 öğretim yılı).....	84
Tablo 35: Anket uygulanan kişilerin cinsiyet oranı.	85
Tablo 36: Anket sorularından yerin dağlık olup olmadığına ve okula giderken zorluk çekmeye verilen cevaplar.....	86
Tablo 37: Anket sorularından sınıfınız kışın yeterince ısınıyor mu ve soğuk havalarda öğretmeni dinlemekte zorluk çekiyor musun sorularına verilen cevaplar.....	86
Tablo 38: Anket sorularından kar yağışları okulla olan ulaşımınızı nasıl etkiliyor sorusuna verilen cevaplar.	87
Tablo 39: Anket sorularından ev içinde kaç kişi yaşıyor sorusuna verilen cevaplar.	88
Tablo 40: Anket sorularından anne, baba ve çocuklar dışında aile ile birlikte yaşayan var mı sorusuna verilen cevaplar.....	88
Tablo 41: Anket sonuçlarına göre anket sorularından kaç kardeşiniz sorusuna verilen cevaplar.	89
Tablo 42: Anket sorularından babanızın mesleği sorusuna verilen cevaplar.....	90
Tablo 43: Anket sorularından annenizin mesleği sorusuna verilen cevaplar.....	90
Tablo 44: Anket sorularından ev işlerine ve tarla işlerine yardımcı oluyor musunuz sorularına verilen cevaplar.	90
Tablo 45: Anket sorularından çalışma odanız var mı sorusuna verilen cevaplar.....	91
Tablo 46: Anket sorularından eviniz kaç odalı sorusuna verilen cevaplar	91

Tablo 47: Anket sorularından derslerinize yardımcı olan biri var mı sorusuna verilen cevaplar.	92
Tablo 48: Anket sorularından derslere yardımcı olan kişinin öğrenim durumu sorusuna verilen cevaplar.	92
Tablo 49: Anket sorularından ev içinde konuşurken Türkçe'den başka bir dil kullanıyor musunuz sorusuna verilen cevaplar.	93
Tablo 50: Anket sorularından okulda başlarken Türkçe konuşmayı biliyor muydunuz sorusuna verilen cevaplar.	93
Tablo 51: Bitlis'te birinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	94
Tablo 52: Bitlis'te ikinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	95
Tablo 53: Bitlis'te üçüncü Çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	96
Tablo 54: Bitlis'te dördüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	96
Tablo 55: Bitlis'te beşinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	97
Tablo 56: Bitlis'te altıncı çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	97
Tablo 57: Bitlis'te yedinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	98
Tablo 58: Ahlat'ta birinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	99
Tablo 59: Ahlat'ta ikinci çocuğun öğrenimi ile ilişkili olan faktörler.	100
Tablo 60: Ahlat'ta üçüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	101
Tablo 61: Ahlat'ta dördüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	101
Tablo 62: Ahlat'ta beşinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili faktörler.	102
Tablo 63: Ahlat'ta altıncı çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	103
Tablo 64: Ahlat'ta yedinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	104
Tablo 65: Güroymak'ta birinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	105
Tablo 66: Güroymak'ta ikinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	106
Tablo 67: Güroymak'ta üçüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	106
Tablo 68: Güroymak'ta dördüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	107
Tablo 69: Güroymak'ta beşinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	107
Tablo 70: Güroymak'ta altıncı çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	108
Tablo 71: Güroymak'ta yedinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	108
Tablo 72: Anketin genel sonuçlarına göre birinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	109
Tablo 73: Anketin genel sonuçlarına göre ikinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	110

Tablo 74: Anketin genel sonuçlarına göre üçüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	111
Tablo 75: Anketin genel sonuçlarına göre dördüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	112
Tablo 76: Anketin genel sonuçlarına göre beşinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	112
Tablo 77: Anketin genel sonuçlarına göre altıncı çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	113
Tablo 78: Anketin genel sonuçlarına göre yedinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.	114

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Bitlis İli Yerbulduru Haritası

Harita 2: Bitlis İli Jeoloji Haritası

Harita 3: Bitlis İli Topografya Haritası

Harita 4: Bitlis İli Toprak Haritası

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1: Bitlis Merkez İlçesinden Bir Görünüş

Foto 2: Bitlis Merkez İlçesinden Bir Görünüş

Foto 3: Bitlis Merkez İlçesinden Bir Görünüş

Foto 4: Bitlis Merkez İlçesinden Bir Görünüş

Foto 5: Mutki İlçesinden Bir Görünüş

Foto 6: Güroymak İlçesindeki Mesken Tiplerinden Bir Örnek

Foto 7: Güroymak İlçesindeki Mesken Tiplerinden Bir Örnek

Foto 8: Güroymak İlçesindeki Öğretmenevinden Bir Görünüş

Foto 9: Güroymak İlçesinde 19 Mayıs Kutlamalarından Bir Görünüş.

Foto 10: Güroymak İlçesindeki 23 Nisan Kutlamalarından Bir Görünüş

Foto 11: Güroymak İlçesindeki 23 Nisan Kutlamalarından Bir Görünüş

Foto 12: Güroymak İlçesinde Okul Bahçesinde Oyun Oynayan Çocuklar

Foto 13: Güroymak İlçesinde Okul Bahçesinde Oyun Oynayan Çocuklar

Foto 14: Soğuk Havalardaki Ders Ortamından Bir Görünüş

Foto 15: Güroymak İlçesinde Okul Bahçesinde Oyun Oynayan Çocuklar

Foto 16: Okula Giden Öğrencilerden Bir Görünüş

ÖZET

Gelişen teknoloji ile birlikte doğal ortamın ve sosyo-ekonomik yapının insan hayatı üzerindeki etkileri azaltılmaya çalışılmaktadır. Buna rağmen ülkemizde bazı bölgelerde doğal ortam ve sosyo-ekonomik yapı insan hayatı üzerinde olduğu gibi eğitim üzerinde de etkisini belirgin bir şekilde gösterir. Araştırma sahası olan Bitlis ilinde bu etkileri açık bir şekilde görmek mümkündür.

Jeolojik yapıyı Bitlis masifi oluşturur. İlin güneybatı sınırı boyunca ofiolitli seri görmek mümkündür. Van Gölü'nün kuzeyinde Adilcevaz ilçesinde Tersiyer'e ait arazilere rastlanır. Van Gölü'nün çevresinde Kuvaterner dönemine ait alüvyal depolar yer alır.

Bitlis ilindeki jeomorfolojik yapıyı üç grupta inceleyebiliriz: Volkanik alanlar, tortul metamorfik kökenli dağlık alanlar ve düzlükler. Çalışma sahasının % 90'ı dağlık bir yapıya sahiptir.

Çalışma alanında karasal bir iklim görülse de Van Gölü'nün doğu kıyısında yer alması karasallığın şiddetini azaltmıştır. Yıllık ortalama sıcaklık 9,5°C, yıllık ortalama yağış miktarı 1238,1 mm'dir. Bitlis'te yılın yaklaşık dört ayı karla kaplı geçmektedir.

Sahada bitki örtüsünün aşırı derecede tahrip edilmesi ve arazinin de çok engebeli bir yapıya sahip olması toprak oluşumunu güçleştirmiştir.

Bitlis ilinde nüfus artış hızı diğer illere nazaran daha fazladır. Doğu illerimizde aile planlaması çalışmaları ile doğum oranları düşürülmeye çalışılmışsa da tam olarak istenilen sonuçlara ulaşılamamıştır. Nüfus artışını etkileyen unsurlardan biri olan göç konusuna bakıldığında ilin aldığı göç verdiği göçten çok azdır. Nüfusun yaş gruplarına dağılımına bakıldığında 0-14 yaş grubu oranının 15-64 yaş grubu oranına göre çok fazla olduğu görülür. Bitlis ilindeki hanehalkı büyüklüğü incelendiğinde ise gelişmiş illere göre oldukça geniş bir yapıya sahip olduğu görülür. İldeki toplam hanenin % 27'sinde evde yaşayan kişi sayısı 10'dan daha fazladır. Nüfusun % 48'i iktisaden faal olmayan nüfusun içine girmektedir. Faal nüfusun % 70'i de tarım sektöründe çalışmaktadır.

2000 yılında Bitlis ilinde nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri incelendiğinde erkek nüfusun % 85'i kadın nüfusun ise % 58'i okuma-yazma bilmektedir. Buna göre kadınların okuma-yazma oranı erkeklere göre çok azdır. İlde nüfusun bitirdiği okullara bakıldığında yüksekokul, lise ve ortaokuldan mezun olanların sayısının çok az olduğu görülür. Bu da bize ilkokulu bitiren pek çok öğrencinin eğitimine devam etmediğini göstermektedir. İlde okullaşma oranına bakıldığında yüksekokul öğrencilerini 17-21 yaş grubuna oranladığımızda % 15,9, ortaöğretim öğrencilerini 14-16 yaş grubuna oranladığımızda % 40,9 ve ilköğretim öğrencilerini 6-13 yaş grubuna oranladığımızda ise % 73,9 çıkmaktadır.

İlde kullanılan şive Türkçe'den farklı olduğu için öğrencilerin Türkçe'yi çok öğrenip kullanmaları güçleşmektedir. Günlük konuşma dili olarak Türkçe'den başka bir dil (Kürtçe) kullanıldığı için ilkokula başlayan öğrencilerin bir kısmı Türkçe konuşmayı bilmeden okula başlamaktadır. İldeki gelenek ve görenekler nedeniyle evlilikler erken yaşta yapılmaktadır. Bu da öğrencilerin eğitimlerini tamamlamasına engel olmaktadır.

İl genelinin dağlık bir yapıya sahip olması tarım alanlarının dağılımını sınırlandırmıştır. Özellikle Merkez ilçe, Mutki ve Hizan ilçelerinde ekilen arazi oranı % 2,8'e kadar düşmüştür. Ekili tarım faaliyetlerinin yapıldığı yerlerde tahıllar (buğday, çavdar), tütün, baklagiller, meyveler (karpuz, kavun) ve sebze yetiştirilmektedir.

Bitlis'te halkın geçim kaynakları arasında hayvancılık ta önemli bir yere sahiptir. Çalışma alanında küçükbaş hayvancılık büyükbaş hayvancılığa ve yük hayvancılığına göre daha fazla yapılmaktadır.

İl genelinin oldukça engebeli bir arazi yapısına sahip olması il içinde ulaşımı güçleştirmektedir. Özellikle arızalı topografya kar yağışlarıyla birleşince yöre halkının günlük yaşamını olumsuz yönde etkilediği gibi eğitim-öğretim faaliyetlerinin de aksamasına neden olmaktadır. Kış mevsiminde yaşanan düşük sıcaklıklar hem meskenlerin hem de okulların yeterince ısıtılmasına engel olmaktadır. İlde ortalama düşük sıcaklıkların 4 ay boyunca sıfırın altında olması öğrencilerin çalışma ortamını olumsuz yönde etkilemektedir.

İldeki aktif nüfusun yarısından fazlası işsizdir. Faal nüfusun % 70'i de tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Ailenin geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olması çocuğun eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir. Ailesine yardım edebilmek için hem bir işte çalışıp hem de okuyan öğrenciler bulunmaktadır. Ancak bunlar çocuğun derslerinin aksamasına neden olmaktadır. İlde hakim olan çok bireyli (5'den fazla) aile yapısı çocuğun çalışma ortamını olumsuz yönde etkilemektedir. Ailedeki diğer bireylerin iyi bir eğitim almış olması çocuğun eğitime olumlu yönde yansımaktadır.

İldeki doğal ortamın ve sosyo-ekonomik yapının eğitim üzerindeki etkilerini ortaya koyabilmek için öğrencilere uygulanmak üzere bir anket hazırlanmıştır. Anket sonuçları bilgisayar ortamında korelasyona ve regreasyona tabi tutularak öğrencilerin eğitimleri ile ilişkili olan faktörler belirlenmiştir.

Sonuç olarak öğrencilerin eğitimleri, evlenme yaşları, okuldaki ısınma koşullarının elverişsizliği, aile bireylerinin eğitim durumları, okul dışında ailelerine yardım etmek için çalışmaları, karnesindeki zayıflar, günlük konuşma dili olarak Türkçe'den farklı bir dilin kullanılması, çok bireyli aile yapısı ve çocuğun cinsiyeti eğitimini etkilemektedir. Bu nedenle çocuğun gerek ev içinde gerekse okuldaki çalışma koşulları iyileştirilmeli, anne ve babaların çocukların eğitimleri ile daha yakından ilgilenmeleri gerekmektedir. İldeki yatılı bölge okullarının sayısı arttırılmalı ve aile bireyleri her zaman çocuğun eğitime destek olmalıdır. İldeki aile planlaması çalışmalarına daha fazla önem verilerek ailelerin bakabilecekleri kadar çocuk yapmaları sağlanmalıdır.

THE EFFECTS OF CULTURAL STRUCTURE AND NATURAL ENVIRONMENT ON EDUCATION AROUND THE BITLIS

SUMMARY

The effect of socio-economic factors and natural environment on human being life are tried to be reduced with the help of developing technology. Despite this in some parts of our country the effects of socio-economic factors and natural environment are seen clearly not only in human beings life but also in education. In the study area Bitlis, it's possible to see these effects obviously.

Bitlis masse constitutes geological structure. It's possible to see ofiolit series along the southwest border of the city. In the north of Lake Van, Adilcevaz town, lands belong to Tertiary period can be seen. Around the Lake Van there are alluviums stores belong to Quaternary period.

The geologic structure of Bitlis can be analyzed in three groups: Volcanic area, flat area and metamorphic mountain area. The %90 of the study area has a mountain structure.

Although terrestrial climate is prevail in the study area. The city's being in the south of Lake Van reduces the hard effects of terrestrial climate. The annual heat in the city is about 9,5 °C and the annual rain the city is about 1.238,1mm. Bitlis is under the snow about 4 mounts a year.

Excessively irritation of the plant in the field and the roughness of the land make difficult the natural process of the soil.

In Bitlis the speed of increase in population is much higher than the neighbour cities. Although with the studies on family planning it's aimed to reduce the birth rate the desired results haven't been obtained perfectly yet. When we look at the migration issue as one of the component affect the population increase, we can see that migration to the city is much more less than the migration from the city. If the dispersion of the population is taken into consideration, it can be obviously seen that 0-14 age group is much more than 15-64 age group. It is understood from the surveys that the inhabitant's number in Bitlis is wider in comparison to develop cities. In 27 % of the total house in the city the number of people who live in the same house are more than 10. The 48 % of the population constitutes a population which isn't active economically. 70 percent of the active population Works in agriculture.

When the social and economical features of population are examined in Bitlis in 2000 years 85 % of men population and 58 % women population is literature. So, one can say that the literature rate of women is far more less than the men are in the city. The number of the people who graduated from high school, lice and secondary school are very small so it shows that the majority of the students graduated from primary school did not continue their education. When we look at the schooling rate the results are that 15,9 % high school if we estimate them 17-21 age group, 40,9 % secondary school if 14-16 age group are taken into consideration and 73,9 % primary school for the age group between 6-13.

Due to the difference between the used accent and Turkish, it is difficult for the students to learn and speak Turkish fluently. Besides Turkish another language (Kurdish) is spoken in daily speech so many students start the primary school do not know Turkish. Because of the traditions in the city the youths get married in a very early age. And this fact hinders students to go on their education. The mountainous structure of the city has limited the dispersal of agriculture fields. Especially in central towns such as Mutki and Hizan the rate of sown fields reduce to 2,8 %. In the fields where agriculture is done grain (wheat, rye) tobacco, leguminous, fruit (melon, watermelon) and vegetable are grown.

In Bitlis, stockbreeding takes an important part in people's living. In the area where the survey was done sheep or goats are more prevalent than cattle or load animals.

Having a roughness area structure makes the transportation hard within the city. Especially the uniting of rough area and snow not only affects the life of people in vicinity negatively but also it causes hitches in education. The low temperature seen in winter hinders both houses and schools from enough heat. In the city the average low temperature being under '0' through 4 months affects students' study environment in a negative way.

More than half of the active population is unemployed in Bitlis. The 70 % of the active population deals with agriculture and stockbreeding which affect students' education negatively. There are students who both work in order to help their family's income and attend school. But this negative condition causes hinders in student's success. Unfortunately the overpopulation of the family structure influences the study environment of students. On the other hand the good education the members of the family get reflects on student's education positively. Two different public surveys were prepared to apply students in order to reveal the effects of socio-economic structure and natural environment on education in the city. The results of survey are examined in the computer depended on the correlation and regrestion and the factors which affect students education are determined.

As a result, the student's education is influenced by their marriage age, the inconvenient heat condition of school , the state of family member's education, the working of students in order to support their family income , the usage of another language apart from Turkish , overpopulated family and the sex of the student. So the student's possibility whether in home or school should be improved, parents should concern for student's education. The number of boarding schools in the city should be increased and family members must always support student's education. Family planning projects should be widespread in all over the city and people have to be educated in family planning and the rate of birth should be lessening.

GİRİŞ

1. Araştırma Alanının Yeri ve Sınırları

Araştırma alanı Bitlis il sınırları içinde kalan sahayı kapsamaktadır. Bitlis; Doğu Anadolu'yu Güneydoğu Anadolu'ya bağlayan Bitlis vadisi içinde kurulmuş, etrafı dağlarla çevrili tarihi bir şehrimizdir. Doğusunda Van Gölü, kuzeydoğusunda Ağrı, kuzey ve kuzeybatısında Muş, batısında Batman, güneyinde ise Siirt illeri yer alır.

Kent, 41°33' – 43°11' doğu boylamları ile 37°54' ve 38°58' kuzey enlemleri arasında yer alır.

İlin yüzölçümü 7.021 km²'dir. Bitlis ili sınırları içersinde kalan Van Gölü'nün 1.876km²'lik kısmı da ilave edildiğinde toplam yüzölçümü 8.897 km²'ye ulaşmaktadır.

Bitlis ilinin Tatvan, Adilcevaz, Ahlat, Güroymak, Hizan ve Mutki olmak üzere altı ilçesi vardır. Bunlardan Ahlat ve Adilcevaz Van Gölü'nün kuzeyinde, Tatvan Van Gölü'nün batısında, Güroymak Muş ovasının doğusunda, Hizan Van Gölü'nü güneyinde, Mutki ise Batman'ın doğusunda yer alır (Harita 1).

Genel Coğrafi Özellikler

Çalışma alanında Paleozoik, Mesozoik, Tersiyer ve Kuvaterner'e ait birimler yer alır. Sahanın güney ve güneybatı çevresini oluşturan Paleozoik formasyonları gnays, kireçtaşı, mikaşist, şistler gibi metamorfik taşlar ve bunları kesen granitler temsil etmektedir. Sahada Mesozoik Üst Kreteşaya ait ofiolitli serilerle temsil edilir. Bu formasyonlar ilin güneybatı sınırında, Hizan'ın kuzeybatısında ve Mutki ilçesinde Mirkeköse Dağları'nda rastlanır. Tersiyer dönemine ait Neojen karasal arazilere, Oligosen denizel formasyonlara, Eosen filişlerine ve Miyosen denizel formasyonlara rastlanır. Kuvaterner dönemine ait araziler alüvyonlarla temsil edilmekte olup oldukça sınırlıdır.

Araştırma sahasının yüzey şekillerine bakıldığında dağlık alanların geniş yer kapladığını (%71) ovaların ise sınırlı sayıda olduğu dikkati çeker. Sahada hem volkanik kökenli hemde tortul kökenli dağlar yer almaktadır. İl sınırları içinde yer alan volkanik dağlar Süphan Dağı, Nemrut Dağı, Kirkor Dağı, Mazik Dağı ve Germay Tepeleri'dir. Tortul kökenli dağlar ise Toros dağ silsilesinin güneydoğu kanadını oluşturmakta olup daha çok ilin güneyinde uzanmaktadır.

Araştırma alanında karasal bir iklim görülsede Van Gölü'nün doğu kıyısında yer alması karasallığın şiddetini azaltmıştır. Yıllık ortalama sıcaklık 9,5 °C'dir. Ocak –3,0°C ile

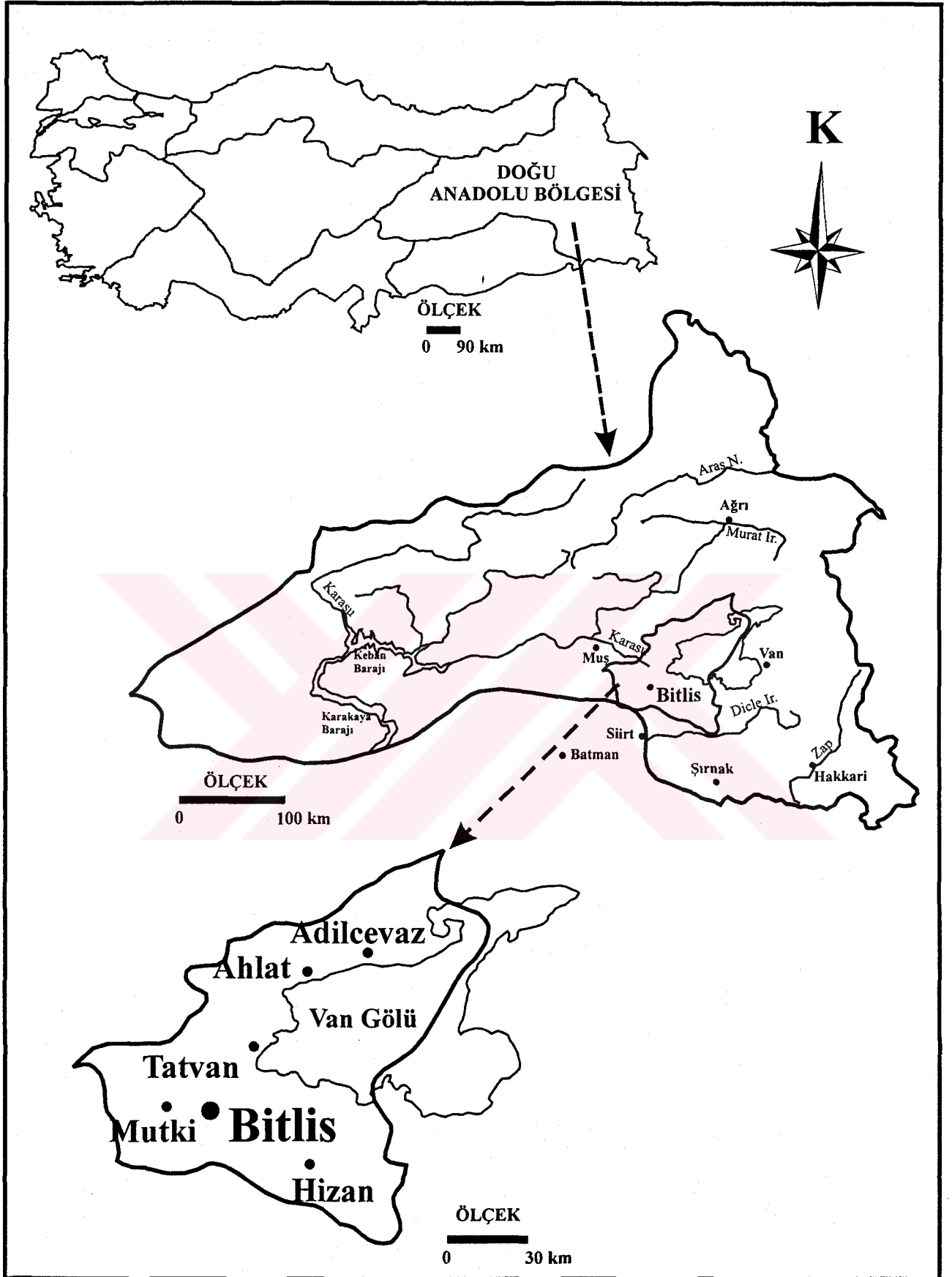
en soğuk ay , Temmuz ise 22,8°C ile en en sıcak aydır. Yıllık ortalama yağış 1238,1mm'dir. Yağışın mevsimlere dağılışı düzenli değildir. Saha yağışın büyük bölümünü kış mevsiminde almaktadır. Bunu ilkbahar mevsimi izler. Buna göre Bitlis'te görülen yağış rejimi Gecikmiş Akdeniz Yağış Rejimi'dir.

Sahada farklı anamateryaller üzerinde farklı topraklar oluşmuştur. Bitki örtüsünün aşırı derecede tahrip edilmesi ve arazinin çok engebeli bir yapıya sahip olması toprak oluşumunu güçlendirmiştir.

Bitlis ilinin 2000 yılı sayım sonuçlarına göre toplam nüfusu 388.678 kişidir. İlin toplam yüzölçümü 7.021km² olup km²'ye düşen insan sayısı 55'dir. İlin nüfus bakımından en büyük ilçesi Tatvan'dır. İlde üç ilçede köy nüfusu şehir nüfusundan daha fazladır. Bunlar Güroymak, Hizan ve Mutki ilçeleridir.

Çalışma alanında ekonomik faaliyet olarak tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Tarım ürünleri olarak buğday, yonca, şekerpancarı, tütün, çavdar, sebze ve meyve üretimi göze çarpar. Ancak il genelinin dağlık bir yapıya sahip olması tarım alanlarının dağılışını sınırlandırmıştır. Özellikle Merkez ilçe, Hizan ve Mutki ilçelerinde ekilen arazi oranı %2,8'e kadar düşmektedir. Buda hayvancılığın ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Çalışma alanında küçük baş hayvancılık büyük baş hayvancılığa ve yük hayvancılığına göre daha fazla yapılmaktadır.

Bitlis ilinin çevre illerle ulaşımını sağlayan çeşitli karayolları vardır. Bitlis ilinden Van'a ;Van Gölü'nün kuzeyinden Ahlat, Adilcevaz ve Erciş üzerinden karayolu bağlantısı olduğu gibi Van Gölü'nün güneyinden Gevaş üzerinden de ulaşılabilir. Yine Bitlis ilinin Diyarbakır üzerinden Şanlıurfa'ya, Gaziantep'e karayolları bağlantısı vardır. Ayrıca, Bitlis İl'inden Muş, Bingöl, Elazığ ve Malatya hattı üzerinden Ankara'ya karayolları bağlantısı bulunmaktadır. Ancak, bu güzergah kış aylarında kar yağışları nedeniyle kapandığı için pek fazla tercih edilmemektedir. Bunun yerine Bitlis-Diyarbakır güzergahı kullanılmaktadır.

Harita 1: Bitlis İli Yerbulduru Haritası.

2. Araştırmanın Kapsamı

Bitlis çevresinde; 1) Doğal ortam koşulları (jeolojik yapı ve litoloji, yüzey şekilleri, iklimi, bitki örtüsü ve toprak yapısı) ile sosyal ve ekonomik özellikleri (sosyal ve kültürel yapı, nüfus özellikleri, tarım, hayvancılık) incelenmekte. 2) Doğal ortam ile eğitim arasındaki ilişki belirlenmekte. 3) Sosyal ve ekonomik yapının eğitim üzerindeki etkileri, eğitimde yaşanan sorunlar belirlenmekte ve çözüm önerileri sunulmaktadır.

3. Amaç

Bilindiği gibi deterministik bir yaklaşımda doğal ortam, insanın sosyal ve ekonomik faaliyetlerinde önemli ölçüde kontrol etmektedir. Bu kontrol gelişmemiş ve gelişmekte olan toplumlarda ön plana çıkar. Gelişmiş toplumlarda ise doğal ortamın insan etkileri üzerindeki önemi gittikçe azalır. Buradaki amaç; Doğu Anadolu'da gelişmemiş tavırların etkili olduğu Bitlis ilinde doğal ortamın ve sosyal yapının eğitim öğretim üzerindeki etkilerini belirlemek ve eğitim öğretimin gelişmesi için alternatif senaryolar üretmektir.

4. Malzeme ve Metod

4.1 Malzeme

Topoğrafya ve Jeoloji haritalarının hazırlanmasında Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nden temin edilen 1/500.000 ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası'nın Erzurum ve Van paftalarından yararlanılmıştır.

T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden temin edilen 1/100.000 ölçekli Bitlis İli Verimlilik Haritası kullanılarak 1/800.000 ölçekli Toprak haritası hazırlanmıştır.

İklim özellikleri için Devlet Metereoloji İşleri Genel Müdürlüğü'nden alınan Bitlis İli rasat bilgilerinden [sıcaklık, yağış, rüzgar, nem ve basınç verileri (1963-2002)] yararlanılmıştır.

Araştırma sahasının nüfus özellikleri için Devlet İstatistik Enstitüsü'nden alınan Bitlis İli 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri verilerinden yararlanılmıştır.

Araştırma sahasının ekonomik niteliklerini ortaya koyabilmek için Bitlis İli 1997 yılı Köy Envanteri verilerinden yararlanılmıştır.

4.2 Metod

Çalışma alanına ait kaynaklara ulaşılmış ve bunlar değerlendirilmiştir. Sahanın doğal ortam özelliklerini (jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri, toprak yapısı) ortaya koyabilmek için ve bunların alansal dağılışı için Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü ve Bitlis Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden alınan haritalardan yararlanılmıştır.

Sahanın iklimi, nüfusu ve ekonomik nitelikleri ile ilgili veriler değerlendirilmiş, tablolar ve şekiller hazırlanmıştır.

Araştırma alanında doğal ortamın ve kültürel ortamın eğitim üzerindeki etkilerini ortaya koyabilmek için Bitlis İli'nde üç ilçede (Güroymak, Ahlat ve Merkez İlçe) ilköğretim öğrencilerine anket uygulanmış ve anketlerden elde edilen verilerin bilgisayar ortamında değerlendirilmesiyle ilde eğitim üzerinde etkili olan faktörler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anket sırasında Bitlis İl Milli Eğitim Müdürlüğü çalışanları, öğretmenler, öğrenciler ve öğrenci velileri ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler neticesinde ildeki eğitim ve öğretim faaliyetlerini etkileyen faktörler hakkında bilgi sahibi olunmuştur.

5. Önceki Çalışmalar

İZBIRAK (1951), ilgili eserinde Van Gölü'nün çevresinin iklimini ılımanlaştırıcı özelliğinden bahsederek bu görüşünü Van, Erzurum ve Kars illerinin iklim elemanları ile kıyaslayarak desteklemiştir.

ERİNÇ (1953), ilgili eserinde Nemrut'un bir stratovulkan yapısı arzettiğini, tepesi kesik ve basık bir koniye benzediğini, üzerinde bir kalderanın yer aldığını ve kaldera tabanının batı kısmının yarım ay şeklinde büyük bir gölün kapladığını, doğu kısmında da bir küçük göl ile yeni indifalara ait küçük obsidiyen konilerin bulunduğunu ifade etmiştir.

YALÇINLAR (1973), ilgili eserinde Bitlis Masifi'nin merkezi kesimlerinde geniş alanlarda meydana çıkmış bulunan gnayslarla daha geniş ölçüde esas yapıyı teşkil eden kristalin şistler, mermer ve kuvarsitler, eski temel içerisinde Alt Paleozoyik hatta Antekambriyen metamorfik formasyonların bulunabileceğini belirtmiştir.

YALÇINLAR (1976), yazar eserinde Doğu Anadolu'nun metamorfik masiflerine ve Alt Paleozoyik formasyonlarına değinerek Bitlis Masifi'nin eski metamorfik formasyonlarını incelemiştir.

ATALAY (1983), ilgili eserinde Bitlis Masifi'ndeki metamorfik şistlerin en az iki farklı metamorfizma geçirdiğini ve bu metamorfizmalar sonucu eski kütle ve epimetamorfik örtünün oluştuğunu belirtmiştir. Bu metamorfik zonlardan eski kütlelerin yaşının Kambriyen'e ait olabileceği ve Siluriyen'de metamorfizmaya uğradığı (Kaledoniyen orojenezi), epimetamorfikler ise muhtemelen Hersiniyen orojenik hareketi ile metamorfizmaya uğradığını belirtmiştir.

ATALAY (1987), ilgili eserinde Doğu Anadolu'daki genç volkanik arazileri incelemiş ve Doğu Anadolu'nun büyük bir bölümünün Eosen'den başlayarak tarihi çağlara kadar devam eden türlü şekilde ve litolojide volkanik arazilerle kaplı olduğunu belirtmiştir.

KÖY HİZMETLERİ (1987), ilgili çalışmada Bitlis İli ve ilçelerine ait toprak gruplarının özellikleri, toprakların verimlilik durumları, tarımsal yapı üzerinde durulmuş ve 1/100.000 ölçekli harita ile bu özellikler aktarılmıştır.

SARAÇOĞLU (1989), ilgili eserinde Doğu Anadolu bölgesinin genel özelliklerini inceleyerek Van Gölü havzasının ve çevresinin yüzey şekillerine, iklimine, beşeri hayatına ve ekonomisine değinmiştir.

KOÇMAN (1993), yazar eserinde Türkiye'nin iklimi üzerinde durarak, Türkiye'deki iklim tiplerini ve iklim bölgelerini açıklamıştır. Gecikmiş Akdeniz Yağış Rejimi'nin hakim olduğu alanı batıda Gaziantep Platolarından başlayarak Güneydoğu Toroslarının yamaçları önünden devam ederek doğuda Bitlis Dağ'ları ile Cizre arasında kalan kesimde etkili olduğunu belirtmiştir.

SÜR (1994), ilgili makalesinde Doğu Anadolu'da volkan topoğrafyasının geniş bir alanı kapladığını ve çeşitli volkanik oluşum ve aşınım şekillerini bünyesinde barındırdığını belirtmiştir. Lav platoları, aynı kırık hattı üzerinde merkezi erüpsiyonlarla teşekkül etmiş yüksek stratovolkanlar, kalkan volkanlar gibi oluşum şekilleri; volkanik arazide kanyon vadiler, terselmiş rölyef gibi aşınım şekilleri; lav akıntılarının vadileri tıkayarak meydana getirdikleri lav setli gölleri gibi volkan rölyefindeki belli başlı oluşumları örneklerle sunmuştur.

ATALAY-MORTAN (1997), ilgili eserinde Van Gölü havzasının güneyde Bitlis Masifi ile kuzeyde Neojen ve Kuvaterner'e ait volkan kütleleri, batıda Nemrut Dağı ve lav örtüsü ile çevrili olduğunu, zannedildiği gibi bir lav set gölü olmayıp, tektonik bir göl olduğunu belirtmişlerdir.

ATALAY (1997), ilgili eserinde toprak oluşumuna etki eden faktörleri açıklayarak Türkiye'deki toprak türlerine değinmiş ve Türkiye topraklarını yeni toprak sistemine göre sınıflandırmıştır.

AKSAKAL (1998), ilgili yüksek lisans tezinde Bitlis İli'nin Tatvan ilçesinin iklimini incelemiştir. Don olayının yılın sekiz ayında (Ekim-Mayıs arası) görülebileceğini, yılın yaklaşık yarısında bulutlu günlerle karşılaştığını, yağışların oran ve miktar olarak en fazla ilkbahar mevsiminde düştüğünü, karla örtülü günlerin sayısının 107,8 olduğunu ve Tatvan'ın ikliminin nemli olduğunu ortaya koymuştur.

ÇELEBİ (1999), ilgili eserinde Bitlis İli'nin gelenek, görenek, inançları, kültür yapısını inceleyerek ildeki evlenme geleneğini örnekler vererek anlatmıştır.

SERDAR (2000), ilgili eserinde Bitlis İli'nin genel tarihi, coğrafi özellikleri, kültür yapısı üzerinde durarak, Bitlis İli'nin kendine özgü bir şivesi olduğunu, bu şivenin Azeri lehçesine yakın olduğunu belirtmiştir.

BÖLÜM I: BİTLİS VE ÇEVRESİNİN DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ

1. JEOLJİK YAPI

Geçmişten günümüze değin yapılan jeolojik ve jeomorfolojik araştırmalarda, Bitlis ve çevresinde bütün jeolojik zamanlara ait arazilerin var olduğu tespit edilmiştir. Tektonik aktivite bakımından da faal bir yer olan Bitlis ve çevresinde zaman zaman şiddetli depremler de meydana gelmiştir. Araştırma yerindeki araziler jeolojik ve litolojik anlamda genel olarak şu şekilde gruplandırılabilir:

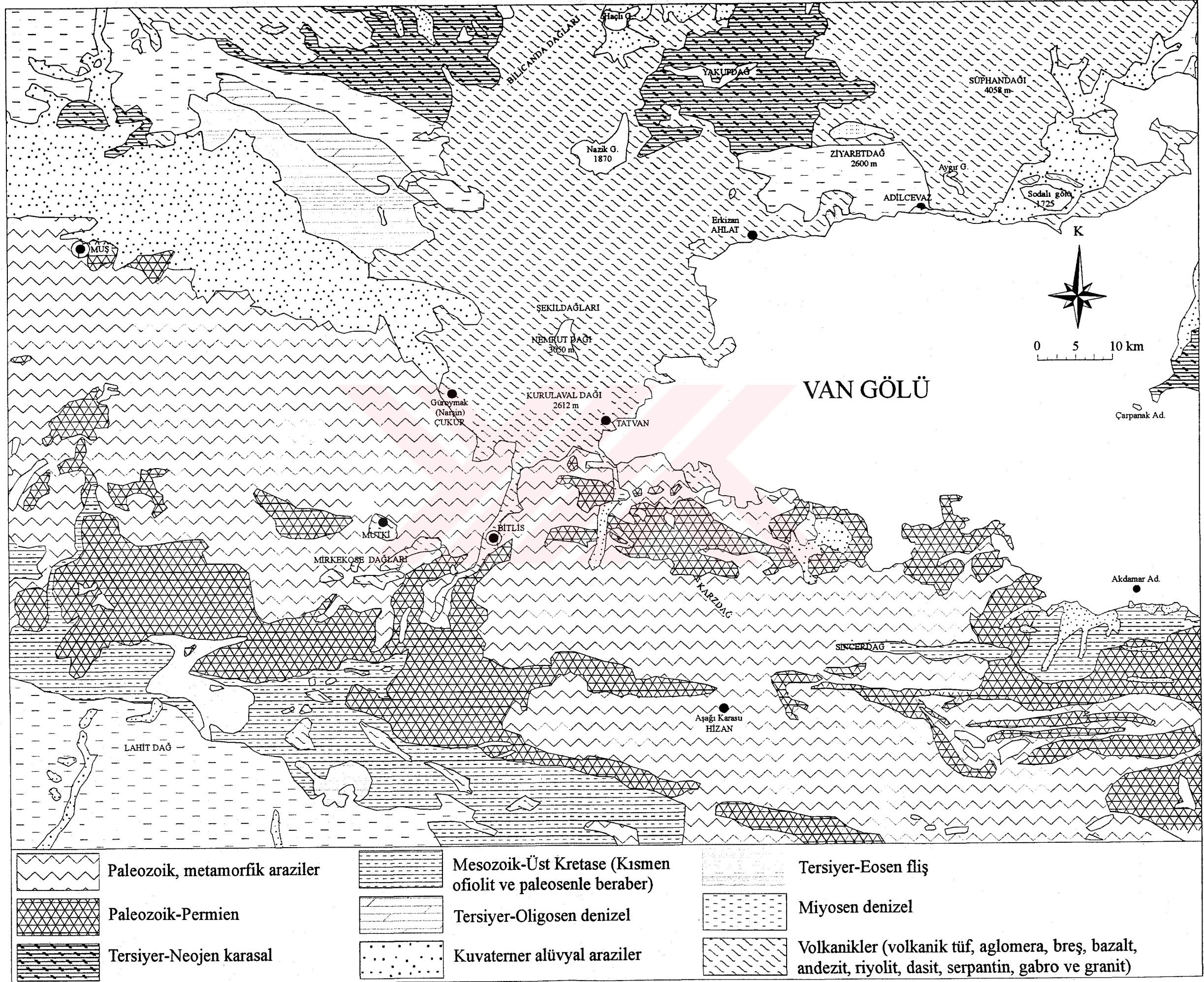
- a. Paleozoik ve Paleozoik sonu (Bitlis Masifi ve Permien araziler)
- b. Mesozoik (Üst kretase ofiolitli seri ve serpantinler)
- c. Tersiyer (Alt miyosen arazileri)
- d. Kuvaterner (Alüvyonlar)
- e. Volkanikler

a. Paleozoik ve Paleozoik sonu araziler: Bu arazilerin büyük bölümünü Bitlis Masifi oluşturur. Masif Güneydoğu Toros Dağları sisteminde batıda Akdağ'dan başlayarak doğuya doğru Muş Ovası ve Van Gölü'nün güneyinden geçerek Hakkari'nin kuzeyinde yer alan Karadağ'a kadar devam eder. Bitlis Masifini oluşturan kayalar çeşitli renkte ve bileşimde gnays, mikaşitler, amfibolitler, muskovitli kuvarsitler, şistler, kireçtaşları, mermerler gibi metamorfik taşlar ile bunları kesen granitlerden oluşur. Bu kaya grupları masif boyunca kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanmaktadır. Bu masif güneyde Mesozoik kuzeyde Tersiyer çökelleri altında devam etmektedir(Harita 2).

Masif, Paleozoikte Kaledoniyen ve Hersiniyen orojenezleri ile geniş ölçüde metamorfizmaya uğramıştır. "Diğer masifler gibi Bitlis Masifi'de Alpin ve Post-Alpin tektonik hareketlere iştirak etmiş ve sert olan bu masif faylarla parçalanmıştır, hatta Üst Miyosen'de meydana gelen kompresyon sonucu masif güneye doğru Mesozoik ve Miosen formasyonlarının üzerine itilerek bu araziler üzerinde 15-20 km kadar sürünmüştür."⁽¹⁾

¹ ATALAY. İ., (1987). *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş*, Ege Ün. Edeb. Fak. Yayını, No: 9, İZMİR,[5]

Harita 2: Bitlis İli Jeoloji Haritası (M.T.A., 2002'den alınmıştır.)

Çalışma alanında Permien'e ait araziler masifin güneybatısında ve Van Gölü'nün güneybatı kıyıları boyunca parçalar halinde uzanmaktadır.

b. Mesozoik Araziler: Çalışma sahasında Üst Kreteşaya ait ofiolitli seriler yer alır. Bitlis ilinin güneybatı sınırı boyunca uzanan ofiolitli seri Hizan'ın kuzeybatısında yer alan Singer Dağı'nda da görülür. Mutki ilçesinde ve Mirkeköse dağlarında bu zamanda oluşmuş serpantinlere rastlanır (Harita 2).

c. Tersiyer Arazileri: Araştırma alanında Eosen dönemine ait fişler Güroymak ilçesinin kuzeybatısında, Oligosen dönemine ait denizel formasyonlar Eosen fişlerinin kuzeyinde, Neojen dönemine ait karasal formasyonlar Ahlat ilçesinin kuzeyindeki Yakup Dağı etrafında ve Bilican Dağları'nın batısında; Miyosen denizel formasyonları ise ilin güneybatısında yer alan Lahit Dağı etrafında ve Oligosen denizel formasyonlarının kuzeyinde yer alır (Harita 2).

d. Kuvaterner Arazileri (Alüvyonlar): Bitlis ili ve çevresindeki Kuvaterner arazileri alüvyonlarla temsil edilir. Adilcevaz ilçesinin doğusunda ve Van Gölü kıyılarında, Tatvan'ın Van Gölü kıyılarında, Hizan'ın kuzeyinde, Güroymak ilçesinin kuzeybatısında yeni alüvyon depolarına rastlanır. Hizan'ın doğusunda Gevaş yakınlarında ise Pleistosen'e ait eski alüvyal depolar görülür (Harita 2).

e. Volkanikler: Çalışma sahasında Tersiyer ve Kuvaternere ait volkanik araziler yer alır. Bu arazilerde bazalt, andezit, doleritler, spilit ve porfirite kayalar geniş bir yayılım alanına sahiptir. Bazalt ve dolerit, Nemrut Volkan konisinin kuzey ve batısında daha geniş yer kaplar. Nemrut'un doğusunda ve güneyinde, Süphan dağının etrafında ise daha çok andezit, spilit ve porfirite yaygın durumdadır. Adilcevaz ile Ahlat'ın doğusunda volkanik tüflere, aglomera ve breşlere rastlamak mümkündür (Harita 2).

2. JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLER

Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Bitlis Masifi çekirdek bir arazi olup Paleozoik'te oluşmuş ve metamorfizmaya uğramıştır. Mesozoikte bölgenin bir bölümü Tetis denizi tarafından kaplanmış ve burada denizaltı volkanizması etkin olmuştur. Jura başlarında Bitlis kütlesi parçalanarak adeta bağımsız bir kütle haline gelmiştir.

Tersiyerde Paleosen ve Eosen dönemlerinde kara halindeki alanlar şiddetli bir aşınmaya maruz kalmıştır. Bitlis Masifi'de bunlardan biridir. Eosen'in önemli özelliklerinden biride denizaltı volkanizmasının yanında kara üzerinde oluşan volkanizmanın

da artmış olmasıdır. Bu dönemde ülkemizin çeşitli yerlerinde olduğu gibi Doğu Anadolu'nun çeşitli kesimlerinde özellikle andezit tipte volkanizmalar yaygın duruma geçmiştir. Yine Eosen'de çökme sonucu oluşan olukları Eosen denizleri kaplamıştır. Miyosenden itibaren güneydeki Arabistan sert kütesinin kuzeye doğru ilerlemesi ile bölge sıkışmaya başlamış ve faylanmalar meydana gelmiştir. Böylece Kahramanmaraş'tan başlayan Pazarcık-Gölbaşı ile Malatya-Hazar Gölü-Bingöl-Muş-Van Gölü üzerinden doğuya doğru devam eden Doğu Anadolu Fay Kuşağı oluşmuştur. Bu nedenle Bitlis'te magnitütü yüksek depremler meydana gelmiştir.

Kuvaterner başlarından itibaren bölgede merkezi püskürmeler hız kazanmış ve Bitlis'te yer alan büyük strato-volkanlar olan Nemrut ve Süphan volkan konileri oluşmuştur. Pleistosen'de meydana gelen önemli olaylardan biride iklim değişimleridir. Günümüzden daha nemli ve daha kurak iklimler hüküm sürmüştür. "Yapılan araştırmalara göre halihazırdaki göl seviyesinin üzerinde 1720-1730, 1700-1680, 1670, 1660, 1655m seviyelerinde ve gölün su altında kalan kesimlerinde göl yüzeyinden -30, 40 -70, -250, ve -340 metre seviyelerinde gölün seviye değişmelerini gösteren taraçalar tesbit edilmiştir."⁽²⁾

Araştırma sahası yüksek ve engebeli bir topografyaya sahiptir. Bunu sahanın Tersiyer başlarından itibaren güneydeki Arabistan kütesinin bölgeyi sıkıştırması ve sahanın kalın bir volkanik malzeme ile kaplanmasına bağlayabiliriz. Ayrıca akarsu aşındırması da sahanın engebeli bir görünüm kazanmasına neden olmuştur. İlde önemli akarsu bulunmamasına rağmen il sınırları içinde kalan Murat suyuna karışan ve Muş Ovasını sulayan, şehrin içinden geçen Kömüs ile Rabat suyu şehir merkezinde birleşerek Dicle nehrine doğru akarlar. Tektonik grabenleri kapan ve epirojenik hareketlerle yavaş yavaş yükselen sahaları testere gibi kesmişlerdir. Buda engebeli bir topografyanın oluşmasına neden olmuştur.

2.1. Yüzey Şekilleri

Bitlis ili dağlık bir sahada kurulduğu için ovalar az yer kaplar. Ahlat Ovası, Adilcevaz ilçesinden Erciş ilçesine doğru uzanan ova ile, bir düzlük gibi Bitlis'in kuzeydoğusundan Van Gölü'ne kadar uzanan Rahva Ovasından başka büyük düzlüklere rastlanmaz. Bu nedenle Bitlis'i

---

² ATALAY, İ.,(1987). *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş*, Ege Ün. Edeb. Fak.Yayımları, No: 9, İZMİR,[157]

%71'i dağlık

%18.6'sı dalgalı

%10.4'ü ova ile kaplıdır.

Buradan da anlaşılacağı gibi Bitlis ili Doğu Anadolu'nun dağlık kesimlerindedir. Hatta Mutki ve Hizan ilçelerinde düzlük alan bulunmamakta ve dağlık arazi oranı %90'ı geçmektedir. Bitlis ili çevresindeki yüzey şekillerini şu başlıklar altında inceleyebiliriz (Harita 3).

2.1.1. Dağlık Alanlar

Araştırma alanında hem volkanik kökenli hemde tortul metamorfik kökenli dağlar yer almaktadır. Volkanik dağlar ilin kuzeyinde Tatvan, Adilcevaz ve Ahlat ilçelerinin kuzeyinde yaygın iken tortul metamorfik kökenli dağlar ise ilin güneyinde daha yoğundur.

2.1.1.1. Volkanik Alanlar

Araştırma sahasında volkanik alanlar geniş yer kaplamaktadır. İlin doğusunda Türkiye'nin üçüncü büyük dağı olan Süphan Dağı (4058) yer almaktadır. Van Gölü'nün kuzeyinde kuzeybatı-güneydoğu yönlü fay hattı üzerinde oluşan Nemrut Dağı ve kalderasında Bitlis ili sınırları içindedir. Bitlis-Tatvan karayolu üzerinde yer alan Rahva Düzlüğü'nün kuzeyinde volkanik dom şeklinde olan Kırkor Dağı yer alır. Yine Muş Havzası'nın doğusunda yer alan Mazik Dağı'da dom şeklinde bir yapıdır. İlginç bir görünüm arz eden "Nemrut Develeri" ve Van Gölü'nün güneybatı kıyısındaki İncekaya Kalderası da araştırma alanına giren volkanik alanlardır.

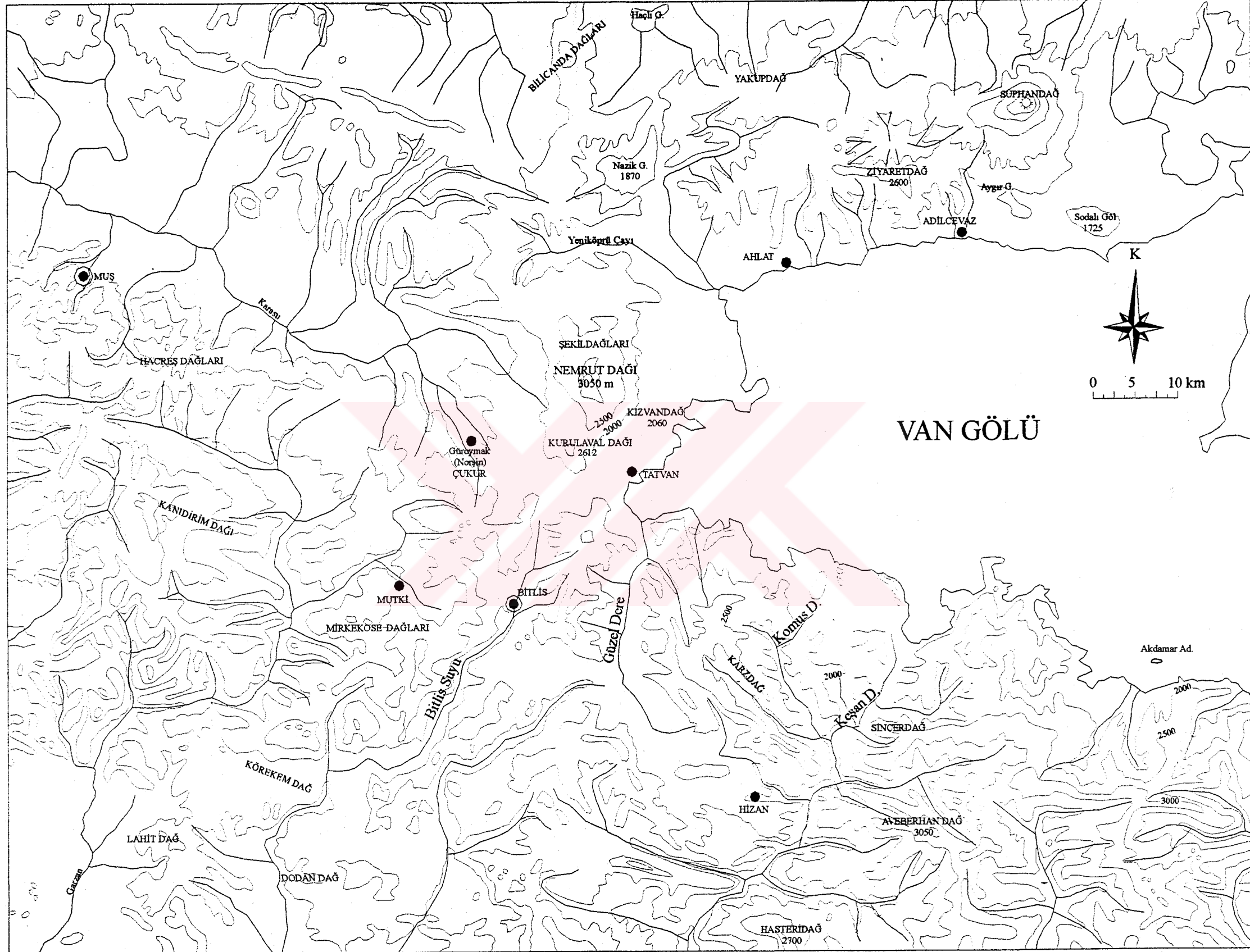
SÜPHAN DAĞI

Ülkemizin Büyük Ağı (5123) ve Cilo Dağı'ndan (4168) sonra üçüncü büyük yüksek dağı olan Süphan Dağı Van Gölü'nün kuzeyinde yer almakta olup en yüksek zirvesi 4058 m'dir (Harita 3). "Neojen'e ait volkanik temel üzerinde merkezi püskürmelerle oluşan strato-volkanın eteklerinde bazaltik lav akıntılı proklastik koniler bulunmaktadır" (3).

"Dağın esas yapısını andezit, obsidiyen, bazalt, tuf ve küller oluşturmaktadır. Dağın zirve kesiminde geniş bir kaldera ve kalderanın güney yamacında da buzul uzanmaktadır. Bu

³ SÜR.Ö.,(1994).Türkiye'de Volkanizma ve Volkanik Yerşekilleri,No:3, ANKARA,[49-50]

Harita 3: Bitlis İli Topografya Haritası (M.T.A., 2002'den değiştirilerek alınmıştır.)

buzulların en önemlisi Hızır Gölü buzulu olup, doğu-batı yönünde 1,5 km uzunluğunda olup 3700 m'ye kadar inmektedir.”⁽⁴⁾

“Süphan Volkanı'nın güney eteklerinde yaklaşık 1950 m yükseklikte tüfler içinde 3-4 km'lik alan kaplayan Aygır Gölü'de yer almaktadır”⁽⁵⁾.

NEMRUT VOLKANI

Nemrut Volkanı Muş Ovası, Bitlis Vadisi, Van Gölü ve Nazik Gölü arasındaki alanı kaplamaktadır (Harita 3). Bu volkanik dağ Tersiyer sonlarında ve Kuvaterner'de zaman zaman püskürmüş ve çıkardığı materyalleri yığarak karmaşık tipte büyük bir volkanik dağ oluşturmuştur. Nemrut strato-volkan bir yapı arz eder. Volkan konisinin tepesi basık ve üzerinde bir kaldera yer almaktadır.

İsmail Yalçınlar Nemrut volkanını üç ayrı kısma ayırıp incelemiştir. Buna göre :

1. Güneybatı kesimine tekabül eden eski Nemrut Volkanı
2. Kuzeydoğu kesimine tekabül eden yeni Nemrut Volkanı
3. Yeni Nemrut Volkanı üzerindeki kaldera

Eski Nemrut Volkan konisi Gırgır Dağı, Kuruluaval Dağı ve Mazlık Dağı ile Muş Ovasının kuzey kenarındaki alanda yer alıp Neojen'de şiddetli faaliyette bulunmuştur. Daha çok andezit, bazalt ve kısmen de trakit lavlar çıkarmıştır.

Yeni Nemrut Volkan konisi ise Nemrut Dağı'nın kuzeydoğu kısmına tekabül etmekte olup rölief ve jeoloji bakımından önemli kısmını oluşturmaktadır. En yüksek noktası 2935 metre olup tepesinde geniş bir kaldera bulunmaktadır. Orta Çağın sonuna doğru meydana gelen son püskürmelerle Nemrut'un bu yeni konisi oluşmuştur. Ancak bu volkanik koninin eski zirve kesimi büyük bir çökmeden sonra esaslı bir değişikliğe uğramıştır. Asıl Nemrut konisi andezit ve bazalt lavları ile çeşitli tuf, cüruf, lapilli, sünger taşı, obsidiyen ve ignimbitlerden meydana gelmiştir.

⁴ ATALAY, İ., (1987).[149]

⁵ SÜR.Ö.,(1994).Türkiye'de Volkanizma ve Volkanik Yerşekilleri,No:3,ANKARA,[50]

Nemrut Kalderası; Nemrut Volkanı'nın en karakteristik şekillerinden birini oluşturur. Derinliği genişliğine göre az olduğundan çok büyük bir çanak görünümündedir."Kalderanın doğu-batı yönündeki dış uzunluğu 8,3 km, iç uzunluğu 6,9 km, kuzey-güney yönündeki dış mesafe 7,2 km ve iç taban genişliği 5,6 km'dir. 36 km²'yi bulan kaldera içinde biri 12,5 km² alan kaplayan farklı sıcaklıkta beş adet gölü ve kaldera tabanında çok sayıda (23 adet) volkan çıkış merkezi vardır."⁽⁶⁾

Nemrut Kalderası'nın tabanında yer alan Nemrut Gölü'nün suları tatlıdır ve yarım ay şeklindedir. Doğu kıyıları batı kıyılarına nazaran daha girintili çıkıntılıdır. Gölün denizden yüksekliği 2247m'dir. En derin yeri 150m civarında olup kuzey kesimine yakın yerdedir.

Kalderanın kuzeyinde yer alan Ilıgöl yaklaşık 600 m uzunluğunda, 500 m genişliğinde ve 7-8 m derinliğindedir. Bu Gölün kuzeybatı kesiminde sıcak su kaynakları vardır.

Nemrut Kalderası yeryüzündeki tanınmış kalderalarla kıyaslanacak kadar büyüktür. Nitekim yeryüzündeki büyük kalderalarla karşılaştırılınca 16. veya 17. sırayı almaktadır. Avrupa'nın ise en büyük dördüncü kalderasıdır.

KIRKOR DAĞI

Bitlis-Tatvan karayolu üzerinde yer alan Rahva Düzlüğü'nün kuzeyinde yer alır. Çift merkezli bir dom olan bu dağ Nemrut ile hemen hemen aynı dönemde lav püskürterek faaliyete başlamış, önce kuzeybatı güneydoğudaki lavlar çıkmış daha sonrada trakit akıntısı başlamıştır. Bu dönemden sonra magmada gaz basıncının azalması ve akışkanlığının ortadan kalkması ile oluşmuş bir dağdır.

MAZİK DAĞI

Mazik Dağı, Kirkor Dağı'ndan sonra sahadaki ikinci büyük dom şeklindedir. "Muş Ovası'nın doğusunda elips şeklinde ada halinde bulunan Mazik Dağı (1680 m) bazalt, tüf ve ignimbrit kompleksinden oluşmuştur. Dağın üst kısmı aşağı yukarı düz olup, doğu yamaçları batı yamaçlarına göre daha az eğimlidir. Nitekim dağın doğu yamacındaki proklastik

---

⁶ ATALAY,İ: MORTAN, K., (1997).Türkiye Bölgesel Coğrafya, İnkılap Kitapevi,İstanbul,[303]

maddeler, tuf ve ignimbritler seller tarafından parçalanarak hem dağın yamacını azaltmış hem de bad-land topografyasını oluşturmuştur.”⁽⁷⁾

GERMAV TEPESİ

Mazik Dağı’ndan hemen sonra oluşan Germav Tepesi Muş Ovasının doğusunda yer alır. Bu tepe oluşurken üzerinde tuf gibi malzemeyi kaldırmış ve bunu takip eden devrede domun orta kesiminden güneye doğru trakit akıntısı olmuş. Güney-güneydoğuya yönelen trakit lavlar Mazik Dağına çarparak güneybatıya yönelmiş ve Bitlis’in Sütderesi dolaylarında duraklamıştır.

LAHAR VE NEMRUT DEVELERİ

“Nemrut’un güneyinde Şıhrıman Köyü ile Tatvan arasında laharik tüfler yani proklastik malzeme heyelanını andıracak biçimde eteklere yayılması ve çökmesi ile oluşan depolar görünmektedir. Merkezi yamacında var olan eski bir vadiyi dolduran lahar akıntısı vadinin büyük bir kısmında aşınma sonucunda yok olmuş, ancak talveg çizgisi boyunca sayıları 40 kadar olan lahar akıntıları kalmıştır. Bunlar deve kervanı gibi bir görünüm arz ettiği için “Nemrut Develeri” adı verilmiştir.”⁽⁸⁾

İNCEKAYA KALDERASI

Van Gölü’nün güneybatısında Van-Tatvan karayolunun kuzeyinde yer alır. Nemrut Volkanına uzaklığı kuş uçuşu 20km’dir. Bitlis metamorfik masifinin İçinde kuzey-güney yönünde ortası yayvan çukurca elips şeklindedir. Nemrut kırığının doğuya doğru kayması sonucunda açılmış ve kalderanın kuzeybatısından Van Gölü’nün suları girmiştir. Kalderanın taban çapı 3 km’dir.

2.1.1.2. Tortul Metamorfik Kökenli Dağlık Alanlar

Araştırma sahasındaki tortul metamorfik kökenli dağlar Toros dağ silsilesinin güneydoğu kanadını oluşturur. Toros dağlarının bu bölümü Güneydoğu Anadolu’nun kuzeyinde içbükey bir yay halinde uzandıktan sonra İran’da Zağros dağlarına bağlanır. Alp orojenik kuşağının Türkiye’deki güney kanadını oluşturur.

⁷ ATALAY, İ., (1983). *Muş Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi ve Toprak Coğrafyası*, Ege Üniv. Edeb. Fak. Yay., No:24, İzmir, [41]

⁸ ATALAY, İ., (1987). *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş*, Ege Üniv. Edeb. Fak. Yay., No:9, İZMİR, [146-147]

Toros dağlarının doğu sınırını Malatya, Elazığ, Muş, Bingöl ve Van Gölü'nün güney kesimleri teşkil eder. Toros silsilesinin iç kesimlerine sıkışmış masifler bulunmaktadır. Bu masiflerden en önemlisi doğudaki Bitlis masifidir.

“Güneydoğu Toros kuşağının güney kanadı boyunca Adıyaman-Hakkari arasında uzanan şaryaj hattı bulunmaktadır. Bitlis'in güney batısında Sason bölgesinde üst üste yığılmış dört nap bulunmakta olup, bu napların atımı 10-15 ile 25-30 km uzunluğundadır. Özellikle Bitlis Paleozoyik masifi yatay hareketler sonucunda güneye doğru sürüklenmiştir.”

(⁹)

Alp kıvrım dağlarının güney kanadını oluşturan Toroslar çok karmaşık ve çok arızalı bir topografya oluşturmaktadır. Bölgenin tektonik bakımda çok aktif olması ve başta flüviyal aşındırmanın tektonik hareketlerin seyri üzerinde son derece etkili olması, Toros sisteminin arızalı bir görünüme sahip olmasına neden olmuştur.

Bu dağ silsilesi içinde bulunan ve araştırma sahasına dahil olan dağların isimleri; Mutki ilçesinde Mirkeköse dağları ve Kanıdirim dağları, Ahlat'ın kuzeyinde Yakup dağı, Tatvan ilçesinde Kurulaval dağı, Kızvan dağı, Şekil dağları, Hizan ilçesinde Aveberhan dağı, Sincer dağı, Kars dağı ve Haster dağı, Adilcevaz ilçesinde ise Ziyaret dağı yer almaktadır (Harita 3). Buradan da anlaşılacağı gibi araştırma sahasında tortul metamorfik dağların ilin güneyinde uzandığı görülür. İlin kuzeyinde ise daha çok volkanik kökenli dağlar yer alır. Bu nedenle ilin güneyindeki Mutki, Merkez ilçe, Hizan ve Van gölünün güney kıyıları daha arızalı bir yapıya sahiptir. Bu durumda araştırma sahasının bu kısmında yaşamı daha da zorlaştırmaktadır. Özellikle kış aylarında kar yağışları ile birlikte arızalı topografya birleşince ulaşım zorlaşmaktadır. Birçok köy yolu ulaşımına kapanmakta, bazı yerleşim yerlerine elektrik su verilememektedir. Bununla beraber sağlık ve eğitim faaliyetleri de aksamaktadır.

2.1.2. Düzlükler

Bitlis ili ve çevresinde dağlık alanların geniş yer kaplaması nedeniyle sahada düzlükler oldukça az yer kaplar. Dağların eteklerinde yer alan küçük düzlükler şeklinde ova ve platolar genellikle dar ve uzun bir görünüm arz eder. İlde; Ahlat Ovası, Bitlis ve Tatvan arasında yer alan Rahva Düzlüğü ile Adilcevaz İlçesinde Erciş İlçesine doğru ve Van Gölü çevresinde küçük düzlükler bulunmaktadır.

⁹ ATALAY,İ.,(1987).a.g.e.,[106-107]

İlin en önemli düzlüğünü Rahva düzlüğü oluşturur. Muş Ovası ile Van Gölü arasında 1400-1500 m kadar uzanan, yer yer dar ve derin olarak yarılmış bir düzlüktür. Bu sahada genelde andezit, tuf ve ignimbitler yaygın durumdadır.

İldeki önemli yaylalar şunlardır: Merkezde Avasor, Susana, Haydarderesi, Adilcevaz ilçesinde Süte ve Süphan yaylaları, Ahlat İlçesinde Nemrut Kuşhane, Uludere ve Nemrut, Güroymak ilçesinde Çıtak, Duap ve Şen, Hizan ilçesinde Panor, Mutki ilçesinde Harik ve Meydan yaylaları, Tatvan ilçesinde ise Nemrut yaylaları bulunur.

2.1.3. Van Gölü Havzası

Ülkemizin en büyük gölü olan Van Gölü güneyde Bitlis metamorfik masifi, kuzeyde Neojen sedimanter ve Neojen-Kuvaterner volkanik arazileri, doğuda Paleojen ve Neojen arazileri ve batıda Nemrut volkanı ile çevrilidir. Tamamen tektonik kökenli bir havza olan Van Gölü 3574 km²'lik bir alan kaplamaktadır. Kapalı bir havza olan Van Gölü 607 m³ su taşımaktadır. Gölün doğu-batı yönündeki uzunluğu 70 km civarındadır. Göl kuzeydoğuya doğru bir çıkıntı yapmakta ve gölün suları 60 km daha kuzeydoğuya sokulmaktadır. Gölün deniz seviyesinden yüksekliği 1648 m'dir. Gölün en derin kısımlarını Tatvan havzasına yakın yerler oluşturur. En derin noktası ise Adilcevaz'ın güneybatısında 451 m olarak tespit edilmiştir.

“Van Gölü havzasının tabanından faylar geçmekte olup göl tabanı yılda birkaç mm çökmektedir. Bir bakıma Neojen gölü kalıntısı durumunda olan Van Gölü'nün sularının sodalı olması çevredeki kayaların bünyesinde bulunan bol miktardaki sodyumlu feldispatların suda çözünerek gölde birikmesinden ileri gelmektedir”⁽¹⁰⁾.

¹⁰ ATALAY,İ.,MORTAN,K.,(1997).Türkiye Bölgesel Coğrafyası,İnkılap Kitapevi, İSTANBUL, [304-305]

3. İKLİM ÖZELLİKLERİ

3.1. İklim Koşullarının Jenetik ve Dinamik Koşulları

İklim elemanlarının özelliklerini etkileyen faktörlerin başında “Jenetik-Dinamik” faktörler gelir. Bölgenin yıl içindeki radyasyon durumu ve hava kütlelerini etkileyen “planeter faktörler” ile kontinentalite ve morfolojik özellikleri kapsayan “coğrafi faktörler” iklim üzerinde etkin bir rol oynar. Buna göre araştırma sahasının iklimini incelerken önce planeter ve coğrafi faktörler üzerinde durmak uygun olacaktır.

3.1.1. Planeter Faktörler

3.1.1.1. Radyasyon Özellikleri

$37^{\circ} 54'$ - $38^{\circ} 58'$ kuzey enlemleri arasında yer alan Bitlis'te güneşlenme müddeti en fazla Temmuz ayı daha sonra Haziran ayında görülür. En az güneşlenme müddeti ise Aralık ayı ve daha sonra Ocak ayında gerçekleşir (Tablo 1). İl içinde kıyaslama yapmak için Tatvan ilçesinin de güneşlenme süresi merkezde olduğu gibi en fazla Temmuz ayı, en az ise Aralık ayındadır (Tablo 2).

Tablo 1: Bitlis'te Aylara Göre Ortalama Güneşlenme Müddeti (AKSAKAL 1998'den)

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Y.Ort.
Saat	2,9	4,1	4,6	6,3	7,8	10,6	10,7	10,3	9,6	6,1	3,2	2,4	6,5

Tablo 2: Tatvan'da Aylara Göre Ortalama Güneşlenme Müddeti (AKSAKAL 1998'den)

Aylar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Y.Ort.
Saat	1,4	2,3	3,9	5,8	7,7	10,1	10,7	9,5	8,1	4,6	2,1	1,1	5,5

Tabloları incelediğimizde Bitlis'te güneşlenme müddeti Tatvan'a göre daha fazladır. Bunu aylara göre incelediğimizde de görebiliriz. Bunun sebebini Bitlis'te nisbi nem oranının Tatvan'a göre daha düşük olmasına bağlayabiliriz.

3.1.1.2. Hava Kütleleri

Bitlis ve çevresi yaz ve kış durumuna göre farklı hava kütlelerinin ve atmosfer olaylarının etkisi altına girmektedir. Buna göre özellikle yağış ve sıcaklık durumu

mevsimlere göre bölgeyi etkisi altında bulunduran değişik karakterdeki hava kütlelerinden etkilenmektedir.

“Özellikle kış ve yaz mevsimlerinde daha ziyade batıdan doğuya doğru sokulan ve doğuya doğru ilerleyen siklonik faaliyetler yağış, sıcaklık, basınç ve bulutluluk gibi iklim elemanlarını etkilemektedir ve havada sık sık vukuu bulan kararsızlıklara neden olmaktadır”⁽¹¹⁾.

a. Kış Mevsimi: Bu mevsimde Bitlis ve çevresi Sibiryaya üzerinden gelen kutbi kontinental (soğuk-kuru) hava kütesinin etkisi altında kalır. Ekim sonlarından Mayıs'a kadar Doğu Anadolu Sibiryaya üzerinden gelerek bu sahaya yerleşen kontinental kutbi hava kütesinin (cP) işgali altında kalır. Bu hava kütlesi düşük sıcaklıkta olup ağır ve kurudur. Esas kütlesi dahilinde bol yağışlara imkan verebilecek bir instabiliteden mahrumdur. Normal olarak yazın bu sahayı işgal eden sıcak-tropikal (cT ve mT) hava kütlesi bu mevsimde güneye çekilmiş bulunur ve esas itibariyle Akdeniz kıyıları boyunca uzanır.

“Doğu Anadolu'da kuraklık derecesi batıya ve güneye gidildikçe azalır ve muntikanın güney kısmında ise kış nemli mevsim haline döner. Bu güney kısımlarda kış aynı zamanda daha az şiddetli ve az çok daha kısa olmakla temayüz eder. Fakat kışın güneybatıya gidildikçe sıcaklığın artmasının ve bu mevsimin yağışlı bir hal almasının temel nedenini kontinental kutbi hava ile tropikal hava kütleleri arasındaki sınıra yakın olmalarında aramak gerekir”⁽¹²⁾.

b. Yaz Mevsimi: Araştırma alanı yaz mevsiminde stabil ve kuru bir hava kütlesi olan sıcak-tropikal hava kütesinin etkisi altındadır. Bu mevsimde Basra Alçak Basınç merkezinin alanını genişletmesi ile Kuzeydoğu Anadolu platolarına kadar uzanan saha kuru ve sıcak havanın etkisi altına girer. Bu mevsimde sıcaklıkla birlikte buharlaşmada artmaktadır.

c. Geçiş Mevsimi: Kış mevsimi boyuca Bitlis ve çevresinde etkili olan kontinental hava kütlesi ilkbahar mevsiminde yerini yavaş yavaş tropikal hava kütesine bırakır. Güneyden gelen bu hava kütlesi araştırma sahasındaki sıcaklık değerlerinin hızla yükselmesine neden olur ve yağış miktarı da artar.

¹¹ KOÇMAN, A., (1990). *Türkiye İklimi*, Ege Üniv. Edeb. Fak. Yay. No:72, İZMİR, [2]

¹² ERİNÇ, S., (1953). *Doğu Anadolu Coğrafyası*. İstanbul Üniv. Yay., No:15, İSTANBUL, [23-24-25]

Sonbahar mevsiminde ise yaz mevsiminde sahada etkili olan tropikal hava kütlesi Ekim ayından itibaren etkisini kaybetmeye başlar. Yerini kuzeydoğudan gelen Sibirya yüksek basıncına bırakır. Bölgede kutbi kontinental hava kütleleri Sonbahar mevsiminin sonlarına doğru etkisini artırır.

3.1.2. Coğrafi Özellikler

Bitlis'in kontinentalite veya karasallık özelliği, yüksekliği ve bakı şartları özellikle yağış ve sıcaklık üzerinde çok etkili olmaktadır. Bu nedenle coğrafi faktörler üzerinde durmak gerekir.

3.1.2.1. Karasallık Derecesi

Bitlis ili Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alsa bile Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü kıyısında yer almaktadır. Bu yüzden ne derece karasal veya okyanusal özellik arz ettiği hususu, iklim tiplerinin esas özelliklerini ortaya çıkarabilmek bakımından önemlidir.

Karasallığı yağış karasallığı ve sıcaklık karasallığı olarak iki şekilde inceleyebiliriz. Yağış karasallığı en sıcak altı ayın yağış toplamının, en soğuk altı ayın yağış toplamına bölünmesi ile bulunur. Buna göre Bitlis'te yağış karasallığı Countagne'ye göre 0,24'tür. Bu da Bitlis'te yağış karasallığının zayıf olduğunu ve iklimin karasal olmadığını gösterir. Bitlis'in sıcaklık karasallığını incelediğimizde ise Conrad'a göre % 42,80'dir. Bitlis'in sıcaklık karasallığı çevre illere göre daha azdır. (Conrad'ı göre Muş'ta % 67,87, Van'da % 44,33'dür⁽¹³⁾).

3.1.2.2. Topografik Özellikler

Topografik özellikler Bitlis ilinin iklimi üzerinde oldukça etkilidir. Kuzeydeki Kuzey Anadolu Dağları ve güneyde uzanan Toros Dağları doğu-batı doğrultusunda uzandığı için kuzey ve güney yönünden gelen hava kütleleri etkilenmektedir. Özellikle kış aylarında Akdeniz üzerinden gelen nemli hava kütleleri ilin güneyindeki dağlara çarparak yağış bırakmaktadır. Ayrıca Batı Anadolu'dan sokulan hava kütleleri Bitlis İli'ne kadar ulaşmaktadır. Buradan gelen hava kütleleri Rahva Ovası'nın üzerinden geçerek Tatvan'a kadar ilerleyebilmektedir. Ayrıca, Bitlis'in Tatvan, Adilcevaz ve Ahlat ilçeleri Van Gölü kenarında yer aldığından daha ılıman bir iklime sahiptir.

¹³ AKSAKAL, Turan; (1998). *Tatvan'ın İklimi*, Harran Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, [13]

3.2. İklim Elemanları

3.2.1. Sıcaklık

Doğal ortamı belirleyen iklim elemanlarından biri sıcaklıktır. Sıcaklık insan yaşamını doğrudan ve dolaylı etkilemek suretiyle eğitim üzerinde de etkili olmaktadır.

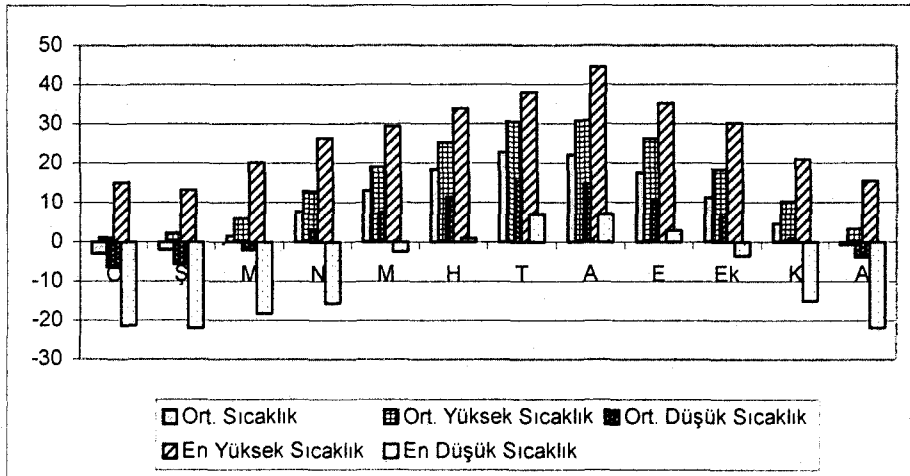
3.2.1.1. Ortalama Sıcaklıklar ve Termik Rejim

Bitlis Meteoroloji İstasyonu'nun 40 yıllık verilerine göre ortalama sıcaklık yıllık $9,5^{\circ}\text{C}$ 'dir. Bu yıllık sıcaklık ortalama değeri il içindeki diğer meteoroloji istasyonları ile çevre illerdeki meteoroloji istasyonlarının yıllık ortalama sıcaklık değerlerine yakındır. Örneğin Tatvan'da yıllık ortalama sıcaklık $8,7^{\circ}\text{C}$, Ahlat'ta $9,0^{\circ}\text{C}$, Van'da $8,8^{\circ}\text{C}$, Muş'da $9,4^{\circ}\text{C}$ 'dir (Tablo3).

Tablo 3: Bitlis istasyonunun 40 yıllık ortalama sıcaklık, ortalama yüksek sıcaklık, ortalama düşük sıcaklık, en yüksek ve en düşük sıcaklık tablosu.

Meteorolojik Elemanlar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ort. Sıcaklık	-3,0	-2,1	1,5	7,6	13,1	18,4	22,8	22,2	17,6	11,3	4,7	-0,7	9,5
Ort. Yüksek Sıcaklık	1,1	2,3	6,0	12,8	19,1	25,3	30,5	30,8	26,3	18,5	10,2	3,3	15,5
Ort. Düşük Sıcaklık	-6,5	-5,7	-2,0	3,2	7,4	11,4	15,5	14,8	10,8	6,3	0,9	-3,9	4,4
En Yüksek Sıcaklık	15,1	13,2	20,2	26,4	29,4	34,0	38,0	44,4	35,2	30,2	21,0	15,5	44,4
En Düşük Sıcaklık	-21,3	-22,0	-18,3	-15,6	-2,5	1,0	7,0	7,0	2,9	-3,5	-15,0	-21,9	-22,0

Şekil 1: Bitlis ilinin ortalama sıcaklık, ortalama yüksek sıcaklık, ortalama düşük sıcaklık, en yüksek ve en düşük sıcaklıkları.

Bitlis ilinin meteorolojik elemanları incelendiğinde yıllık ortalama sıcaklığın $9,5^{\circ}\text{C}$ 'dir. Yıl içinde Ocak ve Mart ayları arasında belirgin bir fark yok iken Nisan ayında sıcaklığın bir hayli arttığını ve artışın Temmuz'a kadar yükseldiği görülür. Temmuz ayından sonra sıcaklıklar düşüşe geçmektedir. En düşük sıcaklık Ocak ayında ($-3,0^{\circ}\text{C}$) yaşanmıştır.

Araştırma sahasının kış mevsiminde kontinental hava kütlelerinin etkisinde kalması, yaz mevsiminde ise sıcak tropikal hava kütlelerinin etkisinde kalması sonucu yıl içinde sıcaklık şartları değişmektedir.

Tablo 4: Bitlis'te ortalama sıcaklığın mevsimlere göre durumu.

	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar
Ort. $^{\circ}\text{C}$	-1,9	7,4	21,1	11,2

Mevsimlere göre sıcaklıklar incelendiğinde kış mevsimine ait ortalama sıcaklık değeri $-1,9^{\circ}\text{C}$ 'dir. Yaz mevsiminin ortalama sıcaklık değeri ise $21,1^{\circ}\text{C}$ 'dir (Tablo 4).

3.2.1.2. En Yüksek ve En Düşük Sıcaklıklar İle Don Olaylı Günler

Rasat dönemi içerisindeki en düşük ve en yüksek sıcaklıklar eğitim açısından önemlidir. Buna göre Bitlis Meteoroloji istasyonunun rasat dönemi boyunca kaydedilen en düşük sıcaklık $-22,0^{\circ}\text{C}$ ile Şubat ayında (1993), en yüksek sıcaklık ise $44,4^{\circ}\text{C}$ ile Ağustos ayında (1963) kaydedilmiştir. Bu dönem içerisinde 0°C altına düşen sıcaklıklar Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Mayıs, Ekim, Kasım ve Aralık aylarında gerçekleşmiştir.

Araştırma sahasında çok düşük sıcaklıkların yaşanması sahanın jeomorfolojik özellikleri ve her ne kadar göl kıyısında olsa da denizel etkiden uzak olmasına bağlanabilir. Bilindiği üzere jeomorfolojik özellikler (eğim, yükselti, bakı) bir yerin aldığı enerji miktarı üzerinde etkilidir.

3.2.2. Yağış, Buharlaşma ve Nemlilik Koşulları

Tablo 5: Bitlis'te aylık ortalama yağış miktarı (39 yıllık veriler).

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Aylık Ort. Yağış Miktarı (mm)	153,2	181,5	174,6	168,4	102,4	23,4	5,5	4,0	15,6	92,1	153,4	164,0	1238,1

Kaynak: Bitlis Meteoroloji İstasyonunun verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

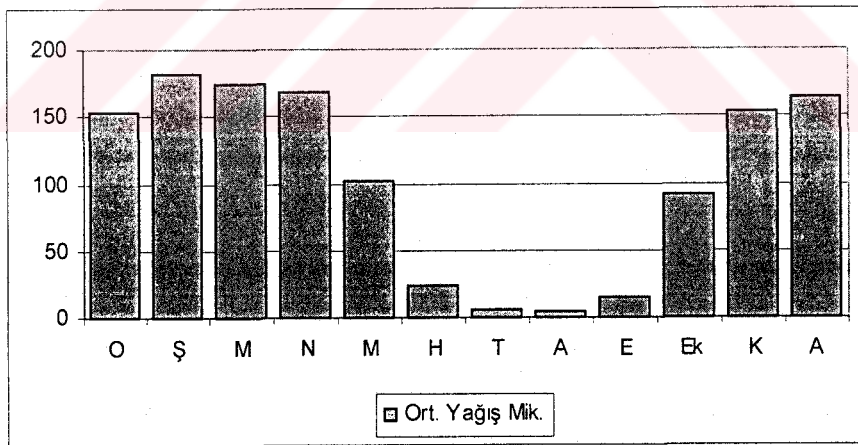
Tabloda görüldüğü gibi yağışlar, Şubat ayında en yüksek değerine ulaşmakta daha sonra azalarak devam etmektedir. Ağustos ayında minimum değerini almaktadır. Bitlis'te yıllık yağış tutarı 1238,1 mm'dir (Tablo 5).

Planetor faktörlere bağlı olarak ülkemize batıdan doğuya doğru sokulan gezici depresyonlar Muş ovası üzerinden Van Gölü'ne ulaşırlar. Güneyden kuzeye doğru ise Güneydoğu Toros Dağlarını aşarak adiyabatik olarak yükselen hava kütleleri cephe oluşumuna neden olmakta ve bol yağışlı bırakmaktadır. Bu nedenle Bitlis 1238,1 mm'lik yağışla Karadeniz Bölgesindeki bazı istasyonları bile gerisinde bırakır. Ancak Bitlis ilinin diğer ilçeleri bu kadar yağış almamaktadır. Bu da batıdan doğuya doğru ilerleyen hava kütlelerinin ilk bıraktığı merkezin Bitlis olmasından kaynaklanıyor. Van'da yağış 384 mm'ye kadar düşer.

3.2.2.2. Yağışın Aylara, Mevsimlere Göre Dağılışı ve Yağış Rejimi

Yağışın aylara ve mevsimlere dağılışını incelediğimizde en yağışlı mevsimin % 40,3 ile kış mevsimi olduğu görülür. Bunu % 35,9 ile ilkbahar mevsimi takip eder. En az yağış ise yaz mevsiminde (% 2,7) düşer (Tablo 6, Şekil 3).

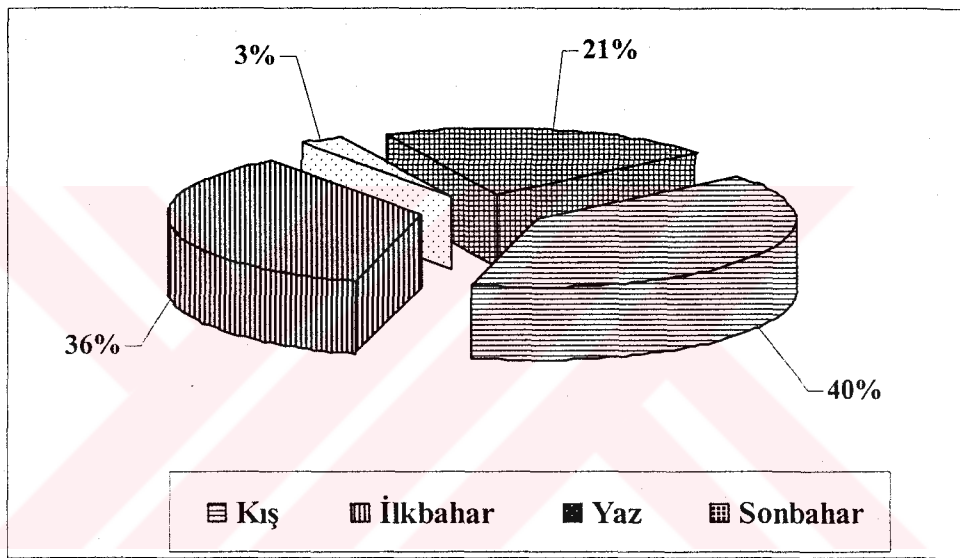
Şekil 2: Bitlis ilinin ortalama yağış miktarı.

Kış mevsiminde Akdeniz Tali cephesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan frontal faaliyetler Bitlis'te etkili olur. Çünkü toplam yağışın yarıya yakını kış mevsiminde düşmüştür.

Tablo 6: Bitlis'te aylık ortalama yağışların mevsimlere göre dağılışı.

	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar
Yağış Miktarı (mm)	498,7	445,4	32,9	261,6
%	40,3	35,9	2,7	21,1

Şekil 3: Bitlis'te aylık ortalama yağışların mevsimlere göre dağılışı.

İlkbahar yağışlarının sonbahar yağışlarından fazla olması Akdeniz rejiminin özelliğini ortaya koymaktadır. İlkbahar ve yaz yağışlarıyla karakterize olan Doğu Anadolu karasal yağış rejimini Bitlis'te görmek mümkün değildir. Çünkü Bitlis'te yaz kuraklığı yaşanmaktadır. Maksimum yağış Doğu Anadolu karasal rejiminde Mayıs ayında görülürken Bitlis'te maksimum yağış Şubat ayında görülmüştür. Buna göre Bitlis'te görülen yağış rejimi Gecikmiş Akdeniz Yağış Rejimi'dir diyebiliriz.

3.2.3. Kar Yağışları

Bitlis'te yılda ortalama 52,1 gün kar yağışlı geçmektedir. Yılın 4 ayı hariç (Haziran, Ağustos, Eylül ve Temmuz) diğer 8 ayda kar yağışlı günlerle karşılaşmaktadır. En fazla kar yağışlı gün sayısı Ocak (12,2 gün) ayındadır. Bunu Şubat ve Aralık ayları takip etmektedir (Tablo 7).

Bitlis'te yılın yaklaşık 4 ayı (118,6 gün) karla örtülü geçmektedir. Karla örtülü gün sayısı olarak en fazla Ocak ayını görmekteyiz. Bunu Şubat, Mart ve Aralık ayları takip etmektedir (Tablo 7).

En yüksek kar örtüsü kalınlığına Şubat ayında (341,0 cm) rastlanmıştır. Mart ayında ise en yüksek kar örtüsü kalınlığı 246,0 cm olarak tespit edilmiştir.

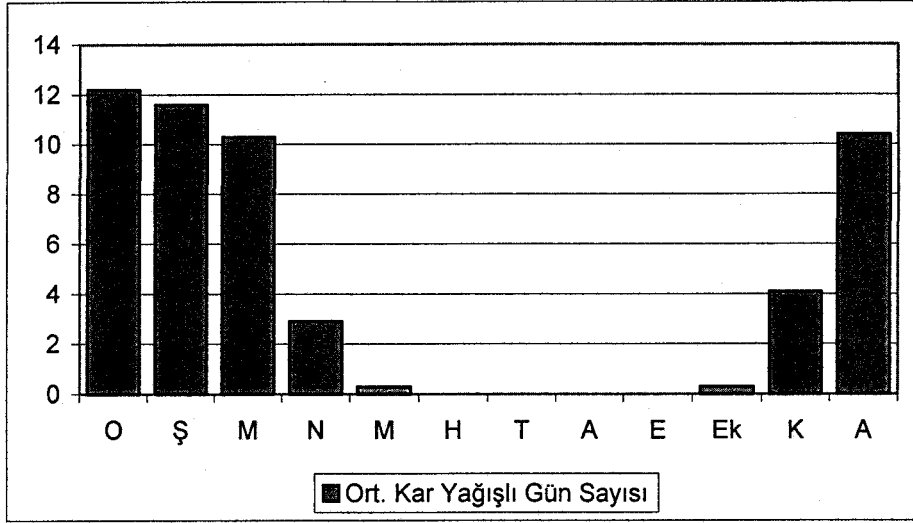
Tablo 7: Bitlis ilinin ortalama kar yağışlı günler, ortalama kar örtülü günler ve en yüksek kar örtüsü kalınlığını gösteren tablo.

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ort. Kar Yağışlı Gün Sayısı	12,2	11,6	10,3	2,9	0,3	-	-	-	-	0,3	4,1	10,4	52,1
Ort. Kar Örtülü Günler Sayısı	28,6	27,8	25,8	6,5	0,2	-	-	-	-	0,2	7,3	22,2	118,6
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı	221,0	341,0	246,0	172,0	10,0	-	-	-	-	25,0	88,0	130,	341,0

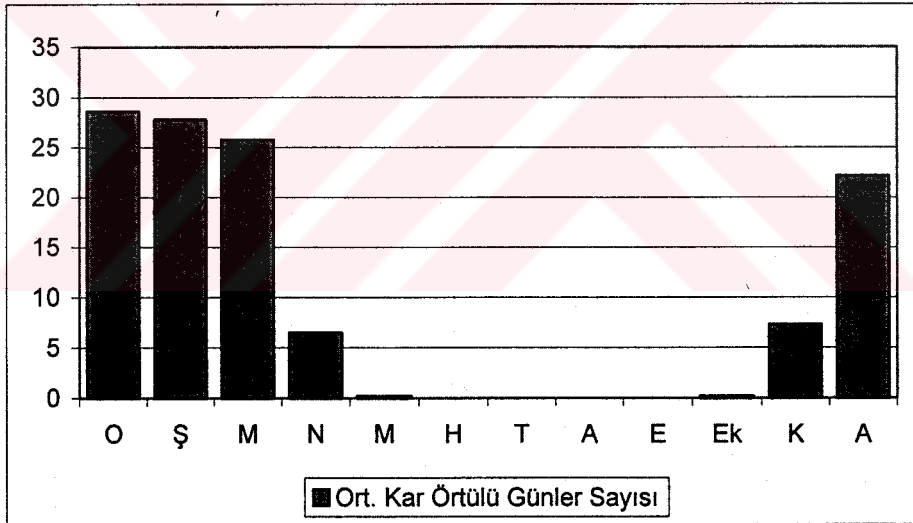
Kaynak: Bitlis Meteoroloji İstasyonunda 1963-2002 yılları arasında yapılan rasat verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

İldeki kar yağışları günlük hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle kar yağışlarının fazla olduğu kış aylarında ildeki ekonomik faaliyetler, sosyal hizmetler, eğitim-öğretim aksamaktadır. Gerek il içinde gerekse çevre illerle olan ulaşım güçleşmektedir. Birçok köy yolu ulaşımına kapandığı için buralarda yaşayan insanlara gerekli hizmetler verilememektedir. Bununla birlikte eğitim-öğretim faaliyetleri kar yağışları nedeniyle ya ara verilmekte ya da sağlıklı şekilde yapılamamaktadır. Doğu Anadolu bölgesindeki pek çok ilde olduğu gibi Bitlis ilinde de kar yağışları nedeniyle okullar tatil edilmektedir. Bu da buradaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin diğer illere göre geri kalmasına neden olmaktadır.

Şekil 4: Bitlis ilinde ortalama kar yağışlı gün sayısı.

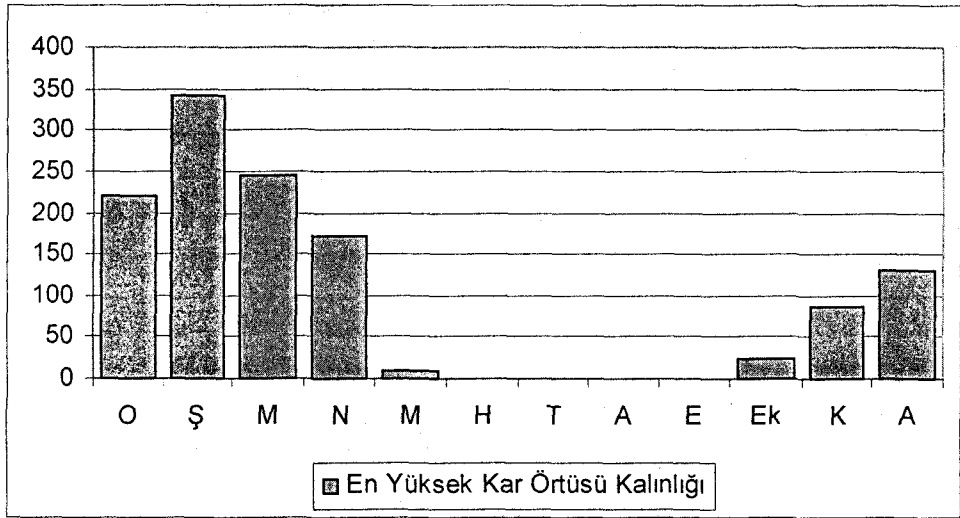

Şekil 5: Bitlis ilinde ortalama kar örtülü günler sayısı.

İlde ortalama kar örtülü günler sayısı incelendiğinde; Aralık, Ocak, Şubat ve Mart aylarının büyük bölümünün karla kaplı geçtiği görülür (Şekil 5). Bu da bize bu dört ay boyunca ildeki günlük hayatın bu duruma göre ayarlanmak zorunda kaldığını gösterir. İl içindeki bazı merkezlerde kış şartları daha da ağır geçmektedir. Özellikle Mutki ve Hizan ilçelerinde kış aylarında uzun süre çevre illerle ve Merkez'le olan bağlantıları kesilmektedir. Arazinin bu bölgelerde daha fazla arızalı oluşu kış aylarındaki olumsuz hava koşulları ile birleşince bu ilçelerin çevrelerindeki yerleşim yerleri ile olan bağlantıları uzun süre kesilmektedir. Bu olumsuzluklar bu ilçelerdeki eğitim-öğretim faaliyetlerini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Şekil 6: Bitlis'in en yüksek kar örtüsü kalınlığı.

3.2.4. Bulutluluk Derecesi, Açık ve Kapalı Günler Sayısı

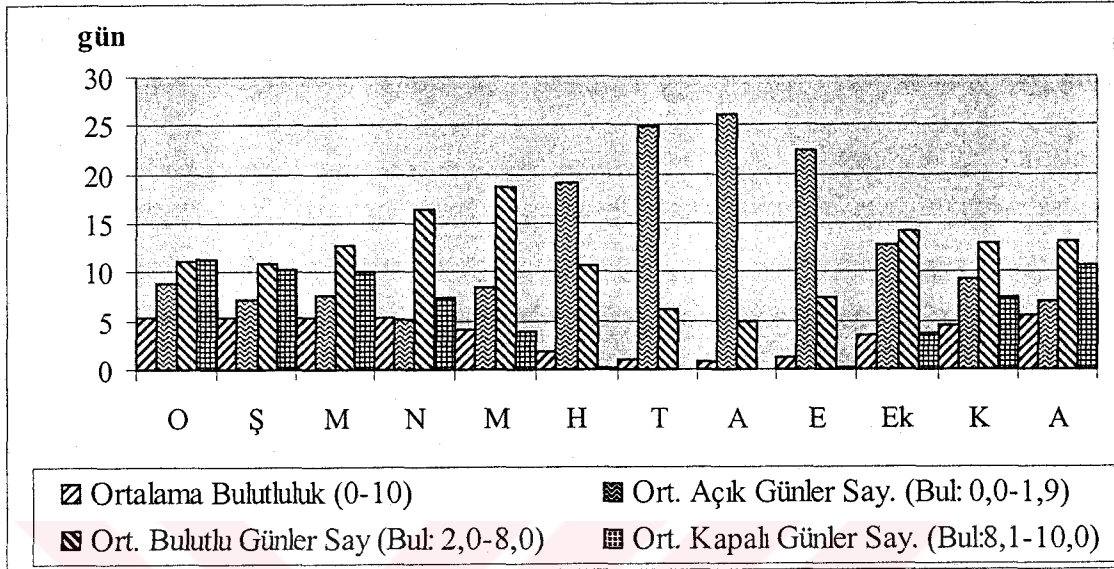
Bulutluluk, yeryüzündeki enerji bilançosunu etkileyen önemli faktörlerden birisidir. Bitlis ilinde ortalama bulutluluk oranı 3,7'dir. Bulutluluk oranı atmosferin genel sirkülasyonu ve hava kütlelerine bağlı olarak yaz-kış dönemlerinde değişmektedir. Bulutluluk yağışların arttığı ve nisbi nemin yüksek olduğu kış aylarında artmaktadır (Tablo 8).

Tablo 8: Bitlis'in ortalama bulutluluk, ortalama açık günler sayısı, ortalama bulutlu günler sayısı ve ortalama kapalı günler sayısını gösteren tablo.

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ortalama Bulutluluk (0-10)	5,3	5,4	5,4	5,4	4,1	1,8	1,0	0,8	1,3	3,5	4,6	5,6	3,7
Ort. Açık Günler Say. (Bul: 0,0-1,9)	8,8	7,2	7,6	5,2	8,5	19,1	24,8	26,1	22,3	12,8	9,3	7,0	158,7
Ort. Bulutlu Günler Say (Bul: 2,0-8,0)	11,0	10,8	12,7	16,5	18,6	10,6	6,1	4,9	7,5	14,2	13,0	13,2	139,1
Ort. Kapalı Günler Say. (Bul:8,1-10,0)	11,3	10,2	10,1	7,5	3,9	0,3	-	-	0,2	3,8	7,4	10,6	65,3

Kaynak: Bitlis Meteoroloji istasyonunda 32 yıldır yapılan rasat verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 7: Bitlis'te ortalama bulutluluk, ortalama bulutlu günler sayısı, ortalama açık günler sayısı ve ortalama kapalı günler sayısı.

İlde genel olarak ortalama bulutluluk oranının az olduğunu görüyoruz. Ama Aralık-Nisan ayları arasında atmosfer aktivitesi, yağış miktarı ve nisbi nemdeki artışlara bağlı olarak bulutluluk oranı da 5,0'dan fazladır. İldeki ortalama açık günlerin sayısını incelediğimizde yaz aylarında atmosfer aktivitesinin azalmasıyla arttığını görmekteyiz. Ağustos ayında ortalama açık günlerin sayısı 26,1'e kadar çıkmaktadır. Ortalama bulutlu günlerin sayısını incelediğimizde ise en fazla Mayıs ayında olduğunu (18,6) görüyoruz. Ortalama kapalı günlerin sayısına baktığımızda kış ve ilkbahar mevsiminde arttığını, yaz ve sonbahar mevsimlerinde azaldığını görüyoruz. Bunlar da bize kış ve ilkbahar mevsimlerinde atmosferik aktivite, yağış ve nisbi nem arttığını gösteriyor (Şekil 7).

4. TOPRAK ÖZELLİKLERİ

“Toprak; çeşitli kayaların fiziksel yönden parçalanması, kimyasal yönden çözülmesi, ayrışması sonucunda oluşan, bitkilere durak yeri olan ve besin maddesi veren kara yüzeyini birkaç mm ile birkaç metre derinliğinde saran ve ayrıca bünyesinde solucandan bakterilere varıncaya kadar çeşitli fauna ve flora barındıran canlı bir ortamdır.”⁽¹⁴⁾.

Toprak; iklim, anamateryal, jeomorfolojik özellikler, bitki örtüsü ve zamanın etkisiyle oluşur. Buna göre oluşan zonal, intrazonal ve azonal topraklardır. Bitlis ilinde dağılışına aşağıda değinilecektir.

4.1. Zonal Topraklar

Araştırma sahasında çok engebeli ve kısmen zayıf vejetasyon örtüsü altında hakim karasal iklimin de etkilerine bağlı olarak zonal topraklar oluşmuştur.

Bölgede egemen olan iklim koşullarına göre oluşmuş zonal veya iklimik topraklar kireçsiz kahverengi orman toprakları, kestane renkli topraklar, kireçsiz kahverenkli topraklardır.

4.1.1. Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları

Araştırma sahasında az yer kaplayan bu topraklar; Muş ovasının doğusunda, Van Gölü'nün güneyinde ve Hizan ilçesinin güneyinde yer yer görülür.

Söz konusu olan bu topraklar orman örtüsü altında geliştiği için toprak organik madde bakımından zengin ve koyu renklidir. Ancak dağlık alanlarda aşınmadan dolayı toprağın B horizonu çoğunlukla gelişmemiştir. Bu nedenle toprak genellikle AC horizonludur. Toprağın kireçsiz oluşu ana maddenin serbest karbonat yönünden eksikliğinden ileri gelmektedir. Kil A horizonundan önemli ölçüde uzaklaşarak alt horizonlarda birikmektedir. Bu yüzden alt toprak üst toprağa göre ağır bünyeli olup genellikle hafif asit reaksiyonludur.

4.1.2. Kestane Renkli Topraklar

Sahada tersiyer dönemine ait arazilerin yer aldığı Ahlat ve Adilcevaz ilçelerinde görülür. Bu topraklar ABC veya A(B)C profiline sahiptir.

¹⁴ Atalay, İ., (1997), *Türkiye Coğrafyası*, Ege Üniv. Basımevi, İZMİR, [226]

A horizonu nispeten daha kalın ve granüler yapıdadır. Organik madde bakımından zengin, rengi koyu kahverengidir. B horizonu ise koyu kahve ve kırmızımsı kahverenkli. Kil birikimi gösterir. B horizonun altında ise genellikle sertleşmiş halde bulunan kireç birikimi horizonu yer alır. Yağış bu topraklarda daha fazla olduğu için kireç birikimi kahve renkli topraklara göre daha alttadır (Harita 4).

4.1.3. Kireçsiz Kahve renkli Topraklar

Bu topraklar kahve renkli toprakların bulunduğu alanlarda yağışın biraz daha fazla olduğu kısımlarda görülmektedir. Step ve kuru orman örtüsü altında görülür.

“Bu toprakların oluşumunda zayıf podzollaşma ve biraz da kalsifikasyon rol oynar. A horizonu kahverengi, kırmızımsı kahverengi, grimsi kahverengi, sarımsı kahverengi veya kırmızıdır. B horizonu daha ağır bünyeli, daha sert kıvamlı, kahverengi veya kırmızımsı kahverengidir. Burada kırmızılık daha fazladır. Bu horizonun kireci yıkanmıştır”⁽¹⁵⁾.

Araştırma sahasında bu topraklar oldukça geniş yer kaplar. Van Gölü'nün batısında, Tatvan, Güroymak, Bitlis il merkezi, Van Gölü'nün kuzeyinde Ahlat ve Adilcevaz ilçelerinin bazı kısımlarında, Mutki ve Hizan ilçelerinde yer yer görülmektedir (Harita 4).

4.2. Azonal Topraklar

Devamlı ya da zaman zaman aşınmaya veya birikmeye uğrayan sahalarda toprak oluşumu kesintilere uğrar. Yani aşınmaya uğrayan arızalı ve eğimli sahalarda sürekli malzemeler taşındığından, alüvyal birikim sahalarda da devamlı birikim olduğundan dolayı toprak horizonları oluşmamaktadır. Bu nedenle bu sahalarda horizonların gelişemediği azonal topraklar oluşmuştur. Ancak birikimin yavaşladığı alüvyal sahalarda aşınmanın azaldığı eğimli sahalarda çok sığ da olsa A horizonu gelişebilmektedir. Azonal topraklar sürekli oluşum safhasında olduğu için genç topraklardır.

Araştırma sahasında azonal toprakları regoseller ve alüvyon topraklar oluşturur.

4.2.1. Regosoller

Regosoller kumlu depolar üzerinde bulunur. Araştırma sahamızda da volkanik depolar üzerinde volkanik regosoller bulunmaktadır. Bu toprakların düz alanlarda bile

¹⁵ TC. Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları,(1987). **Bitlis İli Verimlilik Envanteri ve Gübre İhtiyaç Raporu**. Ankara. [4]

toprağın çok sığ olduğu görülür. Çünkü anamateryalin asit olması ve kumlu olan malzemeden yağış sularının kısa sürede sızarak uzaklaşmasından ileri gelmektedir.

“Bu topraklarda yalnızca A ve C horizonları oluşmuştur. A horizonu zayıf teşekkül etmiş, sığ veya orta derin olup C horizonuna belirli bir geçiş yapmaz. Yüksek geçirgenlik ve düşük su tutma kapasitelerinden dolayı aşırı drenajlıdır” (16).

Araştırma sahamızda regosoller Nemrut ve Süphan volkanik dağlarının bulunduğu sahada hakimdir (Harita 4).

4.2.2 Alüvyonlar

Araştırma sahamızda alüvyal topraklar Van Gölü etrafında ve Güroymak ilçesinin batısında (Muş Ovası) görülür (Harita 4). “Bu topraklarda bariz bir profil teşekkülü görülmemektedir. Bilhassa devamlı taşkın ve siltasyona maruz sahalarda A horizonu gelişmemiştir; buna karşılık eski alüvyonlar üzerinde organik madde bakımından zengin 10-15cm kalınlığında A horizonu bulunmaktadır.”(17)

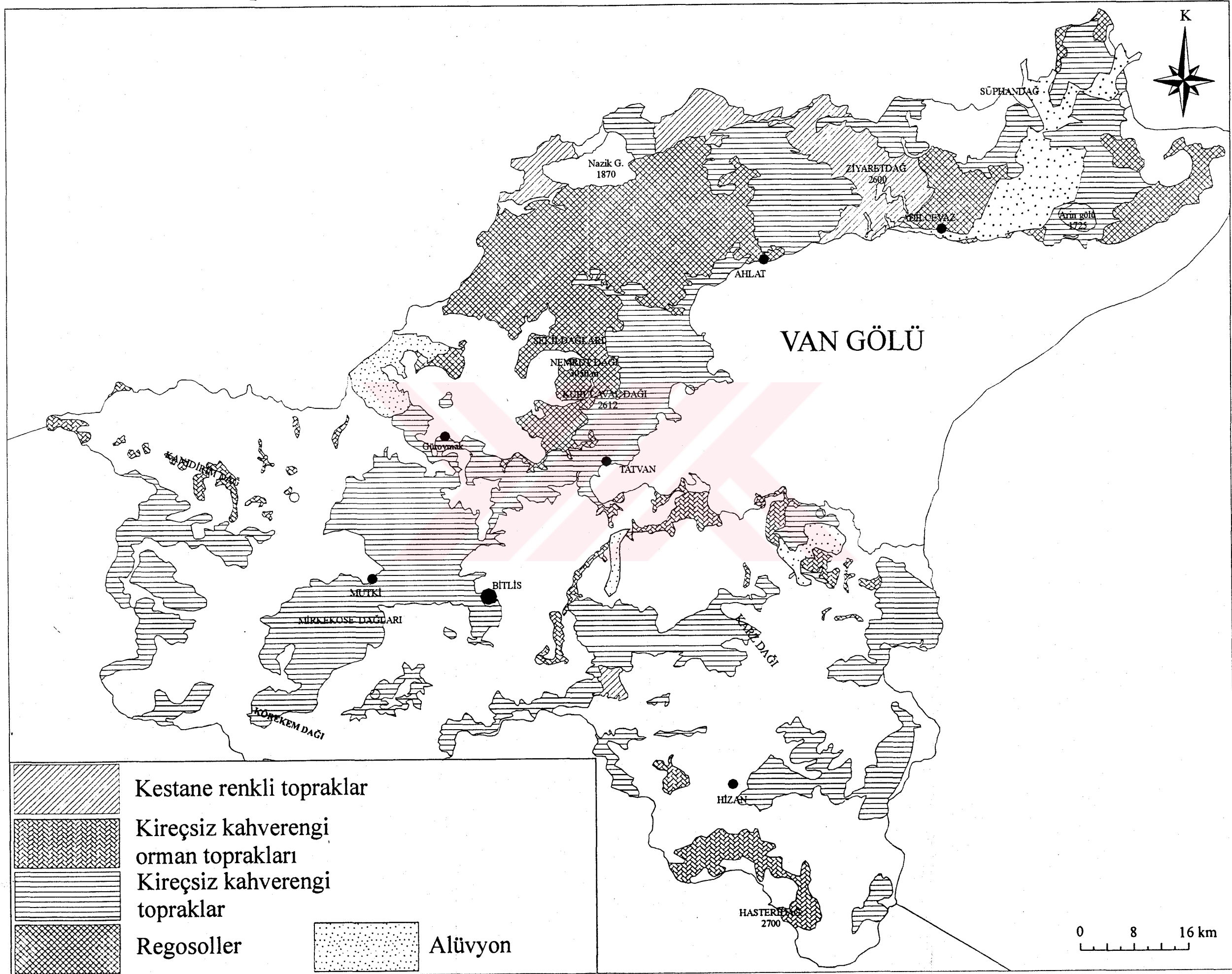
Araştırma sahasındaki bitki örtüsü gerek yakacak odun elde etmek için gerekse aşırı otlatmadan dolayı büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Arazinin de çok eğimli bir yapıya sahip olması nedeniyle toprak oluşumu kesintiye uğramıştır. Devamlı aşınma ya da birikmeden dolayı ildeki toprakların çoğu genç topraktır yani oluşumunu tamamlayamamıştır. Ayrıca ilin kuzeyindeki volkanik regosoller (kumlu topraklar) geniş yer kapladığını ve bu toprakların aşınmaya daha müsait bir yapıya sahip olmaları toprak oluşumunu zorlaştırmıştır.

---

¹⁶ Bitlis İli Verimlilik Envanteri ve Gübre İhtiyaç Raporu,(1987).Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ANKARA, [6]

¹⁷ ATALAY,İ.,(1983), Muş Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi ve Toprak Coğrafyası, İZMİR,[116]

Harita 4: Bitlis İli Toprak Haritası (Bitlis İli Köyhizmetleri Verimlilik Haritasından Değiştirilerek Alınmıştır).

BÖLÜM II: SOSYAL VE EKONOMİK DURUM

1. NÜFUS ÖZELLİKLERİ

Bitlis ilinde ilk nüfus verileri 1935 yılında tesbit edilmiştir. 1935 yılında Türkiye'nin nüfusu 16.157.487, Bitlis ilinin nüfusu ise 55.688 olarak tespit edilmiştir. 2000 yılı sayım sonuçlarına göre ise Bitlis ilinin nüfusu 388.678'dir.

İl yüzölçümüne göre Türkiye'nin yaklaşık % 0,91'ini oluşturmaktadır. Bitlis'te 2000 yılı sayım sonuçlarına göre kilometre kareye düşen nüfus 55'tir.

Bitlis ilinde şehir nüfusu, köy nüfusundan daha fazladır. Şehir nüfusu 219.511, köy nüfusu ise 169.169'dur. İlde üç ilçede köy nüfusu şehir nüfusundan daha fazladır. Bu ilçeler Güroymak, Hizan ve Mutki ilçeleridir. Adilcevaz, Merkez ilçe, Ahlat ve Tatvan'da ise şehir nüfusu köy nüfusundan daha fazladır(Tablo 9).

İlin nüfus özelliklerini daha iyi incelemek için, il nüfusu ve nüfus artış hızı, nüfusun yaş özellikleri, aktif nüfus ve özellikleri, nüfusun eğitim durumu konuları üzerinde durulacaktır.

Tablo 9: Bitlis ilinde şehir, köy, kadın, erkek nüfusu, yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu.

	Toplam nüfus	Şehir nüfusu	Köy nüfusu	Erkek	Kadın	Nüfus yoğunluğu	
						Yüzölçümü (km ²)	Yoğunluk
Toplam	388.678	219.511	169.167	205.820	182.858	7.021	55
Merkez	65.169	44.923	20.246	34.076	31.093	1.228	58
Adilcevaz	55.358	35.174	20.184	26.655	25.703	807	69
Ahlat	52.814	34.787	18.027	27.925	24.889	941	56
Güroymak	48.114	25.521	25.597	25.384	22.734	518	93
Hizan	42.953	11.067	31.886	21.923	21.030	971	44
Mutki	39.990	4.291	35.699	21.196	18.794	1.055	38
Tatvan	84.276	66.748	17.528	45.661	38.615	1.601	52

Kaynak: T.C. Başbakanlık DIE Bitlis ili Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

1.1. Nüfus Artış Oranı

1935 yılından itibaren Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 4 kat artış göstermiştir. Bitlis ilinin ise son 65 yılda nüfusu yaklaşık 7 kat artmış ve 2000 yılı sayımlarına göre nüfusu 388.678 olmuştur.

1935-2000 yılları arasında il nüfusunun sürekli arttığı gözlenmiştir (Tablo 10). İlde en düşük yıllık nüfus artış hızı % 8,88 ile 1940-1945 yılları arasında olmuştur. Bu dönemlerde II. Dünya Savaşı nedeniyle erkeklerin cepheye gönderilmesi nüfus artış hızının çok fazla düşmesine sebep olmuştur. En yüksek nüfus artış hızı ise % 45,3 ile 1950-1955 yılları arasında yaşanmıştır.

Yıllık nüfus artış hızında 1955-1960, 1970-1975 ile 1999-2000 yılları arasında düşüş olmuştur. Buna karşın 1935-1940, 1960-1965, 1975-1980 yıllarında ise artış görülmüştür. Son olarak ilde 1990-2000 yılları arasındaki yıllık nüfus artış hızı %16,3 olarak tespit edilmiştir. 1980 yılından itibaren yıllık nüfus artış hızı azalmıştır.

Tablo 10 : Bitlis ilinin 1935-2000 yılları arasında nüfusu ve yıllık artış hızı.

Yıl	Nüfus	Nüfus Artış Hızı (%)
1935	55.688	
1940	68.825	42,36
1945	71.950	8,88
1950	88.634	41,71
1955	111.187	45,34
1960	128.966	29,67
1965	154.096	35,57
1970	185.473	37,10
1975	218.305	32,60
1980	257.908	33,34
1985	300.843	30,80
1990	330.115	18,57
2000	388.678	16,33

Kaynak: T.C. Başbakanlık DIE Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

İl genelinde nüfusun Türkiye geneline göre çok daha hızlı bir şekilde arttığını görüyoruz. Bunu ildeki sosyo-ekonomik faaliyetlere ve kültürel yapıya bağlayabiliriz. Şöyle ki ilde özellikle kırsal kesimde yaşayan halkın çoğu tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır.

Bunun için ise işgücüne ihtiyaç vardır. Çok sayıda çocuk sahibi olarak bu açığı kapatmaya çalışmışlardır. Ayrıca ildeki gelenek ve göreneklerde nüfus artışını etkileyen unsurlardandır. Erkek çocuğa verilen önem daha fazla sayıda çocuğa sahip olmaya neden olmaktadır. Bu da nüfus artışını etkilemektedir.

Nüfus artışını etkileyen etmenler doğum, ölüm ve göçlerdir. Bunları Bitlis iline uyarlayarak inceleyelim:

1.1.1. Doğum, Ölüm ve Toplam Ölüm Oranları

Nüfus artışını etkileyen etmenlerin başında doğum ve ölüm oranları gelir. Türkiye genelinde yürütülen aile planlaması çalışmaları ile doğum oranları düşürülmeye çalışılmış, bebek ve çocuk ölümleri oranları azaltılması amaçlanmıştır. Doğu illerine bu konuya çok fazla önem verilmişse de yine de tam olarak istenen sonuç elde edilememiştir. Nüfusun doğurganlık düzeyi incelendiğinde köylerde bulunan "15-49" yaş grubundaki kadınların il ve ilçe merkezinde bulunan aynı yaş grubundaki kadınlardan daha fazla çocuk doğurduğu görülmüştür. Bu durum özellikle köylerde bulunan "25-29" ve "30-34" yaş gruplarındaki kadınların il ve ilçe merkezlerindeki aynı yaş grubundaki kadınlara göre daha yüksek doğurganlık düzeyine sahip olmasından kaynaklanmıştır. İlde 1945-2000 yılları arasında çocuk-kadın oranlarına bakıldığında bu oranın 1960 yılına kadar yükseldiği görülür. 1945 yılında çocuk-kadın oranı % 823 iken 1960 yılında bu oran % 1099'a kadar yükselmiştir. 1960 yılından sonra aile planlaması çalışmaları sonuçlarını vermeye başlamıştır. 1965 yılında %1006'ya kadar düşen çocuk-kadın oranı 2000 yılında % 668'e kadar düşmüştür (Tablo 11).

Tablo 11: Bitlis İlinde 1945-2000 yılları arasında çocuk-kadın oranı.

Sayım Yılı	0-4 Yaştaki Toplam Çocuk Sayısı	15-49 Yaştaki Toplam Kadın Sayısı	Çocuk-Kadın Oranı(%) (1)
1945	12.182	14.803	823
1950	17.441	18.770	929
1955	23.955	22.633	1058
1960	27.008	24.577	1099
1965	29.772	29.601	1006
1970	34.219	36.223	945
1975	41.040	42.765	960
1980	50.328	50.650	954
1985	56.502	59.912	943
1990	57.237	67.742	845
2000	58.229	87.120	668

(1)Çocuk-kadın oranı : “15-49” yaş grubundaki her 1000 kadın için “0-4” yaş grubundaki çocuk sayısıdır.

Doğurganlık düzeyindeki değişimin yorumlanmasında kullanılabilecek bir başka gösterge de doğurganlık döneminin sonu olan “45-49”yaştaki bir kadın için ortalama çocuk sayısıdır. İl merkezinde “45-49” yaş grubundaki bir kadın ortalama 3,73 çocuk doğururken ilçe merkezlerinde aynı yaş grubundaki bir kadın 3,92 çocuk, köylerde ise bir kadın 6,77 çocuk doğurmaktadır. İl genelinde bu değer 5,03’tür⁽¹⁾. Bitlis ilinde 1970 yılından itibaren yapılan sayım sonuçları incelendiğinde canlı doğan çocuk sayısının sürekli arttığı gözlenmiştir. 1970 yılında kadın sayısı (15-49 yaştaki kadın nüfus) 1.183 ve canlı doğan çocuk sayısı 13.400’dür. 2000 yılında ise kadın nüfus 5.840 ve canlı doğan çocuk sayısı 40.255 olarak tespit edilmiştir. (Tablo 12)

Ortalama canlı doğan çocuk sayısı 1985 yılına kadar artmıştır. 1970 yılında ortalama canlı doğan çocuk sayısı 7,39 iken 1985 yılında 8,62’ye yükselmiştir. Ancak daha sonra 2000 yılında bu oran 6,89’a kadar düşmüştür (Tablo 12).

Toplumun gelişmişlik düzeyini yansıtan önemli göstergelerden biri bebek ölüm hızıdır. Bitlis ilinde doğan her 1000 bebekten 52’si 1 yaşını doldurmadan ölmektedir. Bebek ölümleri yerleşim yerlerine göre farklılık göstermektedir. İl merkezinde hem erkek hem kız

¹ T.C. Başbakanlık DİE Bitlis İli 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı, [73].

bebelerde ölüm hızı % 43, ilçe merkezlerinde ise bebek ölüm hızı % 48'dir. Köylerde bebek ölüm hızı erkeklerde % 54, kızlarda % 61 olarak belirlenmiştir⁽²⁾.

Bebek ölümlerine bakacak olursak 1970 yılından 1980 yılına kadar yükseldiğini görülür. 1970 yılında % 136, 1980 yılında % 152'dir. 1980 yılından sonra bebek ölüm hızında azalma olmuştur. Tıp alanındaki gelişmeler ve sağlık hizmetlerinin daha da yaygınlaştırılması bebek ve çocuk ölüm hızının azalmasına neden olmuştur. 2000 yılında ise bebek ölüm hızı % 52'ye kadar inmiştir (Tablo 11).

Çocuk ölüm hızı ise 1975 yılından sonra düşmeye başlamıştır. 1975 yılında çocuk ölüm hızı % 68 iken 2000 yılında bu oran % 10 kadar düşmüştür.

Tablo 12: Doğurganlık, bebek ve çocuk ölüm oranları (1970-2000)

Yılı	Sayım	Kadın Sayısı (1)	Canlı Doğan Çocuk Sayısı	Ort. Canlı Doğan Çocuk Sayısı	Bebek Ölüm Hızı (%) (2)	Çocuk Ölüm Hızı (%) (3)
1970		1.813	13.400	7,39	136	52
1975		2.459	18.681	7,60	163	68
1980		3.175	27.374	8,62	152	61
1985		3.907	33.669	8,62	137	53
1990		4.240	34.966	8,25	83	24
2000		5.840	40.255	6,89	52	10

(1) 45-49 yaştaki kadın nüfusu kapsar

(2) Belli bir yıl içindeki her 1000 canlı doğan bebek için bir yaşını doldurmadan ölen bebek sayısı.

(3) Belli bir yıl içinde "1-4" yaş grubundaki her 1000 çocuk nüfus için "1-4" yaş grubunda ölen çocuk sayısı.

Kaynak: T.C. Başbakanlık DIE Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

Bitlis ilinde köylerdeki doğum ve ölüm sayılarına bakılacak olursa Hizan ve Mutki ilçelerine bağlı köylerde hem doğum sayısı hem de ölüm sayısı diğer ilçe köylerine göre daha fazladır. Hizan'a bağlı 66 köyde 540 kız, 542 erkek olmak üzere toplam 1082 doğum meydana gelmiştir. Mutki'ye bağlı 51 köyde 516 kız ve 724 erkek olmak üzere toplam 1240 doğum meydana gelmiştir. En az doğum sayısı ise Adilcevaz'a bağlı 29 köyde gerçekleşmiştir. 215 kız, 216 erkek olmak üzere toplam 431 doğum olmuştur (Tablo 13).

² TC. Başbakanlık DIE Bitlis İli 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı, [73].

Köylerdeki ölüm sayılarına bakacak olursak; toplam ölüm sayısı 1 677'dir. Doğum sayılarında olduğu gibi ölüm sayılarında da başı çeken köyler Mutki ve Hizan'a bağlı köylerdir. Hizan'da 509, Mutki'de ise 510 olarak tespit edilmiştir. En az ölüm sayısı ise Ahlat'a bağlı 26 köyde toplam 81 olarak tespit edilmiştir (Tablo 13). Bu verilerden de anlaşılacağı üzere Mutki ve Hizan'a bağlı köylerde doğum ve ölüm oranları diğer köylere nazaran daha fazladır.

Tablo 13: Bitlis ilinin köylerinde doğum, ölüm, evlenme ve boşanma sayıları.

İlçe	Köy Sayısı	Doğum Sayısı	Ölüm Sayısı			
			Toplam (1)	Bebek	Çocuk	Anne (2)
Toplam	277	5.656	1.677	849	312	100
Merkez	40	601	146	62	23	3
Adilcevaz	29	431	88	79	30	0
Ahlat	26	927	81	49	5	1
Güroymak	26	831	212	150	23	6
Hizan	66	1.082	509	244	115	38
Mutki	51	1.240	510	211	107	44
Tatvan	39	544	131	54	9	8

(1) Toplam Ölümler: bebek, çocuk ve anne ölümleri dışındaki diğer tüm ölümleri kapsar

(2) Anne ölümleri: gebelik ve doğuma bağlı ölümleri kapsar.

Kaynak: TC. Başbakanlık DIE 1997 Bitlis Köy Envanteri.

Eldeki veriler incelendiğinde ilde Mutki ve Hizan ilçelerinin köylerinde hem doğum hem de ölüm sayılarının diğer ilçe köylerine nazaran daha fazla olduğu görülür. Bu sonuçlarda ilçelerin sahip olduğu ağır fiziki şartların büyük etkisi vardır. Şöyle ki kış aylarında köy yollarının büyük bölümü ile ulaşım kesilmektedir ve buralarda sağlık, eğitim gibi hizmetler aksamaktadır. Ayrıca bu ilçelerin bulunduğu yerler diğer ilçelere nazaran daha arızalı bir yapıya sahiptir. Bu da ilçelerin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

1.1.2. Nüfus Hareketleri (Göçler)

Nüfus artışını etkileyen etmenlerden bir diğeri de göçlerdir. 2000 yılına ait daimi ikametgaha göre göç istatistikleri çıkmadığı için 1990 yılına ait verilerden faydalanılmıştır. Bitlis ilinin 1990 yılından bu yana sosyo-ekonomik yapının fazla değişmediği düşünülürse bu yıla ait göç istatistikleri bizlere fikir vermesi açısından kullanılmıştır. 1990 yılı daimi ikametgaha göre göç istatistiklerine baktığımızda Bitlis ilinin aldığı göç verdiği göçten çok azdır. Aldığı toplam göç 18.592, verdiği göç ise 39.070'dir. En fazla da bu göçü

şehirden şehre vermiştir. Şehirden şehre verdiği göç 23.504 iken aldığı göç 10.009'dur. İki katından daha fazla göç vermiştir. Bu durumda net göç miktarı da hep negatiftir. Toplam net göç miktarı -20.478'dir (Tablo 14). Burada insanları göçe sevk eden en önemli etken ise işsizliktir.

Bitlis ilinin kendi içindeki göç durumunu incelediğimizde ise toplam göçün 4.993 olduğunu görürüz. En fazla göç köylerden ilçe merkezlerine olmuştur. Daha sonra da ilçe merkezlerinden köylere geri göç yaşanmıştır (Tablo 15).

Tablo 14: Bitlis ili 1990 yılı daimi ikametgaha göre göç durumu (Diğer illerden alınan ve diğer illere verilen göç ile net göç miktarı).

		Toplam	Şehirden Şehre	Köyden Şehre	Köyden Köye	Şehirden Köye
Aldığı Göç	Erkek	10.452	5.586	2.205	1.225	1.436
	Kadın	8.140	4.423	1.613	1.254	850
	Toplam	18.592	10.009	3.818	2.479	2.286
Verdiği Göç	Erkek	21.778	12.992	4.449	2.451	1.886
	Kadın	17.292	10.512	3.393	2.093	1.294
	Toplam	39.070	23.504	7.842	4.544	3.180
Net Göç	Erkek	-11.326	-7.406	-2.244	-1.226	-450
	Kadın	-9.152	-6.089	-1.780	-839	-444
	Toplam	-20.478	-13.495	-4.024	-2.065	-894

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, 2001 Türkiye İstatistik Yıllığı.

Tablo15: Bitlis ili 1990 yılı daimim ikametgaha göre göç durumu (Bitlis ilinin kendi içindeki göçü).

	Toplam	İl Merkezinden Köylere	İl Merkezinden İlçe Merkezine	İlçe Merkezinden İl Merkezine	İlçe Merkezinden Köylere	Köylerden İl Merkezine	Köylerden İlçe Merkezine
Erkek	2.900	273	149	287	456	218	1.517
Kadın	2.093	224	75	229	325	176	1.064
Toplam	4.993	497	224	516	781	394	2.581

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, 2001 Türkiye İstatistik Yıllığı.

Köylerde yaşanan ekonomik sıkıntılar burada yaşayan halkı göçe zorlayan temel faktörlerdendir. 1997 yılına ait Bitlis ili köy envanterine göre son 5 yıl içinde göç veren toplam köy sayısı 175 hane sayısı 6057, göç alan köy sayısı ise 9 hane sayısı 123'dür. Bu verilerden Bitlisteki köylerin çoğunun göç verdiğini görüyoruz. İlde en fazla göç veren köy sayısı Mutki ve Hizan ilçelerine bağlı köylere aittir. Hizan ilçesinde göç veren köy sayısı 47 hane sayısı ise 1993'tür. Mutki ilçesinde ise göç veren köy sayısı 37 hane sayısı ise 1073'tür. En az göç veren köy sayısı Güroymak ilçesine aittir. Bu ilçede göç veren köy sayısı 13 hane sayısı ise 391'dir (Tablo 16).

Tablo 16: Son 5 yıl içinde göç alan, veren köy ve hane sayısı.

İlçe	Köy Sayısı	Göçer Gelen Köy Sayısı	Göç alan		Göç Veren	
			Köy Sayısı	Hane Sayısı	Köy Sayısı	Hane Sayısı
Toplam	277	8	9	123	175	6.057
Merkez	40	1	4	108	24	915
Adilcevaz	29	0	0	0	15	616
Ahlat	26	1	0	0	17	404
Güroymak	26	2	3	8	13	391
Hizan	66	2	1	6	47	1.993
Mutki	51	2	0	0	37	1.073
Tatvan	39	0	1	1	22	665

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, 1997 Yılı Bitlis Köy Envanteri.

1.2. Nüfusun Yaş Özellikleri

1.2.1. Medyan Yaş

Bitlis ilinde 1940 ve 2000 yılları arasında medyan yaşın (³) giderek düştüğü görülmektedir (Tablo 16). 1940 yılından 1980 yılına kadar medyan yaş sürekli olarak düşmüştür. 1940 yılında toplam medyan yaşı 17.17 iken, 1980 yılında 14,14'e kadar düşmüştür. 1980 yılından sonra yükselmeye başlayan toplam medyan yaş 2000 yılında 17,46'ya kadar çıkmıştır (Tablo 17).

"Nüfusun yaş yapısının ilçelere göre değişimini görmek için medyan yaş hesaplanmıştır. Buna göre il genelinde erkek nüfusun yarısı 17 yaşından, kadın nüfusunun

³ Bütün yaş gruplarını oluşturan nüfus sıralanır ve ortada yer alan kişinin yaşı esas alınır.

yarısı 18 yaşından gençtir. Genel olarak kadınların medyan yaşı erkeklerin medyan yaşından daha büyük iken Tatvan ilçe merkezinde tam tersi bir durum söz konusudur. Ahlat ilçe merkezi ortalama 21 medyan yaş ile diğer ilçelerden daha yaşlı, Güroymak ilçesi de ortalama 15 medyan yaş ile diğer ilçelerden daha genç bir nüfusa sahiptir. Köylerde erkek nüfusun yarısı 16 yaşından genç olup, genel olarak köyler il geneline göre daha genç bir nüfus yapısına sahiptir” (4).

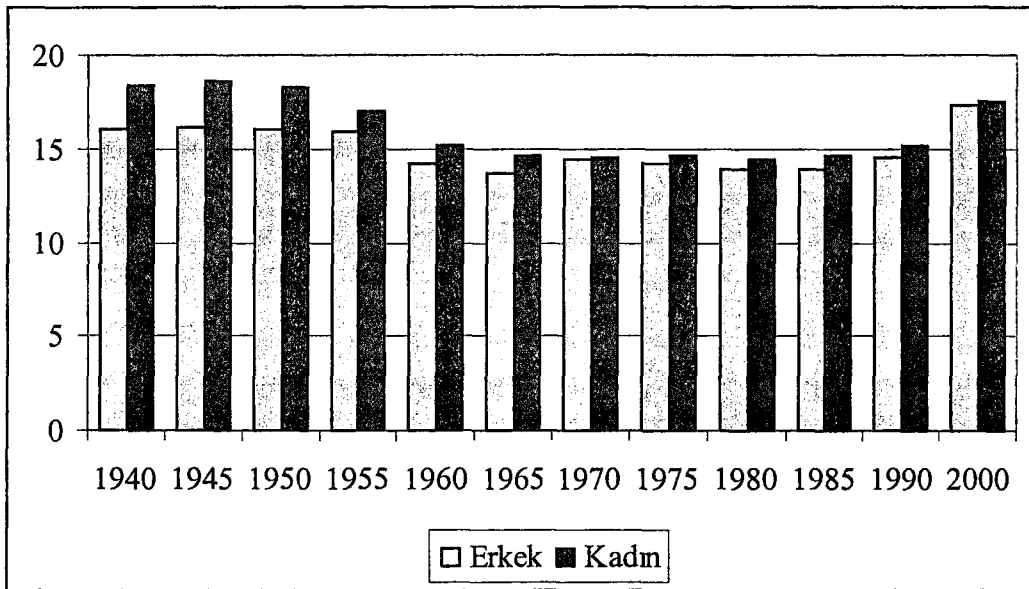
Tablo 17: Medyan Yaş (1940-2000)

Sayım Yılı	Toplam	Erkek	Kadın
1940	17,17	16,05	18,39
1945	17,36	16,11	18,58
1950	17,02	16,00	18,24
1955	16,43	15,96	17,01
1960	14,52	14,19	15,18
1965	14,13	13,74	14,64
1970	14,52	14,47	14,59
1975	14,38	14,18	14,64
1980	14,14	13,89	14,46
1985	14,27	13,94	14,67
1990	14,81	14,50	15,20
2000	17,46	17,36	17,57

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri İstatistikleri.

⁴ TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı, [69].

Şekil 8 : Bitlis ilinde medyan yaş.

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri İstatistikleri.

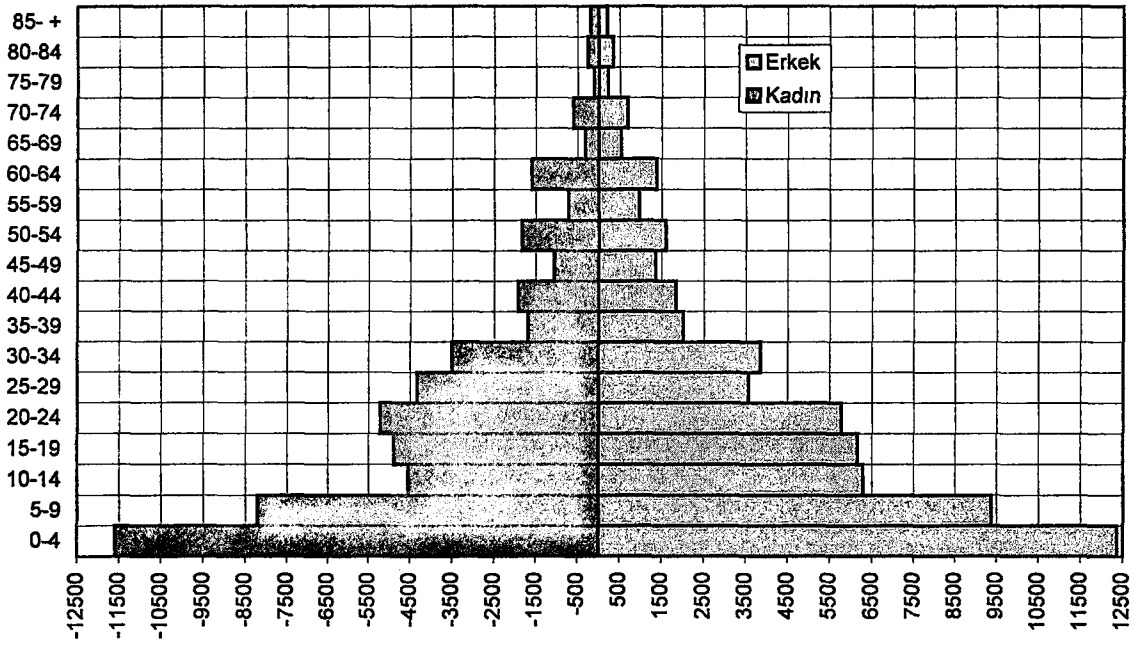
1.2.2. Nüfusun Yaş Grupları

Bitlis il genelinin, ilçelerinin, bucak ve köylerinin 2000 yılındaki ana yaş grupları oranı incelendiğinde 0-14 yaş grubunun büyük bir paya sahip olduğunu görülür. Hatta Güroymak, bucak ve köylerinin yaş gruplarında 0-14 yaş grubunun oranı 15-64 yaş grubunun oranından daha fazladır.

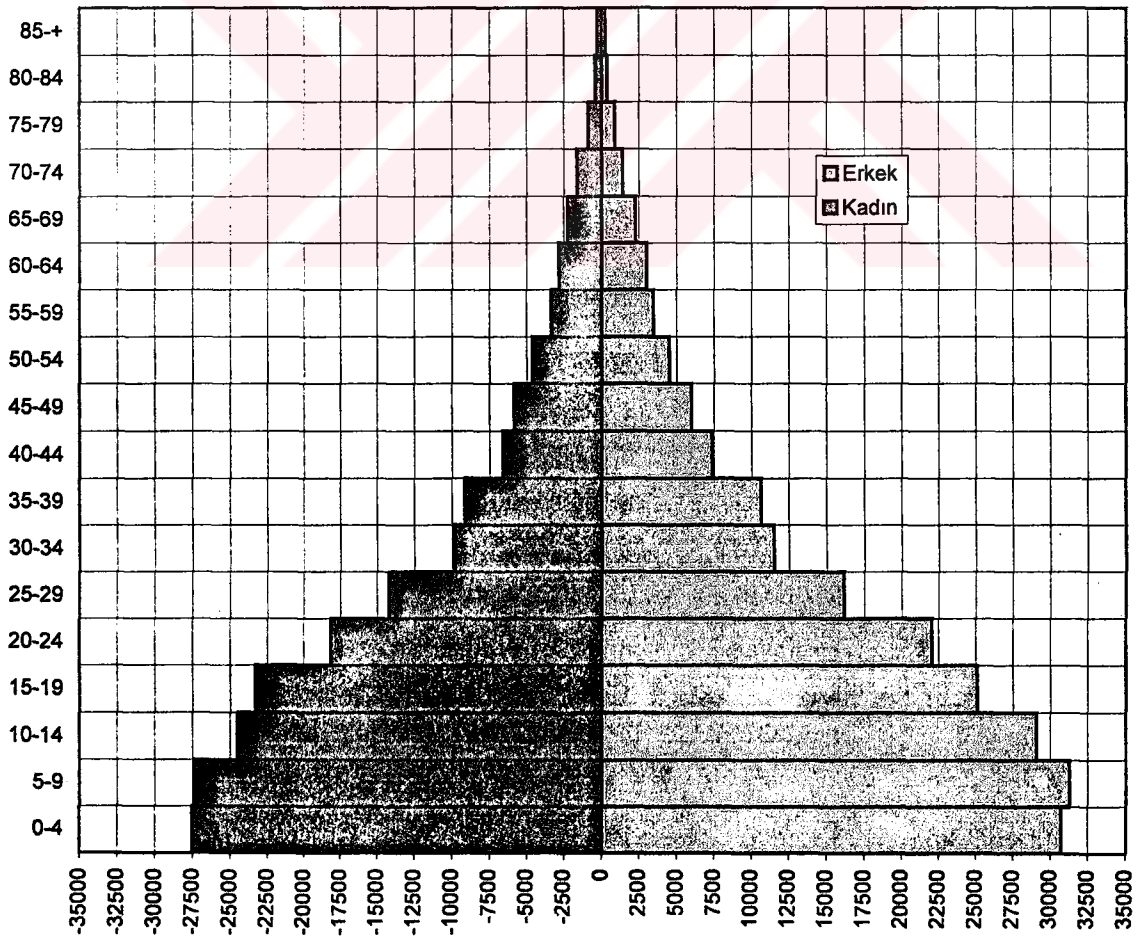
0-14 yaş grubu tarım ve hizmet fonksiyonlarında ön plana çıkmaktadır. İl genelinin ana geçim kaynağı ise tarım ve hayvancılıktır.

Bitlis ilinde kuşaklara göre nüfusun yaş ve cinsiyet yapısındaki değişimi nüfus piramitleri incelenerek daha iyi anlaşılabilir. Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında yaklaşık son 50 yılda meydana gelen değişim 1955 ve 2000 yıllarındaki nüfus piramitleri incelendiğinde daha iyi görülecektir.

Şekil 9 : 1955 YILI BİTLİS İLİ NÜFUS PİRAMIDI

Şekil 10 : 2000 YILI BİTLİS İLİ NÜFUS PİRAMIDI

İlin 1955 yılı nüfus piramidi incelendiğinde en önemli özelliğinin çocuk yaştaki nüfusun (0-9) oldukça fazla olduğudur. Bu durum bize doğurganlık düzeyinin yüksek olduğunu gösterir. Yaşlı kuşaklardaki nüfus, her iki cinsiyet içinde ölüm hızının bu yaşlarda yüksek olması nedeniyle azaldığı görülür. 1955 yılı yaş piramidini incelediğimizde doğurganlık ve ölüm oranlarının yüksek olduğu bir yapıyı yansıtır.

1955 yılı nüfus piramidinin diğer bir özelliği de bu yılda “35-39” yaş grubunu oluşturan kuşağın kendisinden daha genç ve yaşlı kuşaklardan daha az nüfusa sahip olduğudur. Bu durum savaş döneminde doğurganlık düzeyinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır (Şekil 9).

2000 yılı nüfus piramidi incelendiğinde 1955 yılı nüfus piramidinden farklı olduğu görülür. 2000 yılındaki piramidin en önemli özelliği 10 yaşından küçük kuşaklardaki nüfus büyüklüğünün aynı olmasıdır. Bu tip nüfus piramitlerinde doğum sayısının yavaş yavaş azaldığı görülür. Yine bu yıldaki nüfus piramidinin bir diğer özelliği ise 2000 yılında yaş ilerledikçe nüfustaki azalmanın 1955 yılındakinden daha yavaş olmasıdır (Şekil 10).

1.2.3. Yaş Bağımlılık Oranları

Bitlis ili yaş bağımlılık oranlarına bakıldığında genç bağımlılık oranı olan 0-14 yaş grubunun yaşlı bağımlılık oranına göre daha fazla olduğunu görülür. Genç bağımlılık oranının yıllara göre de artış içinde olduğu dikkati çeker. Özellikle 1940-1965 yılları arasında bu oran sürekli artmıştır. 1965 yılında 117,20'ye kadar yükselmiştir. Daha sonraki yıllarda ise yavaş yavaş düşüş olmuş 2000 yılında bu oran 82,13'e kadar inmiştir. İlde doğurganlık oranının fazla olması genç bağımlılık oranının fazla olmasında etkin rol oynar. Yaşlı bağımlılık oranı ise 1955 yılına kadar yükselmiştir. 1955 yılında yaşlı bağımlılık oranı 6,23 olarak hesaplanmıştır. Bu yıldan sonra azalmaya başlamıştır. 1990 yılında 4,51 olan bu oran 2000 yılında biraz yükselerek yaşlı bağımlılık oranı 5,09 olmuştur (Tablo 18).

Tablo 18: Bitlis ilinin 1940-2000 yılları arasındaki yaş gruplarına göre bağımlılık oranları.

Sayım Yılı	Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	Yaşlı Bağımlılık Oranı (65+ yaş)	Genç Bağımlılık Oranı (0-14 yaş)
1940 (1)	94,58	5,86	88,72
1945	95,27	6,19	89,08
1950	93,89	5,54	88,35
1955	101,05	6,23	94,82
1960	117,31	6,17	111,14
1965	123,31	6,11	117,20
1970	116,54	5,23	111,31
1975	117,78	4,88	112,90
1980	119,10	4,20	114,90
1985	116,66	3,67	112,99
1990	111,51	4,51	10,700
2000	87,23	5,09	82,13

(1) Yaş grubuna göre nüfus 1945 ve 1950 yılı verilerinden tahmin edilmiştir.

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

1.2.4. Hanehalkı Büyüklüğü

Bitlis ilinde hanehalkı büyüklüğü incelendiğinde gelişmiş illere göre oldukça geniş bir yapıya sahip olduğu görülür. İlde toplam hane sayısı 49.046'dır. Bu hanelerden % 27'sinde evde yaşayan kişi sayısı 10'dan daha fazladır. % 7'sinde evde yaşayan kişi sayısı 9, % 8'inde ise evde yaşayan kişi sayısı 8'dir. Buradan da anlaşılacağı gibi il genelinde toplam hane sayısının yarısında ev içinde yaşayan kişi sayısı 8'den fazladır.

İlçelerin hanehalkı büyüklüğü incelendiğinde Adilcevaz ilçesinin toplam hane sayısının % 38'inde evde yaşayan kişi sayısı 10'dan fazladır. Bu oran ile Adilcevaz ilçesi hanehalkı büyüklüğünde ilk sırada yer almaktadır. Bunu % 34 oranı ile Güroymak takip etmektedir.

İlçelerdeki hanelerin yarısından fazlasında hane içinde yaşayan kişi sayısı 7'den fazladır. Bucak ve köylere baktığımızda ise toplam hane sayısı 20.501'dir. Bu hanelerden % 35'inde evde yaşayan kişi sayısı 10'dan daha fazladır. % 34'ünde ise evde yaşayan kişi sayısı 7'den daha fazladır (Tablo 19).

Tablo19: Bitlis ilinde yerleşim yeri ve hanehalkı büyüklüğüne göre hanehalkı sayısı.

Yerleşim Yeri	Toplam Hanehalkı Sayısı	Toplam Yerleşik Nüfus	Hanehalkı Büyüklüğü									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10+
Toplam	49.046	381.983	546	1.924	2.889	4.326	5.022	5.497	8.472	3.845	3.457	13.068
İl Merkezi	7.400	43.764	140	464	742	1.064	1.125	1.116	1.225	491	341	692
İlçe Merkezleri	21.145	161.939	211	773	1.357	2.036	2.285	2.422	4.227	1.275	1.201	5.258
Toplamı												
Adilcevaz	3.572	32.857	30	108	151	238	275	365	767	141	133	1.364
Ahlat	4.223	32.826	25	111	195	366	496	497	1.121	211	200	1.001
Güroyamak	2.620	22.168	17	84	133	168	228	254	394	250	209	883
Hizan	1.385	10.359	20	44	107	114	148	159	258	97	104	334
Mutki	434	3.247	12	30	33	42	43	36	82	24	21	111
Tatvan	8.911	60.482	107	396	738	1.108	1.095	1.111	1.605	652	534	1.565
Bucak ve Köyler Toplamı	20.501	176.280	195	687	790	1.226	1.612	1.959	3.020	1.979	1.915	7.118

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

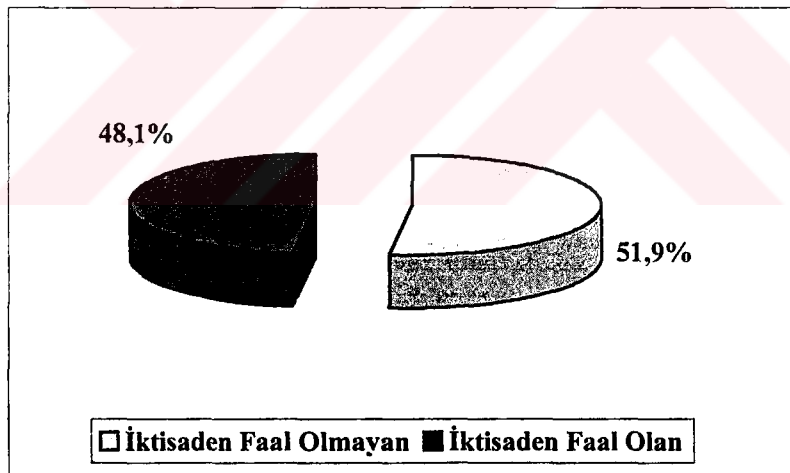
1.3. Aktif Nüfus ve Özellikleri

Bitlis ilindeki çalışma çağındaki nüfus olarak kabul edilen 12 ve daha yukarı yaştaki nüfus toplam nüfustan daha hızlı artmaktadır. Buna karşılık işgücündeki nüfusun artış hızı hem toplam nüfustan hem de 12 ve daha yukarı yaştaki nüfustan daha düşüktür. “1980-2000 döneminde 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun yıllık artış hızı % 28 iken, işgücündeki nüfusun artış hızı % 14 olarak gerçekleşmiştir”⁽²¹⁾.

İşgücündeki erkek nüfus kadın nüfustan daha fazladır. 2000 yılı sayım sonuçlarına göre il genelinde işgücündeki erkek nüfus 71.581, işgücündeki kadın nüfus 48.296 olarak tespit edilmiştir. Yine ilçelerde işgücündeki erkek nüfus kadın nüfusa göre daha fazladır.

2000 yılı sayım sonuçlarına bakıldığında çalışma alanında il merkezi, ilçeler ile bucak ve köylerdeki verilerin incelenmesi sonucunda iktisaden faal olanların oranı % 48,1, iktisaden faal olmayanların oranı ise % 51,9 olarak tespit edilmiştir (Şekil 11).

Şekil 11 : İktisaden faal nüfus durumu.

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

1.3.1. Aktif Nüfus

Çalışma alanındaki faal nüfus oranları incelendiğinde faal olmayan nüfusun faal nüfusa göre daha fazla olduğunu görülür. İktisaden faal nüfus miktarı 119.877 iken iktisaden faal olmayan nüfus miktarı 129.540'dır. Faal nüfusun ilçelere göre dağılımına bakacak olursak en fazla faal nüfusun Tatvan'da olduğu görülür (% 27,4). İktisaden faal nüfusun en

²¹ : TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı 2000 Yılı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri [36].

az olduğu ilçe ise Adilcevaz'dır (% 17,4). Ancak bucak ve köylerde iktisaden faal olan nüfus oranı % 86,4'dür (Tablo 20). Bu da bize nüfusun sektörel dağılımında tarım sektörünün ön plana çıktığını gösterir.

İktisaden faal olmayan nüfus miktarının daha fazla olduğunu görüyoruz. İktisaden faal olmayan nüfusun ilçelere dağılımına baktığımızda ilk sırada % 82,6'lık bir oran ile Adilcevaz gelir. İktisaden faal olmayan nüfus en az Tatvan (% 72,6) ilçesindedir (Tablo20). Ancak bucak ve köylerin toplam nüfusu incelendiğinde iktisaden faal olmayan nüfus % 13,6'dır. Bu da bize bucak ve köylerde tarım sektöründe çalışmayan nüfusun çok az olduğunu gösterir.

Tablo 20: Bitlis ili genelinde, ilçelerinde, bucak ve köylerinde iktisaden faal olan ve iktisaden faal olmayan nüfus.

İlçeler, Bucak ve Köyler	İktisaden Faal Nüfus (%)	İktisaden Faal Olmayan Nüfus (%)
İl Geneli	48,1	51,9
Merkez	24,2	75,8
Adilcevaz	17,4	82,6
Ahlat	18,5	81,5
Güroymak	19,2	80,8
Hizan	27,1.	72,9
Mutki	26.,3	73,7
Tatvan	27,4	72,5
Bucak ve Köyler	86,4	13,6

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

1.3.1.1. Aktif Nüfusun Sektörlere Dağılımı

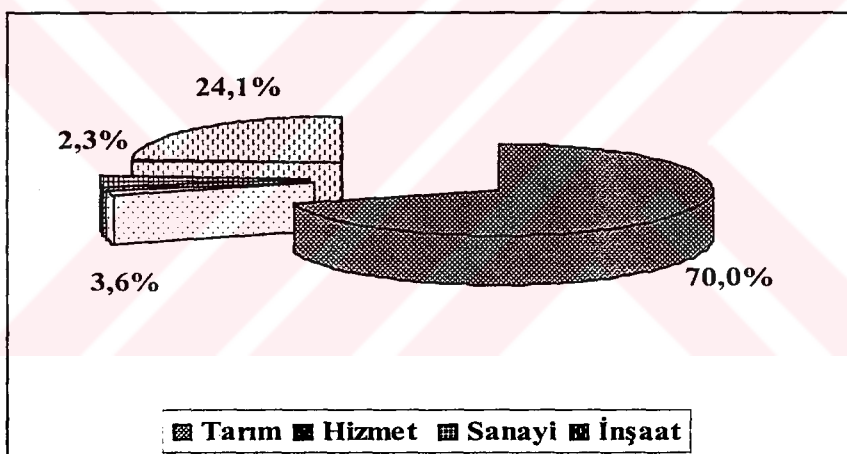
Bitlis il merkezi ve ilçelerinde faal nüfusun % 69,8'i tarım sektöründe, % 24'ü hizmet sektöründe, % 3,6'sı inşaat sektöründe, % 2,3'ü sanayi sektöründe çalışmaktadır (Tablo 21).

Tablo21: Faal nüfusun il genelinde ana sektörel dağılımı.

2000 Yılı	Top. İstihdam	%	Tarım (%)	Sanayi (%)	İnşaat (%)	Hizmet (%)
İl Geneli	119.877	100	69,8	2,3	3,6	24
Erkek Nüf.	71.581	59,7	52,7	3,5	6,0	37,5
Kadın Nüf.	48.296	40,3	95,3	0,5	0,1	4,1

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

Şekil 12: Faal nüfusun il genelinde ana sektörel dağılımı.

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

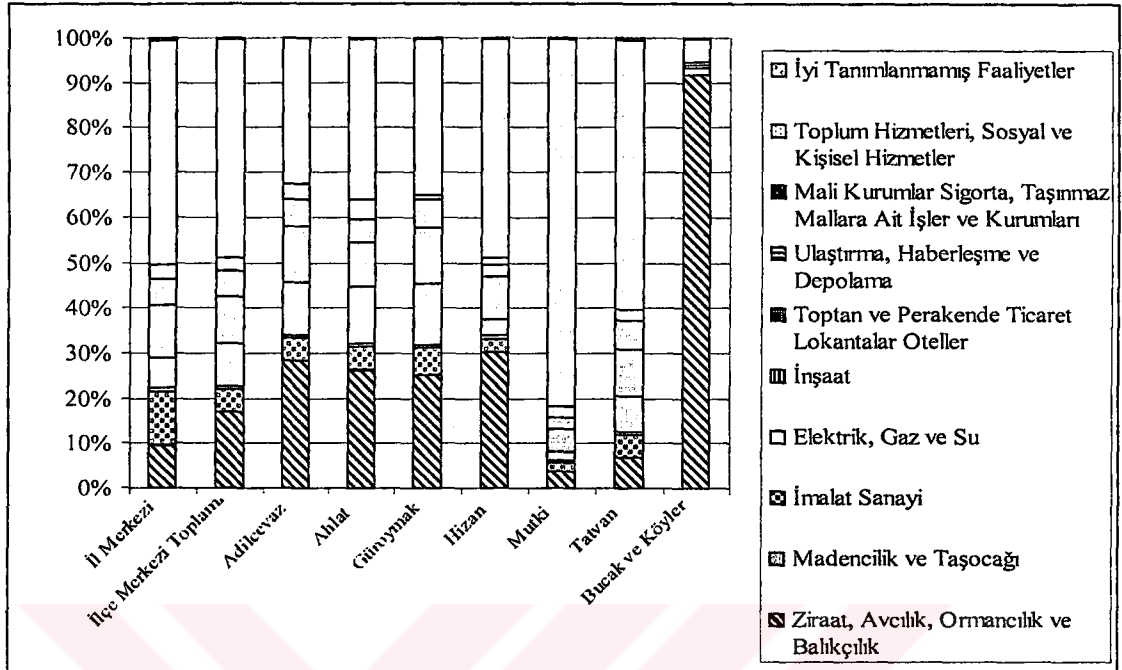
Nüfusun sektörel dağılımını ayrıntılı olarak incelediğimizde hizmet, sanayi ve inşaat sektöründe çalışan nüfusun tarım sektöründe çalışan nüfustan daha az olduğunu görülür. Tarım sektöründe çalışan nüfusun ilçelere göre dağılımına bakıldığında Hizan ilçesi % 30,3 'lük bir oran ile ilk sırada yer aldığı görülür. İkinci sırada ise % 28,4 ile Adilceviz ilçesinin olduğu anlaşılır. Tarımda çalışanların en az olduğu ilçeler ise Mutki (% 3,9) ile Tatvan (% 6,9) ilçeleridir. Hizmet sektörünün en fazla olduğu ilçeler ise Mutki (% 88,7) ile Tatvan (% 76,6) ilçeleridir. En az olduğu ilçeler ise Adilceviz (% 50,3) ile Ahlat (% 50,7)'tir (Tablo 22).

Tablo 22: Bitlis ilinde yerleşim yeri, ekonomik faaliyetlere göre istihdam edilen nüfus (2000 yılı).

Yerleşim Yeri	Toplam	Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	Madencilik ve Taşocağı	İmalat Sanayi	Elektrik, Gaz ve Su	İnşaat	Toptan ve Perakende Ticaret Lokantalar	Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	Mali Kurumlar Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler ve Kurumları	Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	İyi Tanımlanmamış Faaliyetler
Toplam	119.877	83.728	35	2.370	331	4.324	4.034	2.575	1.114	21.084	282
İl Merkezi	7.288	700	3	854	82	483	847	409	234	3.628	48
İlçe Merkezi Toplamı	27.040	4.616	24	1.310	196	2.516	2.864	1.534	754	13.126	90
Adilcevaz	4.342	1.235	1	210	35	510	527	256	163	1.399	6
Ahlat	4.710	1.227	18	247	27	591	464	234	203	1.691	8
Güroymak	2.603	659	-	156	11	359	318	167	25	902	6
Hizan	1.951	591	-	54	20	65	188	49	31	947	6
Mutki	778	30	-	15	4	15	39	19	21	632	3
Tatvan	12.656	874	5	638	99	976	1.328	809	311	7.555	61
Bucak ve Köyler	85.549	78.412	8	196	20	1.325	323	632	126	4.330	145

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

Şekil 13: Bitlis ilinde yerleşim yeri, ekonomik faaliyete göre istihdam edilen nüfus (2000 yılı).

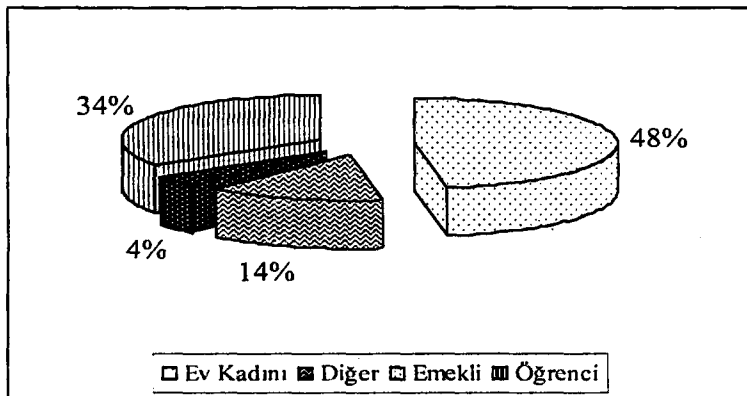

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

1.3.2. Faal Olmayan Nüfus ve Bağımlı Nüfus

Faal olmayan nüfusun büyük bölümünü ev kadınları oluşturmaktadır. Çalışma alanında il ve ilçe merkezleri toplamında ev kadınlarının oranı % 47'dir. Bunun % 34'ünü öğrenciler, % 4'ünü emekliler oluşturur (Şekil 14).

Şekil 14: İktisaden faal olmayan nüfusun il ve ilçe toplamındaki durumu.

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

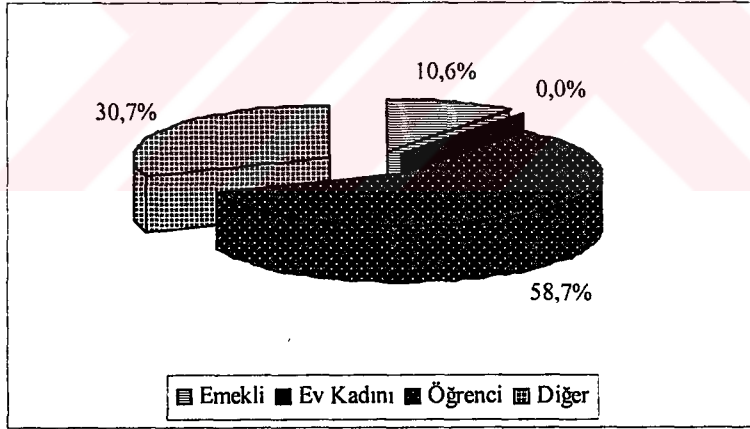
Faal olmayan nüfusun 1980-2000 yılları arasındaki durumuna bakılacak olursa ev kadınlarının toplam nüfus içindeki oranı 1980 yılında % 63,9 iken 2000 yılında % 47'ye kadar düşmüştür. Emeklilerin oranı ise 1980 yılında % 1,2 iken 2000 yılında % 4,7'ye çıkmıştır. Öğrencilerin oranı ise 1980 yılında % 22,7 iken 2000 yılında % 33,8'e yükselmiştir (Tablo 23).

Tablo 23: Çalışma nedenine göre işgücünde olmayan nüfus.

Yıl	İşgücünde Olmayan Nüfus	Emekli	%	Ev Kadını	%	Öğrenci	%	Diğer	%
1980	29.468	488	1,2	25.216	63,9	8.968	22,7	4.555	11,5
1985	47.310	706	1,5	30.240	63,9	11.581	24,5	4.783	10,1
1990	57.404	1.280	2,2	36.848	64,2	16.307	28,4	2.969	5,2
2000	112.204	5.222	4,7	53.368	47,6	37.910	33,8	15.704	14,0

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

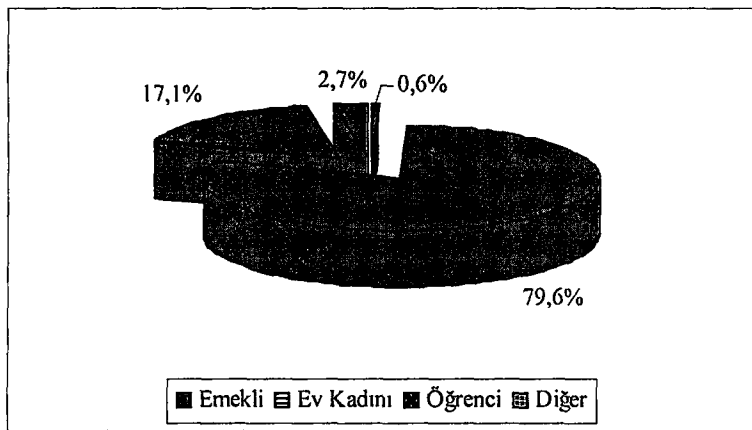
Şekil 15: Çalışma nedenine göre erkek nüfusun işgücünde olmama nedeni.

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

Şekil 16: Çalışma nedenine göre kadın nüfusun işgücünde olmama nedeni.

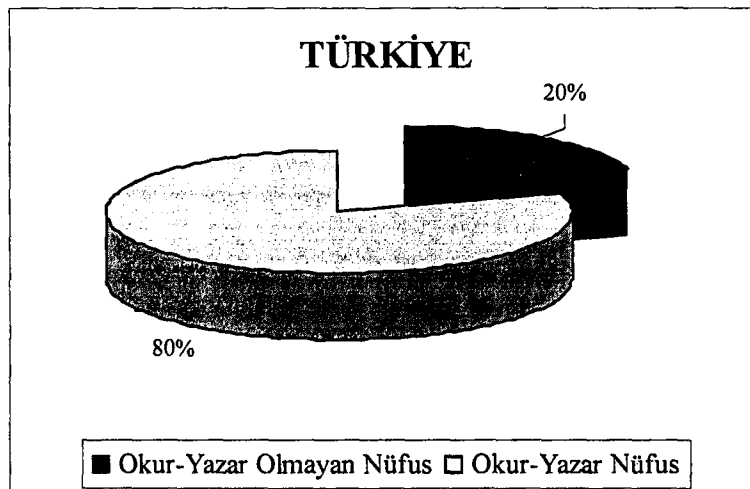

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

1.4. Nüfusun Eğitim Durumu

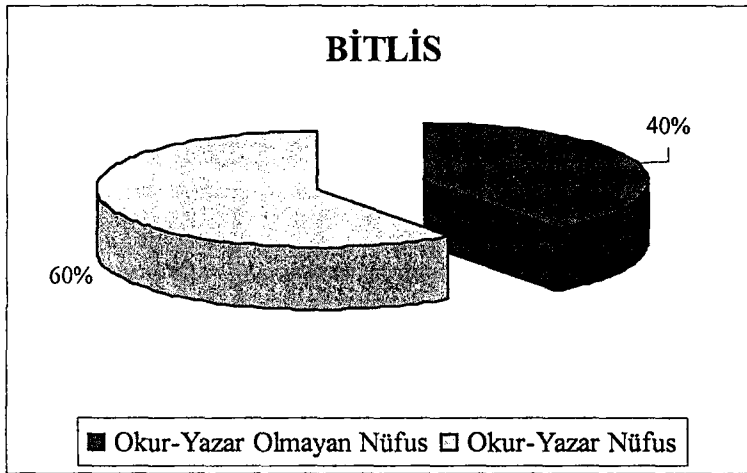
Bitlis ilinde okuma ve yazma bilen nüfusun oranı ülke genelinde olduğu gibi sürekli artış içindedir. Bunu her iki cinsiyet içinde söyleyebiliriz. 1940 yılında erkeklerin % 17,7'si kadınların % 2,2'si okuma-yazma bilirken, bu oran 2000 yılında erkeklerde % 85,1'e kadınlarda ise % 58,2'ye yükselmiştir. Kadınlardaki okur-yazarlık oranı erkek nüfusuna göre çok daha azdır (Tablo 23).

Şekil 17: 1990 yılı Türkiye'de okur-yazar ve okur-yazar olmayan nüfus.

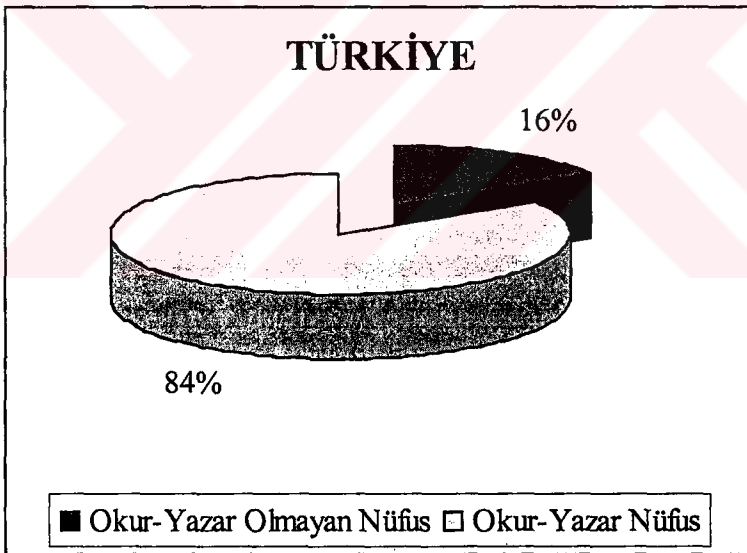
Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

Şekil 18: 1990 yılı Bitlis'te okur-yazar ve okur-yazar olmayan nüfus.

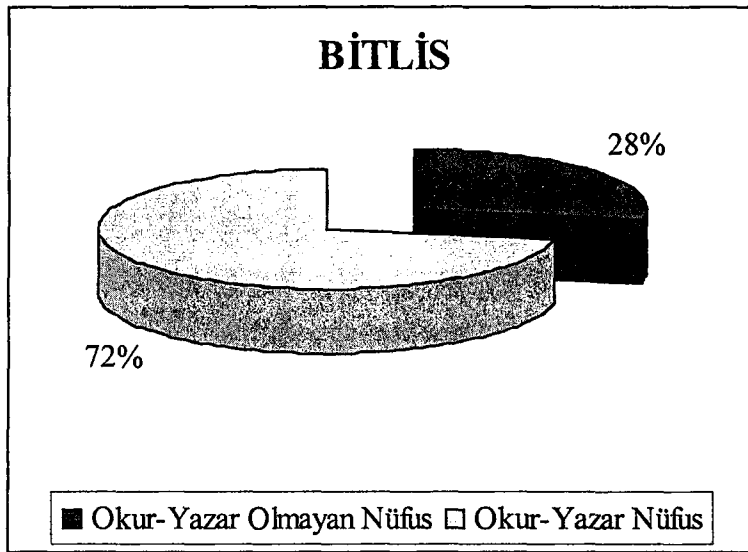
Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

Şekil 19 : 1997 yılı Türkiye'de okur-yazar ve okur-yazar olmayan nüfus.

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

Şekil 20: 2000 yılı Bitlis'te okur-yazar ve okur-yazar olmayan nüfus.

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

1990 yılında Türkiye'de okur-yazar oranı % 80,5 iken Bitlis'te bu oran % 60'dır. Okur-yazar olmayan nüfus Türkiye genelinde % 19,5 iken Bitlis'te % 40'dır. 1997 yılına geldiğimizde ise Türkiye genelinde okur-yazar oranı % 84,4'e, 2000 yılında Bitlis'te bu oranı % 72'ye yükselmiştir. Okur-yazar olmayanların oranı 1997 yılında Türkiye genelinde % 15,6, 2000 yılında Bitlis'te % 28'e düşmüştür (Şekil 17-18-19-20)

Bitlis ilinde okuma-yazma oranlarını yıllara göre incelediğimizde okuma-yazma bilenlerin oranının sürekli arttığı görülür. Ancak kadınların okuma-yazma bilme oranları erkeklerden daima çok düşük olmuştur. 1940 yılında erkeklerde okuma-yazma bilenlerin oranı % 17,1 iken kadınlarda bu oran % 2,17'dir. Ancak 1975 yılında erkeklerde okuma-yazma bilenlerin oranı % 50'nin üzerine çıkmıştır. Kadınlarda ise % 50'nin üzerine ancak 2000 yılında çıkılabilmektedir. Halen daha ilde kadınların okuma-yazma oranı Türkiye ortalamasının çok altındadır. Buradan da anlaşılacağı gibi ilde aile kadınların eğitimine gereken önemi vermemektedir. (Tablo 24)

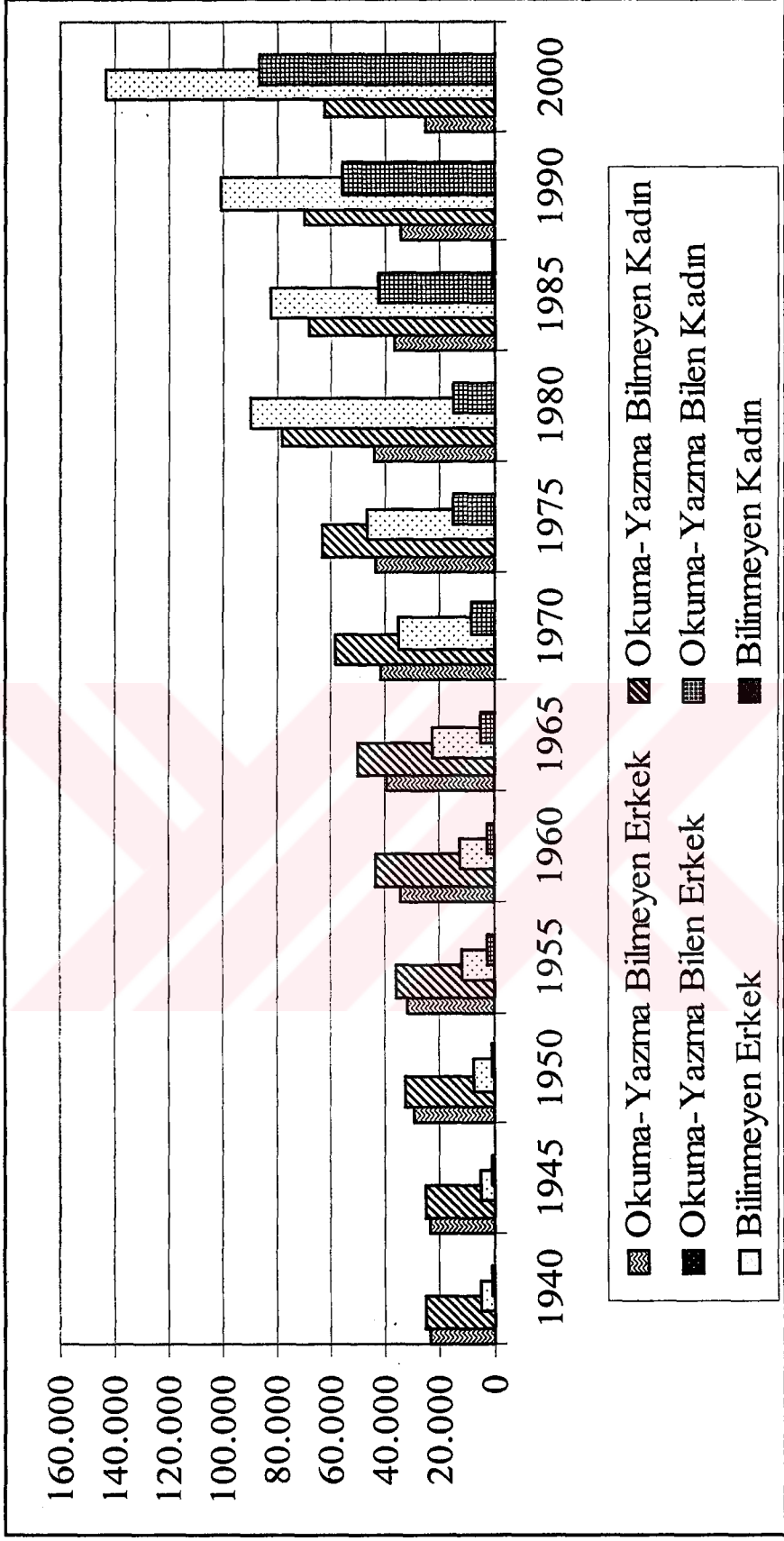
İlde genelde geniş aile tipi olup hane içindeki çocuk sayısı çok fazladır. Gerek ev ve bahçe işlerine, gerekse küçük çocuklara bakmaları için kız çocukları okula gönderilmemektedir. Erken yaşta evlendirilerek çocuk sahibi olmaktadır. Bu durum da kız çocuklarının okuma-yazma bilme oranını azaltmaktadır.

Tablo 24: Bitlis ili 1940-2000 yılları arası okuma-yazma bilen ve bilinmeyen nüfus (6 ve daha yukarı yaştaki nüfus).

Sayım Yılı	Toplam		Okuma-Yazma Bilmeyen				Okuma-Yazma Bilen				Bilinmeyen				Okuma-Yazma Bilmeyen Oranı				Okuma-Yazma Bilen Oranı					
	Top.	Erkek	Kadın	Top.	Erkek	Kadın	Top.	Erkek	Kadın	Top.	Erkek	Kadın	Top.	Er.	Kad.	Top.	Er.	Kad.	Top.	Er.	Kad.	Top.	Er.	Kad.
1940	54.209	28.395	25.814	48.805	23.551	25.254	5.404	4.844	560	-	-	-	90,03	82,94	97,83	9,97	17,06	2,17						
1945	54.324	28.351	25.973	48.309	23.058	25.251	6.015	5.293	722	-	-	-	88,93	81,33	97,22	11,07	18,67	2,78						
1950	71.193	37.150	34.043	62.251	29.511	32.740	8.769	7.561	1.208	173	78	95	87,65	79,60	94,44	12,35	20,40	3,56						
1955	81.903	43.356	38.547	67.725	31.522	36.203	13.811	11.662	2.149	367	172	195	83,07	72,99	94,40	16,94	27,01	5,60						
1960	95.849	50.392	45.457	80.453	34.475	42.978	15.325	12.875	2.450	71	42	29	84,00	74,43	94,61	16,00	25,57	5,39						
1965	117.097	61.701	55.396	89.214	39.056	50.158	27.821	22.596	5.225	62	49	13	76,23	63,35	90,57	23,77	36,65	9,43						
1970	143.784	76.895	66.889	100.438	42.057	58.381	43.346	34.838	8.508	-	-	-	69,85	54,69	87,28	30,15	45,31	12,72						
1975	168.677	90.217	78.460	107.055	43.364	63.691	61.442	46.712	14.730	180	141	39	63,54	48,14	81,22	36,46	51,86	18,78						
1980	197.316	103.715	93.601	122.249	44.029	78.220	75.055	89.670	15.375	12	6	6	61,96	42,45	93,57	38,04	57,55	16,43						
1985	231.520	119.875	111.645	105.078	36.837	68.241	124.773	82.167	42.606	1.669	891	798	45,72	30,95	61,56	54,28	69,05	38,44						
1990	260.556	134.728	128.828	104.218	34.042	70.176	156.318	100.675	55.643	20	11	9	40,00	25,27	55,78	59,99	74,72	44,22						
2000	317.961	168.444	149.517	87.677	25.168	62.509	230.112	143.254	86.858	172	22	150	27,59	14,94	41,85	72,41	85,06	58,15						

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

Şekil 21 : Bitlis ili 1940-2000 yılları arası okuma-yazma bilen ve bilinmeyen nüfus (6 ve daha yukarı yaştaki nüfus).

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

Bitlis ilinde ilçelere göre okuma-yazma durumuna bakacak olursak okur-yazar olanların oranı en fazla Adilcevaz ve Ahlat (% 87,3) ilçelerindedir. En az okur-yazar oranı ise Güroymak ilçesi (% 68,5) ile bucak ve köylerde (% 60,1) görülmektedir (Tablo 25).

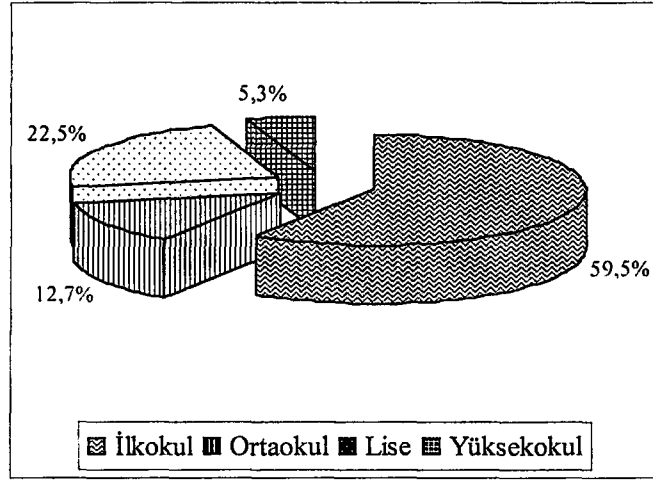
Tablo 25: Bitlis il geneli, ilçeleri ve bucak ve köylerdeki okur-yazar ve okur-yazar olmayan nüfus.

	Toplam			Okuma-Yazma Bilmeyen			Okuma-Yazma Bilen		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İl Geneli	317.961	168.444	149.517	87.677	25.168	62.509	230.112	143.254	68.858
İl Merkezi	37.653	19.965	17.688	7.619	2.049	5.570	30.001	17.916	12.085
Adilcevaz	30.049	16.792	13.257	3.772	1.194	2.578	26.234	15.592	10.642
Ahlat	30.185	16.313	13.872	3.799	928	2.871	26.359	15.380	10.979
Güroymak	17.975	9.638	8.337	5.636	1.545	4.091	12.318	8.088	4.230
Hizan	9.173	5.111	4.062	2.296	637	1.659	6.863	4.474	2.389
Mutki	3.815	2.489	1.326	553	156	397	3.260	2.333	927
Tatvan	56.596	31.672	24.924	11.122	2.943	8.179	45.453	28.726	16.727
Bucak ve Köyler	132.515	66.464	66.051	52.880	15.716	37.164	79.624	50.745	28.879

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

İldeki nüfusun bitirdiği okullar incelendiğinde il genelinde ilkokul mezunu olanların oranı % 59,4, ortaokul mezunu olanların oranı % 12,7, lise mezunu olanların oranı % 22,5, yüksekokul mezunu olanların oranı ise % 5,3'tür. Bu da bize il genelinde yüksekokul mezunu sayısının ne kadar az olduğunu göstermektedir (Tablo 26 ve Şekil 22).

Şekil 22 : 2000 yılı Bitlis il genelinde nüfusun bitirdiği okullar.

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

Bucak, köyler ve ilçelerdeki nüfusun bitirdiği okullara göre incelediğimizde ilkokul mezunu en fazla bucak ve köylerde (% 82,9). Güroymak'ta ise ilkokul mezunlarının oranı % 67,1'dir. Bu oranla bucak ve köylerden sonra gelir. Hizan'da ise bu oran % 55,6'dır. İlkokul mezunlarının en az olduğu ilçe ise Adilcevaz (% 41,8) ile Mutki (% 42,7) ilçeleridir. Nüfusun ortaokulları bitirme oranlarına baktığımızda ise en fazla ortaokul mezunu Mutki (% 19,6) ile Hizan (% 19,1) ilçeleridir. En az ortaokul mezunu ise bucak ve köylerde (% 7,3) çıkmıştır. Bunu Güroymak ilçesi takip etmektedir (% 12,3).

Liseden mezun olanların oranı incelendiğinde ise en fazla mezun veren ilçe Adilcevaz (% 36,9) ile Ahlat (% 31,6) ilçeleridir. En az lise mezunu veren ise % 7,4'lük bir oranla bucak ve köyler olmuştur. Bunu % 20,9'lük bir oranla Hizan ilçesi takip etmektedir.

Tablo 26: Bitlis il merkezi, ilçeleri, bucak ve köylerdeki nüfusun bitirdiği okullar.

	İLKOKUL			ORTAOKUL			LİSE			YÜKSEKOKUL			GENEL TOPLAM		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İl Geneli	86.029	49.143	36.886	18.406	14.102	4.304	32.593	25.435	7.158	7.751	5.974	1.777	144.779	94.654	50.125
İl Merkezi	9.884	5.180	4.704	2.669	2.014	655	5.377	4.066	1.311	1.471	1.058	413	19.401	12.318	7.083
Adilcevaz	7.989	3.817	4.172	3.024	7.870	1.154	7.044	5.134	1.910	1.036	807	229	19.093	11.628	7.465
Ahlat	9.296	4.221	5.075	2.656	1.779	877	6.080	4.596	1.484	1.205	866	339	19.237	11.462	7.775
Güroyamak	4.662	2.921	1.741	856	738	118	1.078	918	160	347	215	132	6.940	4.792	2.151
Hizan	2.289	1.302	987	788	652	136	862	709	153	181	152	29	4.120	2.815	1.305
Mutki	822	467	355	378	309	69	588	465	123	137	111	26	1.925	1.352	573
Tatvan	14.774	8.129	6.645	4.827	3.806	1.021	8.315	6.564	1.751	2.344	1.823	521	30.260	23.322	9.938
Bucak ve Köyler	36.313	23.106	13.207	3.208	2.934	274	3.249	2.983	266	1.030	942	88	43.800	29.965	13.865

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 2000.

Yüksekokul mezunlarına baktığımızda en fazla mezun veren ilçeler Tatvan (% 7,7) ile il merkezi (% 7,6)'dır. En az yüksekokul mezunu veren ise bucak ve köyler (% 2,4) ile Hizan (% 4,4) ilçesi olmuştur (Tablo 26).

Bitlis ilindeki okul, sınıf ve kurum sayılarına baktığımızda okul öncesinde 36, ilköğretimde 372, ortaöğretimde 26 (genel ortaöğretim 11, meslek-teknik ortaöğretim 15), yaygın eğitim de ise bu sayı 7'dir. Öğrenci sayılarına baktığımızda ise okul öncesinde öğrenci sayısı 635'dir. Bu sayının 373'ünü erkek, 262'sini kız öğrenciler oluşturmaktadır. İlköğretimdeki öğrenci sayıları ise 66.468'dir. Bunun 42.959'unu erkek, 23.509'unu ise kız öğrenciler oluşturmaktadır. Buradan kız öğrencilerin sayısının erkek öğrencilerin sayısının neredeyse yarısı olduğunu görüyoruz. Ortaöğretimdeki öğrenci sayısı 6.112'dir. Bu sayının 4.801'ini erkek, 1.311'ini kız öğrenciler oluşturmaktadır. Bu sonuçlara bakarak ilköğretimdeki çok az öğrencinin ortaöğretime devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu öğrencilerden çoğu genel ortaöğretime tercih etmektedir (Tablo 27).

Örgün eğitimdeki öğretmen sayılarına baktığımızda okul öncesinde öğretmen sayısı 45, ilköğretimdeki öğretmen sayısı 2.127, ortaöğretimdeki öğretmen sayısı 386'dır.

Yaygın eğitimdeki okul, sınıf ve kurum sayısı 7'dir. Toplam öğrenci sayısı 17.480'dir (Tablo 26).

İldeki okullaşma oranlarına baktığımızda; ilköğretim öğrencilerini 6-13 yaş grubuna oranladığımızda % 73,9 olarak buluruz. Ortaöğretim öğrencilerini 14-16 yaş grubuna oranladığımızda da % 40,9, yüksekokul öğrencilerini 17-21 yaş grubuna oranladığımızda ise % 15,9 gibi çok düşük bir değerle karşılaşıyoruz. Bu da bize ortaöğretimde ve yüksekokulda okuyan öğrencilerin oldukça az olduğunu daha iyi göstermektedir (Tablo 28).

Tablo 27: Türkiye’de ve Bitlis’te 2001-2002 yılı öğretim kurumlarında öğretmen, öğrenci ve kurum sayıları.

	Okul-Sınıf-		ÖĞRENCİ SAYISI						ÖĞRETMEN	
	Kurum Sayısı		Toplam		Erkek		Kadın		SAYISI	
	Türkiye	Bitlis	Türkiye	Bitlis	Türkiye	Bitlis	Türkiye	Bitlis	Türkiye	Bitlis
Okulöncesi Eğitim	9.643	36	256.444	635	134.583	373	121.861	262	14.525	45
İlköğretim	35.043	372	10.342.730	66.468	5.520.935	42.959	4.281.795	23.509	375.477	2.127
Ortaöğretim	6.063	26	2.316.570	6.112	1.334.550	4.801	982.020	1.311	138.736	386
Genel Ortaöğretim	2.638	11	1.489.865	4.406	811.429	3.587	678.436	819	72.586	200
Meslek-Teknik Ortaöğretim	3.425	15	826.705	1.706	523.121	1.214	303.584	492	66.150	186
Örgün Eğitimin Toplamı	50.749	434	12.915.744	73.125	6.990.068	48.133	5.925.676	25.082	528.738	2.558
Yaygın Eğitim	7.261	7	3.211.278	17.840	1.710.773		1.500.505		49.989	
Genel Toplam	58.010	467	16.128.022	97.167	8.700.841		7.426.181		578.727	

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

Tablo 28: Bitlis’te ilköğretimde, ortaöğretimde ve yükseköğretimde okullaşma oranları.

Yaş Gurubu	Toplam Nüfus	İlköğretim/Ortaöğretim/Yüksekokulda Okuyan Öğrenci Sayısı	%
6-13	89.894	66.468	73,9
14-16	29.844	12.224	40,9
17-21	48.830	7.751	15,9

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

2. KÜLTÜR YAPISI

Bitlis'in Dil Yapısı (Bitlis Şivesi): Bitlis ilinin kendine özgü bir şivesi vardır. Bu şive Azeri lehçesine yakındır. Bundan dolayı gerek Azerilerin gerekse Irak Türkmenlerinin konuşmaları Bitlis'te kolaylıkla anlaşılmaktadır. Bugün Bitlis'te kullanılan bazı ağızlar ve şiveler sadece Bitlis'e mahsustur. Çevre illerde bu kelimelerin bazıları görülmekte ise de Bitlis'ten esinlenmiştir. Özellikle Muş, Siirt ve Bingöl'ün dil yapısı Bitlis'e biraz benzemektedir. Bunun da nedeni şimdiki bu illerin geçmişte Bitlis'e bağlı birer sancak olmaları ve Bitlis'le sıkı bir ilişki içinde olmalarından kaynaklanmaktadır.

İlde kullanılmakta olan bu şive çocuklar tarafından da kullanıldığı için ilköğretime başlayan öğrencilerin Türkçe'yi öğrenmeleri ve düzgün bir Türkçe kullanmaları da zorlaşmaktadır.

Gelenek ve Görenekler: Bitlis'in zengin kültürünün önemli bir parçasını oluşturur gelenek ve görenekler. Halk bu gelenek ve göreneklere oldukça bağlıdır. Kuşaktan kuşağa yaşatılarak süregelen bu değerler, Bitlis halkında mihenk taşı olmuştur.

Birçoğu Orta Asya Şaman inancına dayanmakta ve İslamiyet'e uyarlanmaktadır. Her ne kadar bu gelenek, görenek ve adetler İslam-i açıdan bazı aykırı noktaları olsa da, bu aykırı olan yönleri zamanla atılmış ve İslamiyet'e uygun hale getirilmiştir. İldeki gelenek ve göreneklerden örnekler verilecek olursa evlenme geleneğini anlatabiliriz. "Evlenme olayı şehirde ayrı, köylerde ayrı şekilde yapılmaktadır. Köylerde çocuk denilecek yaşta evlenme olayı olur. Fakat şehir hayatında ise genellikle askerden sonra yapılır. Kız isteme son zamanlara kadar görücü usulüyleydi. Köylerde bu halen devam etmektedir" (22).

Kız istemede doğu illerimizin çoğunda olduğu gibi burada da başlık parası alınmaktadır. "Başlık parası köylerde ticari bir olay, şehirde ise bir adet olarak yapılır. Şehirdeki başlık parası cüzi miktarda olup kızın ihtiyaçları için kullanılır" (23).

Evlenme yaşının çok genç olmasının nedeni gelenek ve göreneklere bağlanabilir. Bunun eğitime de olumsuz etkileri vardır. Kızlar okula gönderilmeyerek yada ilköğretimden sonra okuldan alınarak evlendirilmektedir. Lise ve yüksek okula hiç başlamadan erken yaşta evlenip çocuk sahibi olmaktadır. Bu da lise ve dengi okullara giden öğrenci sayısının diğer illere göre çok az sayıda olmasına neden olmaktadır.

²² SERDAR,M.,(2000). Rüyalar Şehri Bitlis, Bitlis Valiliği Yayınları, BİTLİS,[80-81]

²³ SERDAR,M.,(2000).a.g.e.,[81]

İnanışlar: Bitlis ilinin kendine özgü inanışları vardır. Bu inanışların çoğu eski Şaman inancından kalmıştır. Bunlara bir örnek verecek olursak diş çıkarma (diş hediği) inancını verebiliriz.. Burada çocuk diş çıkarmaya başlayınca bir tören yapılır. Çocuğun ilk diş çıkardığını gören kişi öncelikle çocuğun üzerinde bulunan elbiseyi yırtar. Sonra ev sahibine dönerek “gözleriniz aydın, çocuk diş çıkarmıştır. Hediğini yapın da yiyelim.” Bunu duyan ev sahibi “dişini ilk defa sen gördüğüne göre hediyesi de sana düşmüştür.” diyerek hediye almasını ister. Bu hediye ilk gören kişi tarafından alınarak çocuğa verilir. Daha sonra hediğin yapılacağı gün tespit edilerek komşu ve akrabalara bildirilir. Belirtilen gün ve saatte toplanılır. Hedik piştikten sonra ilk iş olarak diş çıkaran bu çocuk büyük bir tepsinin içine oturtulur. Baş kirlenmesin diye başına beyaz örtü örtülerek bir avuç hedik başından aşağı dökülür.

Bu olaydan hemen sonra çocuk tepside çıkarılmadan tepsinin içine Kur'an-ı Kerim, makas, kalem, tarak, ekmek, bıçak gibi nesnelere bırakılır çocuğu yüzü açıldıktan sonra çocuk hangi nesneyi alırsa ileride o mesleği seçeceği inanılır. Örneğin çocuk kalem seçmişse öğretmen, tarak seçmişse berber, bıçak seçmişse kasap olacağına inanılır.

3. EKONOMİK ETKİNLİKLER

3.1. Tarım Faaliyetleri

Tarım'ı E. Tümerterkin "Geniş anlamda insanların toprağı işleyerek tarımsal ürün yetiştirme ve hayvancılık faaliyetlerini kapsar." biçiminde tanımlamıştır⁽²⁴⁾. Ülkemiz yakın zamana kadar bir tarım ülkesiydi. Ancak 1980'li yıllardan itibaren sanayinin hızla gelişmesi, tarımdan elde edilen gelirin geri plana itilmesine sebep olmuştur. "Ülkemizdeki araziler incelendiğinde % 34,6'sının tarıma uygun olduğunu ve ekili-dikili alanların Türkiye'de % 19,4'ünü kapsadığı görülür"⁽²⁵⁾.

Bitlis ilinde ekilen tarla arazisi genel arazi içindeki payı % 15'dir. İlde tarıma elverişli olup da kullanılmayan arazi oranı ise % 4,1'dir. İlde halkın çoğu tarımla geçinmesine rağmen ekilen alanın az olmasının sebebi, çalışma alanının çok dağlık olmasıdır. Tarıma uygun arazinin fazla olmaması böyle bir sonucu çıkarmıştır (Tablo 29).

3.1.1. Tarım Alanlarının Dağılışı

Tarım alanlarının dağılışında doğal koşullar etkindir. Eğim, yükselti, materyal, toprak koşullarına göre tarım alanlarının dağılışı da değişmektedir. İl genelinin dağlık ve engebeli bir yapıya sahip olması nedeniyle bazı ilçelerde ekilen arazi oranı dağlık ilçelere oranla daha fazladır. Örneğin Merkez ilçe, Mutki ve Hizan ilçelerinin çok dağlık ve engebeli olması buralarda ekilen arazi oranını % 2,8'e kadar düşürmüştür. Buna karşın Güroymak, Tatvan, Adilcevaz ve Ahlat ilçelerinde dağlık alanların ve eğimin daha az oluşu buralarda tarım alanlarının daha fazla olmasına sebep olmuştur. Örneğin Tatvan'da ekilen arazi % 62,9, Güroymak'ta % 39,5, Adilcevaz'da ise % 24,1'dir (Tablo 29).

²⁴ TÜMERTEKİN, E.-ÖZGÜÇ, N. (1995). *Ekonomik Coğrafya*, Çantay Kitabevi, İSTANBUL, [55].

²⁵ Atalay, İ. (1997). *Türkiye Coğrafyası*, Ege Üniversitesi Basımevi, İZMİR, [341-342]

Tablo 29: Bitlis İli 1997 Yılı Arazilerin Kullanım Şekli

	Toplam Arazi (Dekar)	Ekilen Tarla (Dekar)	%	Nadas (Dekar)	%	Sebze ve Çiçek Bahçeleri (Dekar)	%	Uzun Ömürlü Bitkiler (Dekar)	%	Kavaklık ve Sığütlük (Dekar)	%	Koruluk ve Orman Arazisi (Dekar)	%	Daimi Çayır ve Otlaklar (Dekar)	%	Tarıma Elverişli Olup Kullanim-mayan Araziler (Dekar)	%	Tarıma Elverişsiz Araziler (Taşlık, Bataklık vs.) (Dekar)	%
İl Geneli	3565824	535259	15	253910	7,1	16269	0,1	4421	0,1	1429	0,04	946685	26,5	1298931	36,4	145597	4,1	363426	10,2
Merkez	566138	10159	1,8	2	0,0004	713	0,002	16	0,002	18	0,003	259797	45,9	123241	21,7	76393	13,5	95799	16,9
Adilcevaz	733045	184788	24,1	102669	13,4	300	0,04	269	0,03	547	0,07	100000	13,05	281158	36,7	51409	6,7	44905	5,86
Ahlat	724433	168606	23,3	124431	17,2	257	0,03	116	0,01	161	0,02	80000	11,04	245407	33,9	71	0,009	105384	14,5
Güroymak	175694	69462	39,5	8525	4,85	9968	5,67	47	0,02	18	0,01	22100	12,6	14975	8,5	7835	4,5	42764	24,3
Hzan	834966	23148	2,8	0	0	1982	0,2	3674	0,4	264	0,03	469031	56,2	287662	34,5	247	0,02	48961	5,9
Mutki	390673	11099	2,8	3	0,0007	673	0,2	40	0,01	39	0,003	15744	4,02	346439	88,7	6393	1,6	10243	2,6
Tatvan	107875	67897	62,9	18280	16,9	2376	2,2	259	0,2	385	0,4	10	0,009	49	0,04	3249	3	15370	14,3

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1997 Yılı Bitlis Köy Envanteri.

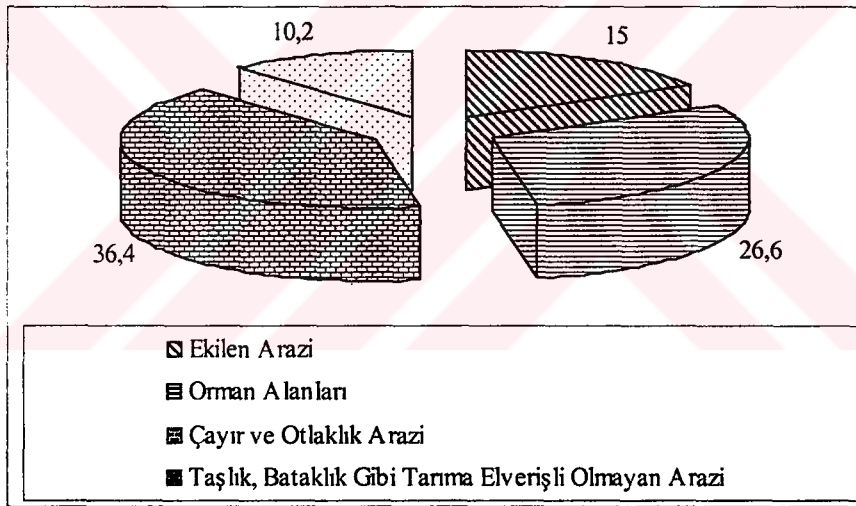

Tarıma elverişli olup ta kullanılmayan araziler il genelinde % 4,1'dir. Tarıma elverişli olup ta kullanılmayan arazi en fazla Merkez ilçededir (% 13,5). Bunu Adilcevaz (% 6,7) ilçesi izlemektedir. Buralarda tarım arazilerinin kentsel amaçlı kullanıldıklarını görüyoruz. Konut, toplumsal ve bireysel hizmet alanları (okul, hastane, otobüs terminali vb.), çevre yolu gibi kentsel amaçlı kullanılmaktadır.

Çalışma alanında nadasa bırakılan arazi ise il genelinde % 7,1 olup, en fazla Ahlat ilçesinde (% 17,2) görülmektedir. Bunu Adilcevaz ilçesi (% 13,4) izlemektedir.

Çalışma alanında 1997 yılında ekilen arazi 535159 dekar olarak tespit edilmiştir. Bu, toplam alanın (3565824) % 15'ine denk gelmektedir. 948111 dekarı (% 26,6) orman, 1298931 dekarı (% 36,4) çayır ve otlak, 363426 dekarı (% 10,2) taşlık, bataklık gibi tarıma elverişli olmayan arazilerdir (Şekil 23).

Şekil 23: Bitlis İlinde Arazi Kullanım Oranları

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE 1997 Bitlis İli Köy Envanteri.

İlde ekilen arazinin 122446 dekarı (% 22,9) sulanabilmekte, 412713 dekarı ise (% 77,1) sulanamamaktadır. Sulama en fazla Güroymak ilçesi (36049 dekar) ile Ahlat ilçelerinde (25416 dekar) yapılmaktadır. Adilcevaz ilçesinde 180616 dekar arazi sulanamamaktadır. En fazla nadas arazisi de bu ilçededir (% 13,4).

3.1.2. Tarım Yöntemleri

Tarım yöntemlerini belirlemede doğal koşullar, sosyal, kültürel yapı, ekonomik etkenlerin yanında gelenek, görenekler de etkili olmaktadır. Tarım yöntemlerinin belirlenmesinde sosyal ve ekonomik beklentilerin oluşumunda yönetimin izlediği politikalar

da son derece etkilidir. Örneğin tütün ekimini özendiren unsurların başında taban fiyatların belirlenmesi, kooperatiflerin kurulmasını söyleyebiliriz.

Çalışma alanında genel olarak modern tarım yöntemlerinden söz etmek oldukça zordur. Özellikle eğimli, yüksek alanlarda geleneksel yöntemler ağırlık kazanmaktadır. Hayvancılıkla tarımsal faaliyetler birçok yerde beraber yürütülmektedir.

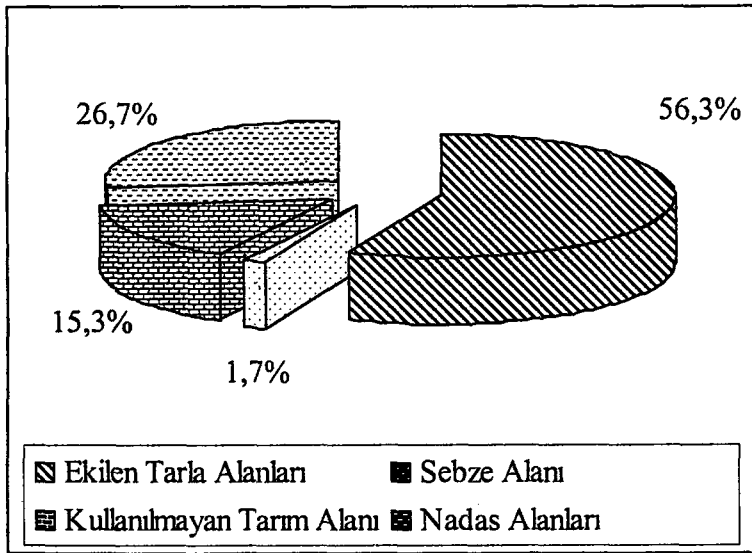
İlde dikili tarımdan ziyade ekili tarım faaliyetleri yapılmaktadır. Dikili tarım faaliyetleri olarak ceviz ve elmayı söyleyebiliriz.

3.1.2.1. Ekili Tarım Alanları

Ekili tarım faaliyetleri yıllık bitkilerin yetiştirilmesidir. Bu kapsamda tahıllar, endüstri bitkileri (tütün vb.), baklagil, meyve (kavun, karpuz vb.) ve sebze yetiştiriciliği yer alır. Bu ürünlerden tütün ve tahılların daha geniş alanlarda üretildiği, sebze üretiminin ise yerleşim birimlerinin yakınlığında, sulanabilir arazilerde daha çok yetiştirildiği görülür.

Ekili tarım alanları tarla ve sebze alanları olarak ayrılmaktadır. Tarla alanları 535159 dekar, sebze üretim alanı ise 16269 dekadır. Bunların tarım arazisi içindeki payları sırasıyla % 56,3 ve % 1,7'dir. Tarıma elverişli olup ta kullanılmayan araziler ve nadas alanları da hesaba katıldığında tarla ürünlerinin yer aldığı alanların payı % 26,7 (950935 dekar) olmaktadır (Şekil 24).

Şekil 24: Bitlis ilinde tarım alanlarının toplam tarım arazisi içindeki oranları (%)

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE 1997 yılı Bitlis Köy Envanteri

İlde alçak sahalarda yetiştirilen buğday, yükseklerde yerini arpaya bırakmaktadır. Az da olsa çavdar üretimi de yapılmaktadır. Sulamanın yapılabildiği yerlerde mısır yetiştirilmektedir. Çalışma alanında üretimi yapılan diğer ürünler tütün, karpuz, şekerpancarı, yonca soğan ve fasulyedir.

3.1.2.1.1. Kuru Tarım Alanları

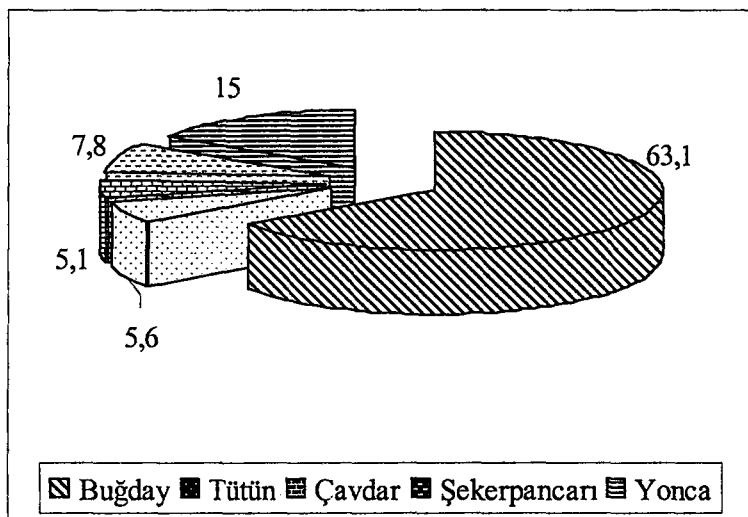
İl genelinde kuru tarım yaygındır. Çalışma alanında Hizan ilçesi dışında tüm ilçelerde buğday tarımı yapılmaktadır. Önem sırasında da buğday üretimi birinci sıradaki ürünler arasındadır. Buğday genelde alçak sahalarda ve düzlük arazilerde yetiştirilmektedir. Kuru tarım alanlarından buğdayın ekim alanı 337874 dekadır. Bu da toplam ekim alanının % 63,1'ini kaplamaktadır. Buğday ildeki tüm ilçelerde yetiştirilmektedir. En fazla Adilcevaz ve Ahlat ilçelerinde yetiştirilmektedir.

Buğdaydan sonra ilde kuru tarım alanlarında yetiştirilen ürün yoncadır. 80156 dekar alana ekilmektedir. Toplam ekilen alanın % 15'ini kaplamaktadır. Yonca da buğday gibi ildeki tüm ilçelerde yetiştirilmektedir. En fazla Tatvan ve Ahlat ilçelerinde yetiştirilmektedir.

Kuru tarım alanlarında Tekel'in kotalarına göre en fazla yetiştirilen ürünlerden biri de tütündür. Fakat tütünün yoğun emek istemesi nedeniyle ekimi küçük alanlarda yapılmaktadır. Ayrıca tekeli, tütün kotalarını genişletmeye değil daraltmaya yönelik kararlar almıştır. Tütün ilde 30952 dekar araziye ekilmektedir. Bu da ekili tarım arazinin % 5,8'ini oluşturur. Sadece Adilcevaz ve Ahlat ilçelerinde yetiştirilmemektedir. Bunun dışındaki tüm ilçelerde ekimi yapılmaktadır. En fazla ekim alanı Güroymak ilçesindedir.

İlde bulunun kuru tarım alanında yetiştirilen bir diğer ürün ise çavdardır. Çavdarın ekim alanı 27458 dekadır. Bu da ekim alanının % 5,1'ine tekabül etmektedir. Çavdar Ahlat, Adilcevaz ve Güroymak ilçelerinde yetiştirilmektedir. En fazla Ahlat ilçesinde ekimi yapılmaktadır (Tablo30 ve Şekil 25).

Şekil 25: Bitlis ilinde kuru tarım alanlarında yetiştirilen ürünlerin ekim alanına oranları (%)

Kaynak: TC: Başbakanlık DİE 1997 Bitlis İli Köy Envanteri.

Tablo 30: Bitlis ilinde yetiştirilen ürün çeşidine göre ekili alan (dekar olarak)

	Toplam Ekilen Arazi	Tahıllar (Buğday Çavdar)	Şeker pancarı	Yonca	Tütün	Sebze ve Meyveler (Domates, Fasulye, Kavun, Karpuz)
Toplam	535159	365.332	42.004	80.156	30952	14.413
Merkez	10159	1.284	-	511	7965	451
Adilcevaz	184788	171.843	4.117	5.395	-	300
Ahlat	168606	121.577	23.087	20.755	-	-
Güroymak	69462	28.902	11.452	13.948	14022	9.711
Hizan	23148	6.748	-	11.701	2299	1.260
Mutki	11099	674	-	1.120	6552	322
Tatvan	67897	34.304	3.349	26.726	114	2.369

Kaynak: TC: Başbakanlık DİE 1997 yılı Bitlis Köy Envanteri.

3.1.2.1.2. Sulu Tarım Alanları

Sulu tarım arazisi il genelinde 142.485 dekar'dır. Bu da toplam arazinin % 4'dür. Sulu tarımın ekili arazilerde daha çok meyve (kavun, karpuz) üretimine ayrıldığı görülmektedir (Tablo 30). Meyve üretiminin en fazla Güroymak ilçesinde ve az da olsa Adilcevaz ilçelerinde yapıldığını görüyoruz. Sulanan arazilerde en fazla payı da Güroymak almaktadır (145.948 toplam sulanan arazi).

Şeker pancarı sulu tarım alanlarında yetiştirilen önemli ürünlerden biridir. İlde toplam ekim alanı 42004 dekar olup, ekilen arazinin %7,8'ine denk gelmektedir. Şeker pancarı Adilcevaz, Ahlat, Güroymak ve Tatvan ilçelerinde yetiştirilmektedir. En fazla Ahlat ve Güroymak ilçelerinde yetiştirilmektedir.

Sebze ve çiçek bahçelerinde sulanan toplam arazi 15.561 dekar. Bu arazinin büyük bir bölümü Güroymak'tadır (9.834 dekar). Uzun ömürlü bitkilerde sulanan toplam arazi 3.589 dekar'dır. Bu arazinin büyük bir bölümü Hizan'dadır (2.845 dekar). Kavaklık ve söğütlük arazilerin sulanan kısmı 889 dekar'dır. Bu arazilerin de en büyük bölümü Tatvan'dadır (Tablo 31).

Tablo 31: Bitlis il genelinde ve ilçelerinde sulanabilen arazi (dekar olarak).

	Sulanan Toplam Arazi	Sulanan Ekilen Tarla Arazisi	Sulanan Sebze ve Çiçek Bahçeleri	Sulanan Uzun Ömürlü Bitkiler	Sulanan Kavaklık ve Söğütlük
Toplam	142485	122446	15561	3589	889
Merkez	9774	9147	593	16	18
Adilcevaz	4838	4172	300	269	97
Ahlat	25860	25416	257	116	71
Güroymak	45948	36049	9834	47	18
Hizan	24694	19606	1982	2845	261
Mutki	11330	10583	668	40	39
Tatvan	20041	17473	1927	256	385

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE 1997 yılı Bitlis Köy Envanteri.

3.1.2.1.3. Sebze Üretim Alanları

Sebze üretimi Bitlis ilinde tarım alanları içindeki payı % 1,7'dir. Sebze sulanabilen ve yerleşim birimlerine yakın sahalarda üretilir. İlde üretilen başlıca sebzeler domates, hıyar, fasulye (taze), lahana ve biber. Bu sebzeler içinde en fazla domates yetiştirilmekte. Toplam ekildiği alan 4.163 dekar olup toplam sebze alanının % 44,8'ini kaplar. Domatesten sonra en fazla yetiştirilen sebze fasulyedir. Toplam ekildiği alan 1.619 dekar olup, toplam sebze alanının % 17,4'ünü kapsamaktadır. Domates en fazla Tatvan'da (1.892 dekar) ve Güroymak'ta (1.355 dekar) yetiştirilmekte. Fasulye ise en fazla Hizan (923 dekar) ve Tatvan'da (477 dekar) yetiştirilmektedir (Tablo 30).

3.1.2.1.4. Meyve Üretimi

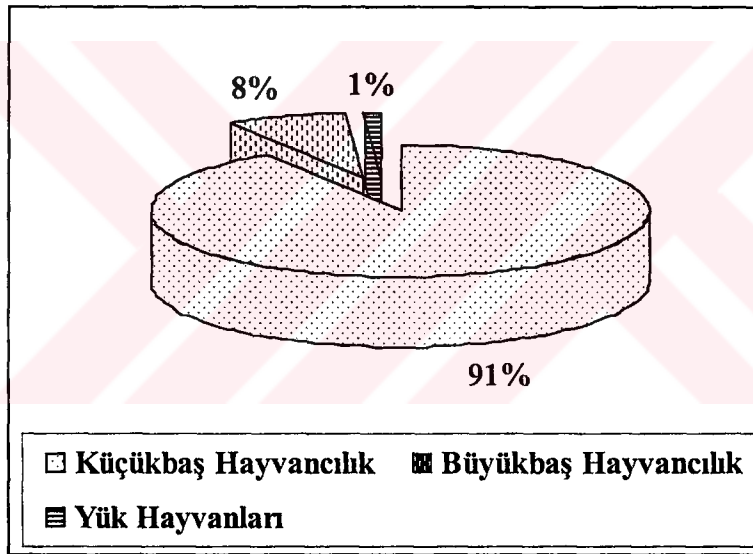
Meyve üretimi Bitlis ilinde tarım alanları içindeki payı % 1,6'dır. İlde yetiştirilen meyveler karpuz ve kavundur. Karpuzun üretim alanı 6.599 dekar, kavunun üretim alanı ise 2.032 dekadır. Karpuz üretiminin tamamına yakını Güroymakta'dır (6.449 dekar). Çok az da olsa Adilcevaz'da da yetiştirilir. Bunun dışındaki ilçelerde üretimi yapılmamaktadır. Kavun ise karpuz gibi en fazla Güroymak'ta yetiştirilmektedir (1.882 dekar). Yine az da olsa Adilcevaz'da (150 dekar) yetiştirilir (Tablo 30).

3.2. Hayvancılık

Hayvancılık insanlığın ilk tarımsal etkinliklerinden biridir. Hayvancılık savunma, beslenme, yük taşıma gibi farklı amaçlarda kullanılmıştır. Çalışma alanında doğal ortamla karşılıklı etkileşim içinde bulunan hayvancılık faaliyetleri yük taşıma ve beslenme amacıyla yapılmıştır.

Çalışma alanında büyükbaş, küçükbaş hayvanlar ile yük hayvanlarının toplam sayıları 424.290'dır. toplam içerisinde en düşük pay % 1 ile yük hayvancılığında görülmektedir. Büyükbaş hayvanların oranı % 8, küçükbaş hayvancılığın oranı ise % 91'dir (Şekil 26).

Şekil 26: Bitlis'te küçükbaş hayvancılık, büyükbaş hayvancılık ve yük hayvanlarının oranları.

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1997 Yılı Bitlis Köy Envanteri.

Çalışma alanında küçükbaş hayvancılığın büyükbaş hayvancılığa ve yük hayvancılığına göre çok fazla olduğunu görüyoruz. Küçükbaş hayvanların büyük bir bölümü yerli koyun (% 79) ve az bir bölümü de kıl keçisi (% 21) oluşturuyor.

Bitlis ilinde yürütülen hayvancılığın ana karakteri geleneksel hayvancılıktır. Bunun nedeni ise hayvancılık için yeterli yatırımların yapılmaması (sermaye kıtlığı) ve bu faaliyetlerin diğer etkinliklerle birlikte yürütülmeye çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Ama buna rağmen hayvancılık ilde en önemli geçim kaynağıdır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar kış dönemlerinin çok soğuk olması nedeniyle ahırlarda beslenmekte. Ortalama 2,5, 3 ay zemin karla kaplı olduğu için hayvanlar olatılamamakta ve evde beslenmekte. Karın

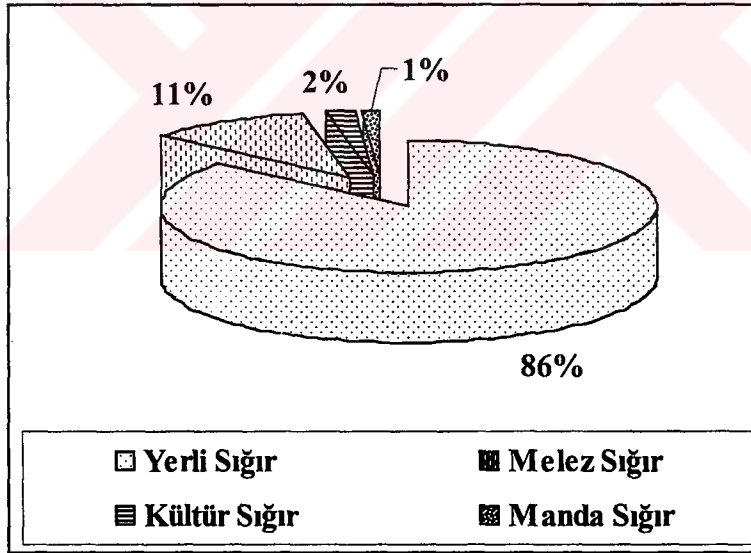

erimesiyle hayvanların dağların doruklarına kadar uzanan gerek engebeli arazilerde gerekse ovalarda otlatılmaktadır. Otlatma işleri genellikle ailede çocuklara yaptırılmaktadır. Bu da okullar açıldıktan sonraki dönemlerde çocukların derslerinde aksamalarına sebep olmaktadır.

3.2.1. Büyükbaş Hayvancılık

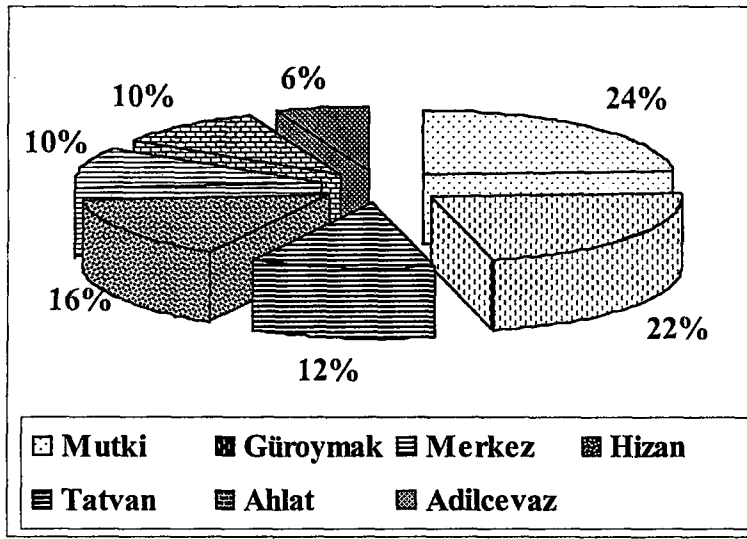
Çalışma alanında 1.298.931 dekar (% 36,4) otlak alanı bulunmaktadır. Bu alanlarda hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvanların hepsi yararlanmaktadır. İlde büyükbaş hayvanların sayısı 32.181'dir (% 8). Büyükbaş hayvancılıkta oranlara bakıldığı zaman egemen olan türün yerli ırklardan oluştuğunu görüyoruz. Yerli ırkların oranı % 86'dır. İkinci sırada melez sığır gelmektedir (% 11). Büyükbaş hayvanların beslenmesi daha çok doğal otlaklardan sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak kış aylarında zeminin karla kaplı olması nedeniyle hayvanlar evde beslenmektedir. Bunun yanı sıra çalışma alanında büyükbaş hayvanların en çok Mutki (% 24) ve Güroymak (% 22) ilçelerinde olduğunu görüyoruz (Şekil 27-28).

Şekil 27: Bitlis ilinde büyükbaş hayvanların oranı

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1997 Yılı Bitlis Köy Envanteri.

Şekil 28: Bitlis ilinde büyükbaş hayvanların ilçelere dağılımı (%)

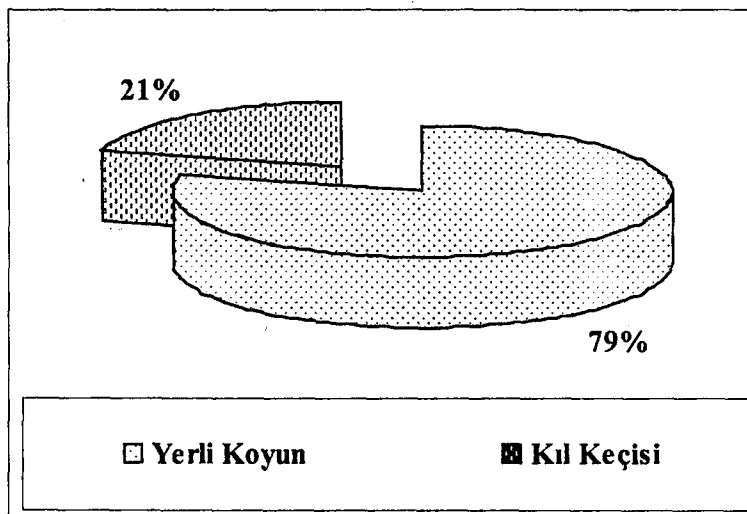

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1997 Yılı Bitlis Köy Envanteri.

3.2.2. Küçükbaş Hayvancılık

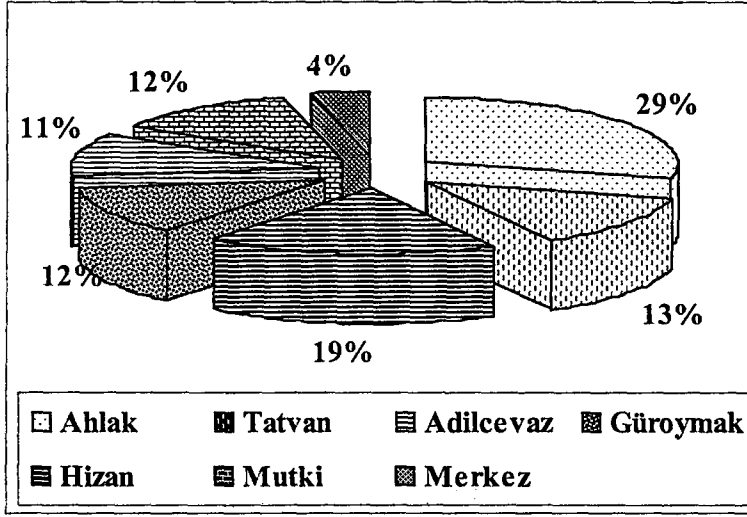
Küçükbaş hayvanların sayıları ve türleri incelendiğinde koyunların keçilere göre çok fazla olduğunu görüyoruz (Şekil-29). Yükselti ve engebenin arttığı yerlerde keçilerin daha fazla olduğunu, fazla yüksek olmayan ve düz alanlarda ise koyunların daha fazla olduğunu görüyoruz. Koyun türlerine baktığımızda yerli koyunun başı çektiğini görüyoruz. Keçi türlerinde ise hakim olan kıl keçisidir.

Şekil 29: Bitlis ilinde küçükbaş hayvanların oranı (%).

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1997 Yılı Bitlis Köy Envanteri.

Şekil 30: Bitlis ilinde küçükbaş hayvanların ilçelere dağılımı (%).

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü 1997 Yılı Bitlis Köy Envanteri.

İlde küçükbaş hayvancılığın en fazla yapıldığı yer olarak Ahlat ve Adilcevaz'ı görüyoruz. En az yapıldığı yer ise Merkez'dir (% 4) (Şekil 30).

3.2.3. Yük ve Koşum Hayvanları

Hayvanlar arasında en az olanlar yük ve koşum hayvanlarıdır. Son yıllarda hızla artan yol çalışmaları hayvanlarla yapılan taşımacılığın bazı köylerde hemen hemen ortadan kalkmasına yol açmıştır. Ayrıca kara sapana yada arabaya koşulan hayvanlarda traktör sayılarının artışı ile birlikte bazı eğimli arazili köyler dışında son derece azalmıştır. İlde toplam yük hayvanı sayısı 2.602 (katır, eşek) ve koşum hayvanlarının ise 391 (at)'dir. Özellikle eğimli ve engebeli arazilerin çok olduğu Hizan ve Mutki ilçelerinde eşek ve katırlar kısa mesafelerde taşımacılığın ana unsurlarıdır (Hizan ilçesinde 2.092 katır ve eşek, 158 at; Mutki ilçesinde 348 katır ve eşek, 19 at bulunmaktadır).

3.2.4. Arıcılık

Araştırma alanında arıcılık da önemli geçim kaynakları arasındadır. Arıcılıkla uğraşan hane sayısı 712'dir. Köylerde kara kovan, fenni kovan ve gezici arıcılık⁽²⁶⁾ yapılmaktadır. En fazla kara kovan arıcılığı yapılmaktadır. Kara kovan arıcılığının en fazla yapıldığı ilçeler ise Hizan (337 hane) ve Mutki (69 hane)'dir. Fenni kovan arıcılığının en

²⁶ Köyde ikamet edip gezici arıcılık yapan haneleri kapsar.

fazla yapıldığı ilçeler ise Mutki (95 hane) ve Merkez (86 hane) ilçeleridir. Gezici arıcılık ile pek fazla uğraşılmamaktadır (Tablo 32).

Tablo 32: Bitlis ilinde arıcılık yapan hane sayısı ve kovan sayıları.

	Sabit Arıcılık				Gezici Kovan	
	Kara Kovan		Fenni Kovan		Hane Sayısı	Kovan Sayısı
	Hane Sayısı	Kovan Sayısı	Hane Sayısı	Kovan Sayısı		
Toplam	418	5927	289	2592	5	350
Merkez	6	60	86	498	1	50
Adilcevaz	-	-	-	-	-	-
Ahlat	-	-	8	83	1	60
Güroymak	6	83	13	255	-	-
Hizan	337	3977	41	415	1	40
Mutki	69	1807	95	414	-	-
Tatvan	-	--	46	927	2	200

Kaynak: TC. Başbakanlık DİE, 1997 Bitlis Köy Envanteri.

BÖLÜM III: DOĞAL ORTAMIN VE SOSYO-EKONOMİK YAPININ EĞİTİM ÜZERİNE ETKİLERİ

1. DOĞAL ORTAMIN EĞİTİM ÜZERİNE ETKİLERİ

1.1. Jeolojik Yapının Eğitim Üzerine Etkileri

Bitlis ili ve çevresi tektonik aktivite bakımından faal bir yerde bulunduğu için zaman zaman şiddetli depremlere maruz kalmıştır. İldeki tüm konutlarla birlikte okullarında depreme dayanıklı bir yapıda olması gerekmektedir. Bilindiği gibi 1 Mayıs 2003 tarihinde Bingöl depreminde (Büyüklüğü 6.4) çöken Çeltiksuyu Yatılı Bölge Okulu'nda çok sayıda öğrenci ve öğretmen hayatını kaybetmiştir. Böyle bir tablo ile birdaha karşılaşılması için ildeki tüm okulların depreme dayanıklılığı araştırmalı ve depreme dayanıklı olmadığı anlaşılan binalar en kısa sürede belirlenerek önlemler alınmalıdır.

1.2. Topografik Yapının Eğitim Üzerine Etkileri

İl geneli incelendiğinde oldukça engebeli bir araziye sahip olduğu görülür. Bitlis il merkezi bir vadi üzerinde kurulmuştur. Dolayısıyla Merkez ilçede özellikle kış aylarında bir yerden bir yere ulaşmak oldukça zordur. Ulaşımında yaşanan bu güçlükler çocukların eğitimlerine de yansımaktadır. Aynı şekilde çok dağlık bir yapıya sahip olan Mutki ve Hizan ilçelerinde de benzer güçlükler yaşanmaktadır. Hatta bu ilçelere bağlı köylerde kış aylarında arızalı topoğrafya ile kar yağışları birleşince köy yolları kapanmakta ve uzun süre ulaşılamamaktadır. Bu köylerde çalışan öğretmenlerimizde uzun süre köy dışına çıkamamaktadır. Köylerde oturan öğrenciler taşınmalı sistemle ilçe merkezilerine götürülüyorsa yolların kapandığı günlerde okullarına ulaşamamakta ya da geç ulaşmaktadırlar. Yürüyerek okullarına gitmek zorunda kalan öğrenciler de okullarına ulaşmakta güçlük çekmektedir. Kar yağışlarının uzun sürmesi durumunda okullar tatile girmektedir. Bu durumda eğitim-öğretim faaliyetlerinin aksamasına neden olmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin pek çok ilinde karşılaşılmakta olan bu güçlüğe Bitlis İli'nin bu ilçelerinde daha sık rastlanmaktadır.

Buna karşın Adilcevaz, Ahlat, Güroymak ve Tatvan ilçelerinin topografik yapılarını incelediğimizde diğer ilçeler kadar arızalı bir yapıya sahip olmadıkları görülür. Volkanik alanların yoğun olduğu bu ilçelerde ulaşım güçlüğü Merkez ilçe, Hizan ve Mutki ilçelerindeki kadar yoğun olarak yaşanmamaktadır. Ancak yine de kar yağışlarının yoğun olarak yaşandığı günlerde yolların kapandığı, köylerle ulaşımın kesildiği ve okulların tatil edildiği zamanlar olmaktadır.

1.3. İklimin Eğitim Üzerine Etkileri

1.3.1. Düşük Sıcaklıkların Eğitim Üzerine Etkileri

İlde yaşanan sıcaklık değerleri yöre halkının günlük hayatını etkilediği gibi eğitim ve öğretimi de etkilemektedir. Özellikle kış aylarında yaşanan düşük sıcaklıklar halkın yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Öğrenciler, sıcaklıkların çok düştüğü günlerde okullarına gitmekte zorlandıkları gibi derslerini de dinlemekte güçlük çekmektedir. Bilindiği gibi bir dersin en iyi şekilde işlenebilmesi için sınıftaki çevresel faktörlerin iyi olması gerekir. Ancak aşırı soğuk havalar sınıfların ısıtılmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla öğrencilerin dikkatini toplamak, onları ders için güdülemekte güçleşir. Bu nedenle ildeki birçok okulda olduğu gibi Bitlis ilindeki okullarda da öğretmenler yıllık müfredat programının gerisinde kalmaktadır.

Düşük sıcaklıklar ilde sadece okulları değil öğrencilerin evdeki faaliyetlerini de etkilemektedir. Şöyle ki ilde genellikle birkaç odalı olan evlerde öğrencilerin kendilerine ait bir çalışma odaları olmadığı gibi evin sadece bir odası ısıtılmaktadır. Öğrenciler ev ödevlerini yapabilecekleri sağlıklı bir ortam bulamamaktadır. Bu da eğitim-öğretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bitlis ilinde ortalama düşük sıcaklıkların dört ay boyunca sıfırın altında olduğu görülür (Tablo 3). Dolayısıyla ilde yaşanan düşük sıcaklıklar dört ay boyunca öğrencilerin eğitim-öğretimini olumsuz yönde etkilemektedir.

1.3.2. Kar Yağışlarının Eğitim Üzerine Etkileri

İlde kar yağışları günlük hayatı olumsuz yönde etkiler. Özellikle kar yağışlarının fazla olduğu kış aylarında ekonomik faaliyetler, sosyal hizmetler, eğitim-öğretim aksar. Gerek il içinde gerekse çevre illerle olan ulaşım güçleşir. Birçok köy yolu ulaşımına kapandığı için buralarda yaşayan insanlara gerekli hizmetler verilememektedir. Bunlarla birlikte eğitim-öğretim faaliyetleri kar ağıışı nedeniyle ya ara verilmekte ya da sağlıklı şekilde yapılamamaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki pek çok ilde olduğu gibi Bitlis ilinde de kar yağışları nedeniyle okulların belli bir süre tatil edilmesi buradaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin diğer illere göre geri kalmasına sebep olmaktadır. Her ne kadar yöre halkı kötü hava koşullarına alışmışsa da eğitim-öğretim faaliyetlerinin aksamasına engel olunamamaktadır. Özellikle dışarıdan gelen öğretmenler hava koşullarına ayak uydurmakta zorluk çekerler.

İlçe merkezlerinde pek çok okul kaloriferli olsa da köylerdeki okullar sobalıdır. Karlı günlerde sınıfları ısıtmakta zorluk çekilir. Sobalı sınıflarda sıcaklığı muhafaza etmek oldukça

zor olur. Bu durum öğrenciler için sınıf içindeki fiziksel şartları eğitim-öğretimi uygun hale getirilmesini engeller.

1.4 Toprak Yapısının Eğitim Üzerine Etkileri

Araştırma alanında bitki örtüsü gerek yakacak odun elde etmek için ve gerekse de aşırı otlatmadan dolayı büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Arazinin de çok eğimli bir yapıya sahip olması nedeniyle toprak oluşumu çok zayıftır. Bu durumda, tarım alanlarının dağılımını sınırlandırmaktadır. İlde halkın çoğu tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamakta ancak tarım alanlarının sınırlı oluşu halkı daha çok hayvancılığa yönlendirmiştir. Hayvanların bakılması, otlatılması genellikle ailede çocuklara yaptırılmaktadır. Bu durum, çocukların derslerinin aksamasına neden olmaktadır.

2. SOSYO-EKONOMİK YAPININ EĞİTİM ÜZERİNE ETKİLERİ

2.1. Nüfusun Eğitim Üzerine Etkileri

2.1.1. Nüfus Yapısının Eğitim Üzerine Etkileri

Bitlis ilinin nüfus yapısını yansıtan nüfus piramitleri incelendiğinde; 0-14 yaş grubu olan bağımlı nüfusun diğer yaş gruplarına oranla oldukça fazla olduğu görülür. Dolayısıyla ilköğretim ve ortaöğretime gitmesi gereken öğrenci sayısı çok fazladır. Ancak ilköğretime başlaması gereken ya da liseye devam etmesi gereken her öğrenci okula gidememektedir. Bu yaş grubu daha çok tarım, hayvancılık ve ev işlerinde çalıştırılır. Ayrıca kız çocukları çok erken yaşta evlendirilmekte ve bu nedenle okullarına devam edememektedir.

2.1.2. İşsizliğin Eğitim Üzerine Etkileri

İldeki aktif nüfus incelendiğinde yarısından fazlasının işsiz olduğu görülür. Faal nüfusun % 70'inde tarım sektöründe çalışmaktadır. Zaten geniş bir aile yapısına sahip olan ilde bireyler evlerinin ihtiyaçlarını karşılayamadıkları gibi çocuklarının eğitim masraflarına da yeterince pay ayıramamaktadırlar. Bazı aileler çocuklarının eğitimleri için maddi yardım almaktadır. İl geneline gerek gönüllü kuruluşlardan gerekse özel okullardan yardım gelse de bu yardımlar bütün ihtiyaçları karşılayamamaktadır. Bir çok öğrenci ders kitaplarını alamamakta bu nedenle ev ödevlerini yaparken güçlük çektikleri gibi sınavlara iyi hazırlanamamaktadırlar. Bu durum hem öğretmenin hem de öğrencilerin işini zorlaştırmaktadır.

Aile içindeki ekonomik sıkıntılar ister istemez çocukları da olumsuz yönde etkiler. Bazı ailelerin çocukları ailelerine ekonomik yardımda bulunabilmek için okul dışında ek iş yapmaktadır. Bazıları ayakkabı boyayarak, bazıları simit satarak eve para götürmeye

çalışmaktadır. Bu durum çocukların derslerini olumsuz yönde etkilemektedir. Derslerine düzenli çalışmayıp ev ödevlerini aksatmaktadırlar.

2.1.3. Hanehalkı Büyüklüğünün Eğitime Etkileri

İldeki hanehalkı büyüklüğünü incelediğimizde gelişmiş illere göre çok geniş bir aile yapısına sahip olduğu görülür. Hane içinde yaşayan kişi sayısının çok fazla olması, ev içinde öğrencilerin derslerine çalışabilecekleri bir odanın olmasını engellemektedir. Ayrıca çok sayıda çocuk sahibi olan aileler her çocukla yeterli derecede ilgilenememektedir. Bazı aileler çocuklarının eğitimlerini takip bile etmemektedir. Okullarda yapılan veli toplantılarına ebebeynlerin katılımı oldukça azdır. Veli toplantıları dışında okula çocuğunun durumunu öğrenmeye gelen veli çok azdır. Ailelerin bu ilgisiz tutumları öğrencilerin eğitimini de olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü öğrenci ebebeynleri tarafından eğitim durumunun takip edilip edilmediğinin farkındadır.

2.2. Kültürel Yapının Eğitim Üzerine Etkileri

Bitlis ilinde kullanılan şive Türkçe'den farklı olduğu için çocukların konuşmaları da bu durumu etkilemektedir. İlde günlük konuşma dilinde Türkçe'den başka bir dil (Kürtçe) kullanıldığı için ilköğretime başlayan öğrencilerin bazıları Türkçe konuşmayı bilmemektedir. Bu durum özellikle birinci sınıf öğrencilerinin işini zorlaştırmaktadır. Çocuklar okula başlamadan önce gerek aile içinde gerekse arkadaşları arasında Türkçe'den başka bir dil kullandıkları için Türkçe'ye alışmaları daha zor olmaktadır.

Yöre halkı kendi aralarında konuşurken zorunlu kalmadıkça Türkçe'yi kullanmamaktadır. Bu da öğrencilerin Türkçe'yi öğrenmelerini ve düzgün bir Türkçe ile konuşmalarını zorlaştırmaktadır.

İldeki gelenek ve göreneklerinde eğitim üzerine olumsuz etkileri vardır. Özellikle köylerde çocuk yaşta yapılan evlendirmeler çocukların eğitimlerini yarıda bırakmalarına ya da tamamlamadan ayrılmalarına neden olmaktadır. Kız çocuklarını erken yaşta evlendirilebilmek için ilköğretimi bitirdikten sonra ortaöğretime gönderilmemektedir. Hatta öğrenciler ilköğretimde başarılı bir grafik çizse dahi zorunlu eğitimini tamamlamadan okuldan alınmak bile istenmektedir. İlköğretim zorunlu hale getirildiği için ilde okula devam eden kız öğrencilerin sayısı artmıştır. Ama yine de il genelinde özellikle köylerde okuyan kız öğrenci sayısı erkek öğrencilerden çok daha azdır.

3. BİTLİS İLİNDE ÖĞRETMEN ATAMALARI VE BUNUN EĞİTİME ETKİLERİ

Bitlis iline yapılan öğretmen atamaları incelendiğinde son 5 yıl içinde toplam 11.103 atama yapılmıştır. Her yıl bir önceki yıl kadar atama yapılmıştır (Tablo 33). Bu da bize il içinde sürekli öğretmen açığını göstermektedir. Bitlis iline atanmış bir çok öğretmen aynı yıl içinde başka bir ile tayinini yaptırmaktadır. Bu da ildeki bir çok okulda çok kısa sürede öğretmen değiştiğini gösterir. Bu durum eğitim ve öğretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkiler. Özellikle ilköğretim okullarındaki öğrenciler yeni gelen öğretmenlerine alışmadan öğretmenleri değişmektedir. Hatta yıl ortasında tayini çıkan öğretmenin yerine yeni öğretmen bulamadıkları zamanlarda dersleri boş geçmektedir. Bu durum öğrencileri hem okuldan hem de eğitim-öğretimden soğutmaktadır.

İldeki sosyal aktivitelerin yok denecek kadar az oluşu, coğrafi şartların diğer illere nazaran daha ağır olması bu ilde çalışan öğretmenlerin yaşantılarını iyice zorlaştırmıştır. Hatta Mutki ve Hizan ilçelerinde kış aylarında Merkez'le, diğer ilçelerle ve çevre illerle olan bağlantısının kesilmesi bu ilçelerde çalışmakta olan öğretmenlerin şartlarını daha da ağırlaştırmaktadır. İlde sinema yoktur; tiyatro, konser gibi aktiviteler ise çok nadir yapılmaktadır. Dolayısıyla Bitlis'e ataması yapılan öğretmenler buradan çok çabuk sıkılıp, bu ilden biran önce gitmenin yollarını aramaktadır. İldeki köylerde çalışan öğretmenlerin çalışma şartları ilçelerden daha da kötüdür. Köy öğretmenlerinin çoğu birleştirilmiş sınıflarda ders anlatmaktadır. Bu okullara hademe de verilmediği içi sobaların yakılması, temizlik gibi işlerde öğretmenlere kalmaktadır. Ayrıca köylerde çalışan öğretmenlerin bir diğer sıkıntısı da kalacak yer sorunudur. Okulların hemen yanında yer alan lojmanlar genelde çok bakımsız olmaktadır. Dolayısıyla köylerde çalışan öğretmenler il merkezinde ve ilçelerde çalışan öğretmenlere nazaran daha fazla probleme sahiptirler. Bu koşullar buralarda çalışan öğretmenlerin tayin isteyip gitmelerine sebep olmaktadır.

Tablo 33: Bitlis ilinde 1998-2003 yılları arasında öğretmen atamaları.

1998-1999 Öğretim Yılı	İlköğretim	Ortaöğretim
Merkez İlçe	276	98
Adilcevaz	232	35
Ahlat	176	49
Güroymak	162	13
Hizan	80	9
Mutki	110	8
Tatvan	317	83
Toplam	1.353	295
1999-2000 Öğretim Yılı	İlköğretim	Ortaöğretim
Merkez İlçe	295	114
Adilcevaz	139	36
Ahlat	187	38
Güroymak	151	13
Hizan	80	10
Mutki	65	9
Tatvan	333	78
Toplam	1.250	298
2000-2001 Öğretim Yılı	İlköğretim	Ortaöğretim
Merkez İlçe	371	149
Adilcevaz	162	46
Ahlat	209	30
Güroymak	215	14
Hizan	129	10
Mutki	106	10
Tatvan	400	88
Toplam	2.334	347
2001-2002 Öğretim Yılı	İlköğretim	Ortaöğretim
Merkez İlçe	482	158
Adilcevaz	213	40
Ahlat	272	43
Güroymak	267	26
Hizan	194	17
Mutki	152	11
Tatvan	520	89
Toplam	2.100	384
2002-2003 Öğretim Yılı	İlköğretim	Ortaöğretim
Merkez İlçe	539	166
Adilcevaz	242	39
Ahlat	301	39
Güroymak	285	16
Hizan	272	18
Mutki	186	11
Tatvan	523	105
Toplam	2.348	394

Kaynak: Milli Eğitim Müdürlüğü / Eğitim İstatistikleri Dokümanları Bitlis Valiliği.

4. BİTLİS'TE BİRLEŞTİRİLMİŞ SINIF UYGULAMASI YAPAN OKULLAR VE BUNUN EĞİTİME ETKİLERİ

Bitlis ilinde birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan okul sayısı 269'dur. Öğrenci sayısı ise 14.082'dir. Bu okullar içerisinde tek öğretmenli birleştirilmiş sınıflı okul sayısı 73, öğrenci sayısı ise 3.258'dir (% 27). 2 öğretmenli birleştirilmiş sınıflı okul sayısı 102 (% 38), öğrenci sayısı ise 5.998'dir. 3 öğretmeni birleştirilmiş sınıflı okul sayısı 25 (% 9), öğrenci sayısı 1.809'dur (Tablo 34).

Birleştirilmiş sınıflarda yapılan eğitim-öğretim faaliyetleri diğer sınıflara göre daha zor olmaktadır. Aynı anda birden fazla sınıfla ilgilenmek hem öğretmenin hem de öğrencilerin işlerini güçleştirmektedir. Örneğin öğretmen birinci sınıf öğrencileri ile ilgilenirken diğer öğrencileri ödevlendirmekte ve onlarla yeterince ilgilenememektedir. Bu durumda öğretmen müfredat programını tam olarak uygulayamamakta ve müfredatın gerisinde kalmaktadır.

Birleştirilmiş sınıf uygulaması yapılan okullar genellikle köylerde öğrenci sayısının az olduğu yerlerde uygulanmaktadır. Dolayısıyla birkaç sınıflı olan okulların hademesi de olmamaktadır. Bu durumda bu okulların temizliği, sobaların yakılması ve diğer okul ile ilgili hizmetlerde öğretmen ve öğrencilere düşmektedir. Ayrıca bazı okulların suları da akmamaktadır. Bu da beraberinde sağlık problemlerini getirmektedir.

Genellikle köylerde karşılaştığımız birleştirilmiş sınıflarda eğitim-öğretim faaliyetlerini gerçekleştirmeye çalışan öğretmenlerin barınma ve ulaşım problemleri de olmaktadır. Şöyle ki köylerde bazı okulların lojmanları olmasına rağmen bazı okulların ise yoktur. Bu durumda öğretmenlere köylüler tarafından kalacak yer temin edilmediğinde en yakın ilçeden geliş gidiş yapmak zorunda kalmaktadır. Kış aylarında yolların uzun süre kar yüzünden kapandığını düşünürsek bu durum eğitim-öğretim faaliyetlerinin aksamasına neden olmaktadır. Ayrıca bu okulların kış aylarında yeterince ısıtılması da problem olmaktadır. Çünkü sobaların yakılması ya öğretmen ya da öğrenciler tarafından yapılmaktadır. Dolayısıyla öğretmen ve öğrenciler sınıfa girdiklerinde sobanın daha yanmadığı ve sınıfın yeterince ısınmadığını anlıyoruz.

Tablo 34: Bitlis ilinde birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan ilköğretim okul ve öğrenci sayısı (2002-2003 öğretim yılı).

Toplam		1 Öğretmen 5 Sınıflı		1 Öğretmen 4 Sınıflı		1 Öğretmen 3 Sınıflı	
Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci
269	14.082	73	3.258	9	259	11	395
1 Öğretmen 2 Sınıflı		2 Öğretmen 5 Sınıflı		2 Öğretmen 4 Sınıflı		2 Öğretmen 3 Sınıflı	
Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci
2	53	102	5.998	8	149	9	326
3 Öğretmen 5 Sınıflı		3 Öğretmen 4 Sınıflı		4 Öğretmen 5 Sınıflı		Diğer	
Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci
25	1.809	0	0	17	831	13	724

Kaynak: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Sayısal Veriler, 2002-2003, Ankara, 2003.

BÖLÜM IV: ANKET DEĞERLENDİRMESİ

Bu çalışmada Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Bitlis'in doğal ortam koşulları ile sosyo-ekonomik özellikleri üzerinde durularak doğal ortamın, kültürel yapı ve sosyo-ekonomik yapının eğitim üzerindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda ilde uygulanmak üzere bir anket hazırlanmıştır. Anket Bitlis'te ilköğretimde okuyan ikinci kademe öğrencilerine uygulanmıştır. Tabakalı örnekleme yöntemi ile ikinci kademe öğrencilerinin %3'üne uygulanmıştır. Buna göre ilde anket 3 ilçede (Merkez ilçe'de 310, Ahlat'ta 280, Güroymak'ta 160) 750 öğrenciye uygulanmıştır. Bu anketlerden 749'u değerlendirmeye alınmıştır.

1. TOPOGRAFYANIN EĞİTİM ÜZERİNE ETKİLERİ

Bitlis ilinin üç ilçesinde (Merkez ilçe, Ahlat, Güroymak) bu anketler uygulanmıştır. Anketin %62,5'i erkek, %36,5'i kız öğrencilere uygulanmıştır (Tablo 35).

Tablo35: Anket uygulanan kişilerin cinsiyet oranı.

CİNSİYET	Kadın	Erkek	Boş
Bitlis	105	202	2
309	% 33.98	% 65.37	% 0.65
Güroymak	54	105	1
160	% 33.75	% 65.63	% 0.63
Ahlat	114	161	5
280	% 40.71	57.50	% 1.79
Toplam	273	468	8
749	% 36.45	62.48	% 1.07

Anketin uygulandığı yerlerden Merkez ilçe Ahlat ve Güroymak ilçelerine nazaran daha dağlık bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla Merkez ilçede öğrenim gören öğrenciler okula giderken daha fazla zorluk çekmektedir. Nitekim Merkez ilçedeki öğrencilerin % 62,7'si okula giderken zorluk çektiğini belirtmiştir. Bu oran Ahlat'ta % 33,9, Güroymak'ta ise % 48,7'dir. Bu verilerden arızalı topografyanın çocuğun evi ile okulu arasındaki ulaşımı güçleştirdiğini ve eğitimi de olumsuz yönde etkilediğini anlıyoruz (Tablo 36).

Tablo36: Anket sorularından yerin dağlık olup olmadığına ve okula giderken zorluk çekmeye verilen cevaplar.

	Yer Dağlık mı			Okula giderken zorluk çekme		
	Evet	Hayır	Boş	Evet	Hayır	Boş
Bitlis 309	300	8	1	194	112	3
	% 97.09	% 2.59	% 0.32	% 62.78	% 36.25	% 0.97
Güroymak 160	14	145	1	78	79	3
	% 8.75	% 90.63	% 0.63	% 48.75	% 49.38	% 1.88
Ahlat 280	97	175	8	95	181	4
	% 34.64	% 62.50	% 2.86	% 33.93	% 64.64	% 1.43
Toplam 749	411	328	10	367	372	10
	% 54.87	% 43.79	% 1.34	% 49.00	% 49.67	% 1.34

2. İKLİMİN EĞİTİM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Düşük sıcaklıkların eğitim üzerindeki etkileri: Bitlis ilinde özellikle kış aylarında yaşanan düşük sıcaklıklar eğitimi olumsuz yönde etkilemektedir. Öğrencilerin sınıflarının yeterince ısıtılamaması çocuğun derse dikkatini toplamasını güçleştirmektedir. Anket Sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin % 55,6'sı sınıflarının yeterince ısıtılmadığını belirtmiştir. İlçeler bazında bakıldığında ise Güroymak'ta bu oran % 89,3 , Merkez ilçede % 56,3 , Ahlat'ta 35,7'dir. Sınıfların yeterince ısıtılamamasına bağlı olarak öğrencilerin öğretmenlerini dinlemekte zorluk çektiği anlaşılıyor. Anket sonuçlarına göre öğrencilerin % 55,9'u soğuk havalarda öğretmenini dinlemekten zorluk çektiğini belirtmiştir (Tablo 37).

Tablo 37: Anket sorularından sınıfınız kışın yeterince ısınıyor mu ve soğuk havalarda öğretmeni dinlemekte zorluk çekiyor musun sorularına verilen cevaplar.

	Sınıf Yeterince Isınıyor mu			Öğretmenini dinleme zorluğu		
	Evet	Hayır	Boş	Evet	Hayır	Boş
Bitlis 309	133	174	2	168	139	2
	% 43.04	% 56.31	% 0.65	% 54.37	% 44.98	% 0.65
Güroymak 160	16	143	1	145	14	1
	% 10.00	% 89.38	% 0.63	% 90.63	% 8.75	% 0.63
Ahlat 280	177	100	3	106	164	10
	% 63.21	% 35.71	% 1.07	% 37.86	% 58.57	% 3.57
Toplam 749	326	417	6	419	317	13
	% 43.52	% 55.67	% 0.80	% 55.94	% 42.32	% 1.74

Kar yağışlarının eğitim üzerindeki etkileri: İldeki kar yağışları günlük hayatı olumsuz yönde etkilediği gibi eğitim-öğretimi de olumsuz yönde etkilemektedir. Arızalı topografya ile birlikte kar yağışları ildeki ulaşımı güçleştirmektedir. Pek çok köy yolu ulaşımına kapanmakta ve çevre illerle olan bağlantıları kesilmektedir. Anket sonuçlarına göre Öğrencilerin % 85,8'i kar yağışları nedeniyle okulla olan ulaşımının güçleştiğini belirtmiştir. İlçeler bazında incelendiğimizde Merkez ilçede ve Güroymak ilçesinde öğrencilerin kar yağışlarından daha fazla etkilendiği görülmüştür. Güroymak'ta öğrencilerin % 95,6'sı , Merkez ilçede ise öğrencilerin % 93,8'i bu durumdan etkilenmektedir (Tablo 38).

Tablo 38: Anket sorularından kar yağışları okulla olan ulaşımınızı nasıl etkiliyor sorusuna verilen cevaplar.

Yağış Etkisi	Olumlu	Olumsuz	Boş
Bitlis	17	290	2
309	% 5.50	% 93.85	% 0.65
Güroymak	4	153	3
160	% 2.50	% 95.63	% 1.88
Ahlat	72	200	8
280	% 25.71	% 71.43	% 2.86
Toplam	93	643	13
749	% 12.42	% 85.85	% 1.74

3. HANEHALKI BÜYÜKLÜĞÜNÜN EĞİTİME ETKİLERİ

İl genelinde hane halkı büyüklüğü incelendiğinde geniş bir aile yapısına (çok bireyli) sahip olduğu görülür. Hane içinde yaşayanlara akrabalar da eklenince ev içinde çocuğun çalışma alanı daralmaktadır. Anket sonuçlarına göre ev içinde yaşayan kişi sayısı % 43'ünde 5-7 kişi, % 30,9'unda 8-10 kişi, % 16,5'inde ise 10'dan daha fazla kişi yaşamaktadır. Yine anket sonuçlarını ilçeler bazında incelediğimizde Güroymak'ta ev içinde yaşayan kişi sayısı % 38,7'sinde 8-10 , % 34,3'ünde ise 10'dan daha fazladır. Merkez İlçede ise % 40,1'inde 5-7 kişi , % 36,2'sinde 8-10 kişi, % 18,4'ünde ise 10'dan daha fazla kişi yaşamaktadır (Tablo 39).

Tablo 39: Anket sorularından ev içinde kaç kişi yaşıyor sorusuna verilen cevaplar.

evde yaşayan						
	1-3	2-4	5-7	8-10	>10	Boş
Bitlis	0	13	124	112	57	3
309	% 0.00	% 4.21	% 40.13	% 36.25	% 18.45	% 0.97
Güroymak	0	3	37	62	55	3
160	% 0.00	% 1.88	% 23.13	% 38.75	% 34.38	% 1.88
Ahlat	4	40	162	58	12	4
280	% 1.43	% 14.29	% 57.86	% 20.71	% 4.29	% 1.43
Toplam	4	56	323	232	124	10
749	% 0.53	% 7.48	% 43.12	% 30.97	% 16.56	% 1.34

Anket sonuçlarına göre öğrencilerin % 24,8'inde aile ile birlikte yaşayan akraba bulunmaktadır. İlçeler bazında incelediğimizde ise bu oran Güroymak'ta % 33,1 , Merkez İlçede % 24,9 , Ahlat'ta % 20'dir (Tablo 40).

Tablo 40: Anket sorularından anne, baba ve çocuklar dışında aile ile birlikte yaşayan var mı sorusuna verilen cevaplar.

Birlikte Yaşayan			
	Evet	Hayır	Boş
Bitlis	77	230	2
309	% 24.92	% 74.43	% 0.65
Güroymak	53	104	3
160	% 33.13	% 65.00	% 1.88
Ahlat	56	219	5
280	% 20.00	% 78.21	% 1.79
Toplam	186	553	10
749	% 24.83	% 73.83	% 1.34

Ailede yaşayan çocuk sayısı da çocuğun evdeki çalışma ortamını etkiliyor. Anket sonuçlarına göre öğrencilerin % 14,1'i 3 kardeşi , % 15,6'sı 4 kardeşi, % 14,4'ü 5 kardeşi, % 15,6'sı 6 kardeşi, % 11,8'i 7 kardeşlidir (Tablo 41).

Tablo 41: Anket sorularından kaç kardeşiniz sorusuna verilen cevaplar.

		Kardeş Sayısı													
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Bitlis 309		1	13	38	51	47	49	35	30	18	13	4	3	4	1
		% 0.3	% 4.2	% 12.3	% 16.5	% 15.2	% 15.9	% 11.3	% 9.7	% 5.8	% 4.2	% 1.3	% 1.0	% 1.3	% 0.3
Güroy mak 160		1	0	2	13	22	25	33	22	12	11	5	7	4	0
		% 0.63	% 0.0	% 1.3	% 8.1	% 13.8	% 15.6	% 20.6	% 13.8	% 7.5	% 6.9	% 3.1	% 4.4	% 2.5	% 0.0
Ahlât 280		7	22	66	53	39	43	21	17	6	1	2	0	0	0
		% 2.50	% 7.9	% 23.8	% 18.9	% 13.9	% 15.4	% 7.5	% 6.1	% 2.1	% 0.4	% 0.7	% 0.0	% 0.0	% 0.0
Topla m 749		9	35	106	117	108	117	89	69	36	25	11	10	8	0
		% 1.20	% 4.8	% 14.2	% 15.6	% 14.4	% 15.6	% 11.9	% 9.2	% 4.8	% 3.3	% 1.5	% 1.3	% 1.1	% 0.0

4. ANNE VE BABANIN SAHİP OLDUĞU MESLEĞİN EĞİTİME ETKİLERİ

Anne ve babanın sahip olduğu meslek çocuğun eğitimini etkilemektedir. Özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan ailelerde çocuklar işgücü olarak görülmekte ve gerek bahçe işlerinde gerekse ev işlerinde çalıştırılmaktadır. Bu da çocuğun eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir. Anket sonuçlarına göre öğrencilerin % 25,7'sinin babası tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta, % 18'inin babası memur, % 17,7'sinin babası esnaf, % 19,9'unun babası işçidir. İlçeler bazında incelediğimizde tarım ve hayvancılıkla uğraşan kesim en fazla Güroymak ilçesindedir(% 51,8). Anket sonuçlarına göre annenin mesleğini incelediğimizde öğrencilerin % 90,5'inin annesi diğer (ev hanımı), %6,1'inin annesi tarım ve hayvancılıkla uğraşıyor, % 0,5'inin annesi memur, % 0,4'ünün mesleği esnaftır (Tablo 42-43).

Tablo 42: Anket sorularından babanızın mesleği sorusuna verilen cevaplar.

Babanın Mesleği						
	tarım hayvancılık	memur	esnaf	işçi	diğer	Boş
Bitlis 309	53	42	59	83	68	4
	% 17.15	% 13.59	% 19.09	% 26.86	% 22.01	% 1.29
Güroymak 160	83	9	17	25	26	0
	% 51.88	% 5.63	% 10.63	% 15.63	% 16.25	% 0.00
Ahlat 280	57	84	57	41	34	7
	% 20.36	% 30.00	% 20.36	% 14.64	% 12.14	% 2.50
Toplam 749	193	135	133	149	128	11
	% 25.77	% 18.02	% 17.76	% 19.89	% 17.09	% 1.47

Tablo 43: Anket sorularından annenizin mesleği sorusuna verilen cevaplar.

Annenin Mesleği						
	tarım hayvancılık	memur	esnaf	işçi	diğer	Boş
Bitlis 309	21	2	1	3	277	5
	% 6.80	% 0.65	% 0.32	% 0.97	% 89.64	% 1.62
Güroymak 160	6	1	0	1	151	1
	% 3.75	% 0.63	% 0.00	% 0.63	% 94.38	% 0.63
Ahlat 280	19	1	2	3	250	5
	% 6.79	% 0.36	% 0.71	% 1.07	% 89.29	% 1.79
Toplam 749	46	4	3	7	678	11
	% 6.14	% 0.53	% 0.40	% 0.93	% 90.52	% 1.47

Anket sonuçları göre öğrencilerin % 88,9'u ev işlerine yardımcı olduğunu, %59,5'inin ise tarla işlerine yardımcı olduğunu belirtmiştir (Tablo 44).

Tablo 44: Anket sorularından ev işlerine ve tarla işlerine yardımcı oluyor musunuz sorularına verilen cevaplar.

	Ev İşlerine Yardım			Tarla işlerine yardım		
	Evet	Hayır	Boş	Evet	Hayır	Boş
Bitlis 309	275	33	1	190	108	11
	% 89.00	% 10.68	% 0.32	% 61.49	% 34.95	% 3.56
Güroymak 160	144	15	1	140	15	5
	% 90.00	% 9.38	% 0.63	% 87.50	% 9.38	% 3.13
Ahlat 280	247	28	5	116	140	24
	% 88.21	% 10.00	% 1.79	% 41.43	% 50.00	% 8.57
Toplam 749	666	76	7	446	263	40
	% 88.92	% 10.15	% 0.93	% 59.55	% 35.11	% 5.34

6. DERSLERİNE YARDIMCI BİRİNİN OLMASININ EĞİTİME ETKİLERİ

Aile içinde öğrencinin derslerine yardımcı olacak birinin olması çocuğun eğitimini olumlu yönde etkiler. Anket sonuçlarına göre öğrencilerin % 59,8'ine aile içinde derslerine yardımcı olacak biri bulunmaktadır. Derslerine yardımcı olacak kişinin eğitim durumu incelendiğinde ise % 2'si yüksekokul mezunu, % 25,6'sı lise mezunu, % 15,7'si orta öğretim mezunu, % 9,8'i ilköğretim mezunu, % 8,1'i okuma-yazma bilmektedir. (Tablo 47-48)

Tablo 47: Anket sorularından derslerinize yardımcı olan biri var mı sorusuna verilen cevaplar.

		Derse Yardımcı		
		Evet	Hayır	Boş
Bitlis	309	179	128	2
		% 57.93	% 41.42	% 0.65
Güroymak	160	84	73	3
		% 52.50	% 45.63	% 1.88
Ahlat	280	185	89	6
		% 66.07	% 31.79	% 2.14
Toplam	749	448	290	11
		% 59.81	% 38.72	% 1.47

Tablo 48: Anket sorularından derslere yardımcı olan kişinin öğrenim durumu sorusuna verilen cevaplar.

Derse Yardımcı Öğrenim Durumu								
	O/Y Bilmiyor	O/y Biliyor	İlköğretim	Ortaöğretim	Lise	Yüks. Okul	Üniversite	Yüks Lisans
Bitlis 309	7	17	41	38	80	6	14	0
	% 2.27	% 5.50	% 13.27	% 12.30	% 25.89	% 1.94	% 4.53	% 0.00
Güroymak 160	5	13	9	28	33	2	4	0
	% 3.13	% 8.13	% 5.63	% 17.50	% 20.63	% 1.25	% 2.50	% 0.00
Ahlat 280	11	30	23	52	79	7	33	0
	% 3.93	% 10.71	% 8.21	% 18.57	% 28.21	% 2.50	% 11.79	% 0.00
Toplam 749	23	60	73	118	192	15	51	0
	% 3.07	% 8.01	% 9.75	% 15.75	% 25.63	% 2.00	% 6.81	% 0.00

7. KÜLTÜR YAPISININ EĞİTİM ÜZERİNE ETKİLERİ

İlde kullanılan şive Türkçe'den farklı olduğu için çocukların konuşmaları ve Türkçe'yi öğrenmeleri de güçleşmektedir. Günlük konuşma dili olarak Türkçe'nin yerine başka bir dilin (Kürtçe) tercih edilmesi öğrencilerin Türkçe'yi düzgün şekilde kullanmasını engellemektedir. Anket sonuçlarına göre Türkçe'den başka bir dil kullanan öğrencilerin

oranı % 59,6'dır. İlçeler bazında bakıldığında Güroymak'ta bu oran % 93,7 , Merkez İlçede % 69,9 , Ahlat'ta ise % 28,9'dur (Tablo 49).

Tablo 49: Anket sorularından ev içinde konuşurken Türkçe'den başka bir dil kullanıyor musunuz sorusuna verilen cevaplar.

Başka Dil			
	Evet	Hayır	Boş
Bitlis 309	216	90	3
	% 69.90	% 29.13	% 0.97
Güroymak 160	150	9	1
	% 93.75	% 5.63	% 0.63
Ahlat 280	81	195	4
	% 28.93	% 69.64	% 1.43
Toplam 749	447	294	8
	% 59.68	% 39.25	% 1.07

Bazı öğrenciler okula başladıklarında Türkçe konuşmayı bilmiyorlar. Bu da ilköğretime başlayan öğrencilerin ve öğretmenlerin işlerini zorlaştırmaktadır. Anket sonuçlarına göre öğrencilerin % 20,4'ü ilkokula başladığında Türkçe konuşmayı bilmemektedir. İlçeler bazında incelediğimizde Güroymak'ta ilkokula başladığında Türkçe konuşmayı bilmeyen öğrencilerin oranı % 59,3, Merkez İlçede % 14,2 , Ahlat'ta ise % 5'dir (Tablo 50).

Tablo 50: Anket sorularından okula başlarken Türkçe konuşmayı biliyor muydunuz sorusuna verilen cevaplar.

Okula başlarken Türkçe biliyor muydunuz			
	Evet	Hayır	Boş
Bitlis 309	263	44	2
	% 85.11	% 14.24	% 0.65
Güroymak 160	64	95	1
	% 40.00	% 59.38	% 0.63
Ahlat 280	261	14	5
	% 93.21	% 5.00	% 1.79
Toplam 749	588	153	8
	% 78.50	% 20.43	% 1.07

Anket sonuçları bilgisayar ortamında girilerek önce korelasyona sonrada regreasyona tabi tutularak öğrencilerin eğitimlerinin hangi koşullarla ilişkili olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu sonuçlar önce ayrı ayrı ilçeler üzerinde uygulanmış daha sonra da üç ilçenin ortalama sonuçları alınmış ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

8. BİTLİS'TE ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMLERİYLE İLİŞKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Birinci çocuğun eğitimi ile cinsiyeti arasında negatif yönde bir ilişki vardır. Çocuğun okul ile evi arasındaki mesafenin çocuğun eğitimi ile negatif yönde etkilemektedir. Babanın eğitim durumu ile çocuğun eğitimi arasında birinci dereceden ilişki vardır. Aile içindeki diğer çocukların evlenme yaşı ile birinci çocuğun eğitimi arasında negatif yönde bir ilişki vardır. Yine ailedeki diğer çocukların eğitim durumları ile birinci çocuğun eğitimi arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Aile içinde çocuğun derslerine yardımcı birinin olması birinci çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 51).

Tablo 51: Bitlis'te birinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: birinci çocuk öğrenim durumu		Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
		Beta		
	(Constant)		0,01445	3
	Cinsiyet	-0,091425697	0,05000	3
Çocuğun okulu ile evi arasındaki mesafe	On dk	-0,465626633	0,03916	3
	On beş dk	-0,457429474	0,03567	3
	Yirmi dk	-0,477470787	0,03616	3
	Otuz dk	-0,418127719	0,03708	3
	bir saatten fazla	-0,285924044	0,03939	3
Okulda kull. yak.	doğal gaz	0,116854616	0,03126	3
Evide kullanılan yakacak türü	Kömür	0,143713007	0,00360	2
	Tezek	0,134021025	0,00520	2
	Sınıf yeterince ısıyor mu	0,134530746	0,01477	3
Babanın öğrenim durumu	baba okuma yazma bilmiyor	-0,866824931	0,00079	1
	baba okuma yazma biliyor	-0,812986094	0,00040	1
	baba ilkokul	-1,5346571	0,00022	1
	baba ortaokul	-1,359852606	0,00014	1
	baba lise	-1,221679909	0,00023	1
	baba yüksek okul	-0,551495808	0,00035	1
	baba üniversite	-0,525297294	0,00058	1
	birinci çocuk cinsiyet	0,13426983	0,00101	1
	Beşinci çocuk cinsiyet	-0,177090622	0,01555	3
	birinci çocuk yaşı	0,2536453	0,00042	1
	Altıncı çocuk evlenme yaşı	-0,108437774	0,04733	3
	altıncı çocuk aile içinde mi	0,203316845	0,05000	3
	ikinci çocuk öğrenim durumu	0,591697941	0,00000	1
	üçüncü çocuk öğrenim durumu	0,249369118	0,00267	1
	altıncı çocuk sosyal güvence	-0,254701925	0,05000	3
	üçüncü çocuğun yaptığı iş	-0,127114121	0,02028	3
	derslere yardımcı var mı	0,114778739	0,02864	3

İkinci çocuğun okul ile evi arasındaki mesafe çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir. Babanın eğitim durumu ile çocuğun eğitimi arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Birinci çocuğun cinsiyeti ikinci çocuğun eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Yine birinci çocuğun yaşı ve birinci çocuğun aile içinde olması ikinci çocuğun eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Aile içindeki diğer çocukların eğitim durumları ikinci çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 52).

Tablo 52: Bitlis'te ikinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: ikinci çocuk öğrenim durumu		Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
		Beta		
Çocuğun okulu ile evi arasındaki mesafe	On beş_dk	0,416819076	0,04373	3
	Yirmi_dk	0,48535193	0,02464	3
	Otuz_dk	0,413190989	0,02980	3
	bir saatten fazla	0,30022575	0,02242	3
Babanın öğrenim durumu	baba okuma yazma bilmiyor	0,772494087	0,00164	1
	baba okuma yazma biliyor	0,696124616	0,00144	1
	baba ilkokul	1,310871215	0,00090	1
	baba ortaokul	1,106595847	0,00113	1
	baba lise	1,019875225	0,00125	1
	baba yüksek okul	0,489502362	0,00085	1
	baba üniversite	0,484441676	0,00083	1
	birinci çocuk cinsiyet	-0,132226171	0,00063	1
	Beşinci çocuk cinsiyet	0,170915957	0,01382	3
	birinci çocuk yaşı	-0,259350559	0,00014	1
	ikinci çocuk yaşı	0,380196499	0,00008	1
	birinci çocuk aile içinde mi	-0,165931259	0,02187	3
	üçüncü çocuk öğrenim durumu	0,277143038	0,00041	1
	Birinci çocuk öğrenim durumu	0,532554418	0,00000	1

Üçüncü çocuğun bulunduğu yerin dağlık olması ve çocuğun tarla işlerine yardım etmesi eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Üçüncü çocuğun yaşı, diğer çocukların eğitim durumları ve çocuğun sosyal güvenceye sahip olması eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 53).

Tablo 53: Bitlis'te üçüncü Çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: üçüncü çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
bulduğunuz yer dağlık mı	-0,098090275	0,00918	3
okul diğer	0,11288445	0,04195	3
Üçüncü çocuk yaşı	0,22308725	0,00910	3
Altıncı çocuk evlenme yaşı	0,120877585	0,01225	3
dördüncü çocuk öğrenim durumu	0,422242164	0,00000	1
üçüncü çocuk sosyal güvence	0,226711856	0,02974	3
ikinci çocuğun yaptığı iş	-0,110191856	0,02097	3
üçüncü çocuğun yaptığı iş	0,103697038	0,03268	3
tarla işlerinde yardım etme	-0,153784926	0,00010	1
Birinci çocuk öğrenim durumu	0,195541537	0,00267	1
ikinci çocuk öğrenim durumu	0,241455105	0,00041	1

Dördüncü çocuğun eğitimini okuldaki kalorifer/sobanın zaman zaman yanmaması çocuğun eğitimini negatif yönde etkiliyor. Çocuğun bulunduğu yaş ve evlenme yaşı çocuğun eğitimini negatif yönde etkiliyor. İkinci ve üçüncü çocukların aile içinde olmaları çocuğun eğitimini negatif yönde etkiliyor. Ailedeki diğer çocukların eğitim durumları çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 54).

Tablo 54: Bitlis'te dördüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: dördüncü çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
bulduğunuz yer dağlık mı	0,07407799	0,03907	3
okul diğer	-0,14399345	0,00608	2
kalorifer-soba yanmadığı zaman	-0,099499865	0,01164	3
aile ile birlikte yaşayan	0,134007522	0,03987	3
Üçüncü çocuk yaşı	-0,168597585	0,03871	3
dördüncü çocuk yaşı	0,576020687	0,00000	1
Altıncı çocuk yaşı	-0,294931095	0,00448	2
dördüncü çocuk evlenme yaşı	-0,084475533	0,04508	3
ikinci çocuk aile içinde mi	-0,241838576	0,00147	1
üçüncü çocuk aile içinde mi	0,166642854	0,06167	3
beşinci çocuk öğrenim durumu	0,125088571	0,00441	2
altıncı çocuk öğrenim durumu	0,202204252	0,01212	3
birinci çocuğun yaptığı iş	-0,093311936	0,01290	3
derslere yardımcı var mı	-0,083739413	0,05000	3
üçüncü çocuk öğrenim durumu	0,381224231	0,00000	1

Üçüncü çocuğun aile içinde olması beşinci çocuğun eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Birinci çocuğun yaptığı iş, ailedeki diğer çocukların eğitim durumları, ve beşinci çocuğun yaşı eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 55).

Tablo 55: Bitlis'te beşinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: beşinci çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
beşinci çocuk yaşı	0,496948018	0,00613	2
üçüncü çocuk aile içinde mi	-0,305943278	0,04041	3
altıncı çocuk öğrenim durumu	0,534759949	0,00006	1
yedinci çocuk öğrenim durumu	-0,236391491	0,04518	3
birinci çocuğun yaptığı iş	0,214691568	0,00058	1
ailen okumanı istiyor mu	0,121625777	0,05000	3
dördüncü çocuk öğrenim durumu	0,351152712	0,00441	2

Altıncı çocuğun okula giderken kullandığı araç, altıncı çocuğun yaşı, ailedeki diğer çocukların eğitim durumları ve çocuğun sosyal güvenceye sahip olması eğitimini pozitif yönde etkilemektedir. Yedinci çocuğun eğitiminde okulda kullanılan yakacak türü çocuğun eğitimini negatif yönde etkilemektedir (Tablo 56-57).

Tablo 56: Bitlis'te altıncı çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: altıncı çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
Servis	0,092156239	0,05000	3
birinci çocuk cinsiyet	0,086356267	0,00627	2
dördüncü çocuk yaşı	-0,280479079	0,00480	2
Altıncı çocuk yaşı	0,525561612	0,00000	1
Yedinci çocuk yaşı	-0,216381739	0,00089	1
yedinci çocuk öğrenim durumu	0,558516136	0,00000	1
ikinci çocuk sosyal güvence	-0,14528395	0,03782	3
dördüncü çocuk öğrenim durumu	0,169473122	0,01212	3
beşinci çocuk öğrenim durumu	0,159658124	0,00006	1

Tablo 57: Bitlis'te yedinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: yedinci çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
okul kömür	-0,106245058	0,04165	3
yedinci çocuk cinsiyet	0,228749316	0,00007	1
altıncı çocuk aile içinde mi	0,520130699	0,00000	1
yedinci çocuk öğrenim durumu	0,127498882	0,03768	3
altıncı çocuk sosyal güvence	-0,371742126	0,00010	1
yedinci çocuk sosyal güvence	0,583100831	0,00000	1
karnedeki zayıfların okumanızın devamlılığına etkisi	0,088693954	0,00862	2
mutfak evin içinde mi	0,056658732	0,04695	3
tuvalet evin içinde mi	-0,094425906	0,00645	2

Sonuç olarak Bitlis merkez ilçesinin dağlık bir yapıya sahip olması nedeniyle çocuğun bulunduğu yerin dağlık olması ile eğitimi arasında negatif yönde bir ilişki vardır. Anne ve babanın eğitim durumu çocuğun eğitimini etkilemektedir. Anne ve babanın iyi bir eğitim almış olması çocuğun eğitimini olumlu yönde etkiler. Ayrıca ailede diğer çocukların eğitim durumları çocuğun eğitimi üzerinde etkili olmaktadır. Derslerine yardımcı olabilecek birinin ailede olması çocuğun eğitimini olumlu yönde etkilemektedir. Çocuğun evlenme yaşının da eğitimi üzerinde etkisi vardır. Erken yaşta yapılan evlilikler çocuğun eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuğun tarla işlerinde ailesine yardımcı olması da çocuğun eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir.

9. AHLAT'TA ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMLERİ İLE İLİŞKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Birinci çocuğun eğitimini okulda kullanılan yakacak türü, ikinci ve üçüncü çocuğun yaşları eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Birinci çocuğun yaşı, ailedeki diğer çocukların öğrenim durumları, çocuğun sosyal güvenceye sahip olması çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca ikinci ve üçüncü çocuğun yaşları ise birinci çocuğun eğitimini negatif yönde etkilemektedir (Tablo 58).

Tablo 58: Ahlat'ta birinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: birinci çocuk öğrenim durumu	Beta	Sig	Etki Derecesi
okul diğer	-0,197839699	0,04108	3
kardeş sayısı	0,272132723	0,01657	3
dördüncü çocuk cinsiyet	0,215870791	0,04545	3
birinci çocuk yaşı	0,37853937	0,00038	1
ikinci çocuk yaşı	-0,278424104	0,03872	3
Üçüncü çocuk yaşı	-0,271663995	0,05000	3
ikinci çocuk öğrenim durumu	0,665463168	0,00000	1
üçüncü çocuk öğrenim durumu	0,225584291	0,01680	3
birinci çocuk sosyal güvence	0,420409463	0,00552	2
ikinci çocuk sosyal güvence	-0,395390157	0,03817	3
ikinci çocuğun yaptığı iş	0,164707817	0,02979	3

İkinci çocuğun okula giderken zorluk çekmediği görülmektedir. Babanın sahip olduğu meslek çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilerken birinci çocuğun cinsiyeti ikinci çocuğun eğitimini negatif yönde etkilemektedir. İkinci çocuğun yaşı eğitimini pozitif yönde etkilerken çocuğun evlenme yaşı eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Ailedeki diğer çocukların eğitim durumları ve çocuğun sosyal güvenceye sahip olması eğitimini pozitif yönde etkilemektedir. Çocuğun yaptığı iş eğitimini negatif yönde etkilemektedir (Tablo 59).

Tablo 59: Ahlat'ta ikinci çocuğun öğrenimi ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: ikinci çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
okula giderken zorluk çekme	0,099488693	0,04528	3
baba tarım hayvancılık	0,524535958	0,00202	1
baba memur	0,475371091	0,01270	3
baba esnaf	0,448883976	0,00617	2
baba işçi	0,315061745	0,02335	3
baba diğer	0,346259899	0,01378	3
birinci çocuk cinsiyet	-0,220659179	0,00008	1
ikinci çocuk yaşı	0,464146919	0,00002	1
Üçüncü çocuk yaşı	-0,226931519	0,04686	3
ikinci çocuk evlenme yaşı	-0,207456117	0,00367	2
üçüncü çocuk evlenme yaşı	0,200165217	0,00436	2
beşinci çocuk evlenme yaşı	0,212256361	0,04019	3
birinci çocuk aile içinde mi	0,201039723	0,03401	3
ikinci çocuk aile içinde mi	-0,241745285	0,04806	3
üçüncü çocuk öğrenim durumu	0,329713742	0,00001	1
yedinci çocuk öğrenim durumu	-0,205674449	0,04795	3
birinci çocuk sosyal güvence	-0,353905715	0,00443	2
ikinci çocuk sosyal güvence	0,618124956	0,00006	1
üçüncü çocuk sosyal güvence	-0,283514571	0,03712	3
ikinci çocuğun yaptığı iş	-0,17285595	0,00526	2
üçüncü çocuğun yaptığı iş	-0,160306203	0,01523	3
derlere yardım edenin öğrenim durumu	-0,13547008	0,01205	3
Birinci çocuk öğrenim durumu	0,449040711	0,00000	1

Üçüncü çocuğun eğitimini aile içinde yaşayan akrabalar negatif yönde etkilemektedir. Çocuğun yaşı, ailedeki diğer çocukların eğitim durumları çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir. Dördüncü çocuğun eğitiminde sınıfın yeterli derecede ısıtılmaması çocuğun eğitimini negatif yönde etkilerken dördüncü çocuğun yaşı ve cinsiyeti eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 60-61).

Tablo 60: Ahlat'ta üçüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: üçüncü çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
Ev tezek	0,109214067	0,04846	3
anne okuma yazma biliyor	-0,196663993	0,04850	3
anne ilkokul	-0,370227784	0,03732	3
anne ortaokul	-0,25276086	0,02503	3
anne lise	-0,243642581	0,00666	2
anne yüksek okul	-0,174281786	0,01892	3
aile ile yaşayan yakın akraba	-0,150961536	0,01798	3
Üçüncü çocuk yaşı	0,640133536	0,00000	1
Altıncı çocuk evlenme yaşı	0,137321519	0,03596	3
üçüncü çocuk aile içinde mi	-0,297152873	0,01535	3
dördüncü çocuk aile içinde mi	0,336987869	0,00939	3
yedinci çocuk aile içinde mi	0,219617504	0,04656	3
dördüncü çocuk öğrenim durumu	0,325046199	0,00004	1
üçüncü çocuk sosyal güvence	0,403947753	0,00494	2
üçüncü çocuğun yaptığı iş	0,179784268	0,01035	3
Birinci çocuk öğrenim durumu	0,171975195	0,01680	3
ikinci çocuk öğrenim durumu	0,372505175	0,00001	1

Tablo 61: Ahlat'ta dördüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: dördüncü çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
sınıf yeterince ısınıyor mu	-0,085921745	0,05000	3
dördüncü çocuk cinsiyet	0,205055954	0,03212	3
dördüncü çocuk yaşı	0,391664746	0,00158	1
Birinci çocuk evlenme yaşı	0,181634388	0,01318	3
dördüncü çocuk aile içinde mi	-0,297063524	0,02472	3
beşinci çocuk aile içinde mi	0,346151042	0,01283	3
beşinci çocuk öğrenim durumu	0,208111708	0,01996	3
üçüncü çocuk öğrenim durumu	0,335948058	0,00004	1

Beşinci çocuğun eğitimini okulda kullanılan yakacak türleri, babanın mesleği, ve beşinci çocuğun cinsiyeti eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Aile içindeki diğer çocukların eğitim durumları beşinci çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 62).

Tablo 62: Ahlat'ta beşinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili faktörler.

Dependent Variable: beşinci çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
okul kömür	-0,241442658	0,00508	2
okul diğer	-0,228773166	0,00363	2
sınıf yeterince ısınıyor mu	0,116442964	0,00533	2
anne yüksek okul	-0,150905207	0,03030	3
baba esnaf	-0,341609464	0,03737	3
baba işçi	-0,275829022	0,04664	3
baba diğer	-0,313830483	0,02525	3
Üçüncü çocuk cinsiyet	-0,118828997	0,04608	3
Beşinci çocuk cinsiyet	-0,205033561	0,01575	3
yedinci çocuk cinsiyet	-0,213974601	0,05000	3
beşinci çocuk yaşı	0,508304909	0,00002	1
Altıncı çocuk yaşı	-0,337616032	0,01736	3
altıncı çocuk öğrenim durumu	0,325343255	0,00158	1
dördüncü çocuk sosyal güvence	-0,325302273	0,00750	2
yedinci çocuk sosyal güvence	0,251614097	0,01378	3
ikinci çocuğun yaptığı iş	0,191618672	0,00183	1
dördüncü çocuk öğrenim durumu	0,176739616	0,01996	3

Altıncı çocuğun okula giderken kullandığı araç türü çocuğun eğitimini negatif yönde etkilerken okulda kullanılan yakacak türü çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir. Çocuğun cinsiyeti eğitimini negatif yönde etkilerken çocuğun yaşı pozitif yönde etkilemektedir. Aile içindeki diğer çocukların eğitimleri ve çocuğun sosyal güvenceye sahip olması eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 63).

Tablo 63: Ahlat'ta altıncı çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: altıncı çocuk öğrenim durumu		Standardized	Sig.	Etki Derecesi
		Coefficients Beta		
Okula giderken kullanılan araç türü	Yaya	-0,603811779	0,00059	1
	Dolmuş	-0,219763979	0,00069	1
	Servis	-0,460212628	0,00279	1
	Diğer	-0,174345909	0,01064	3
okul kömür		0,138568293	0,04429	3
okul diğer		0,156588329	0,01251	3
ev doğalgaz		-0,07803387	0,01482	3
evde yaşayan iki-dört		0,29517956	0,05000	3
evde yaşayan beş-yedi		0,415835162	0,04980	3
altıncı çocuk cinsiyet		-0,344454874	0,00000	1
yedinci çocuk cinsiyet		0,205133908	0,01862	3
dördüncü çocuk yaşı		-0,213612854	0,01946	3
Altıncı çocuk yaşı		0,823671108	0,00000	1
Yedinci çocuk yaşı		-0,448660649	0,00000	1
yedinci çocuk öğrenim durumu		0,632659526	0,00000	1
altıncı çocuk sosyal güvence		0,230206999	0,02097	3
yedinci çocuk sosyal güvence		-0,279674909	0,00050	1
beşinci çocuğun yaptığı iş		0,130186828	0,03812	3
beşinci çocuk öğrenim durumu		0,20523733	0,00158	1

Yedinci çocuğun eğitimini okula giderken kullandığı araç türü, babanın mesleği çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilerken annenin mesleği ise eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Kardeş sayısı çocuğun eğitimini negatif yönde etkilerken altıncı çocuğun cinsiyeti yedinci çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir. Çocuğun yaşı eğitimini pozitif yönde etkilerken çocuğun evlenme yaşı eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Çocuğun sosyal güvenceye sahip olması ve aile içindeki çocukların eğitim durumları çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 64).

Tablo 64: Ahlat'ta yedinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: yedinci çocuk öğrenim durumu		Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
		Beta		
Okula giderken kullanılan araç türü	Yaya	0,589942535	0,00084	1
	Dolmuş	0,202159888	0,00195	1
	Servis	0,454744267	0,00329	2
	Diğer	0,153980162	0,02511	3
ev doğalgaz		0,072570997	0,02430	3
ev elektrik sobası		0,078147161	0,02628	3
baba tarım hayvancılık		0,272463825	0,04554	3
baba esnaf		0,300059373	0,02172	3
anne tarım hayvancılık		-0,184301113	0,03532	3
anne diğer		-0,243172781	0,01149	3
aile ile birlikte yaşayan		0,128233995	0,02275	3
kardeş sayısı		-0,150843201	0,04244	3
altıncı çocuk cinsiyet		0,26241389	0,00059	1
Altıncı çocuk yaşı		-0,485588306	0,00001	1
Yedinci çocuk yaşı		0,490491948	0,00000	1
üçüncü çocuk evlenme yaşı		0,200041116	0,00030	1
beşinci çocuk evlenme yaşı		0,30779698	0,00014	1
yedinci çocuk evlenme yaşı		-0,075721103	0,04220	3
yedinci çocuk sosyal güvence		0,231816336	0,00432	2
ikinci çocuğun yaptığı iş		-0,108767722	0,02789	3
beşinci çocuğun yaptığı iş		-0,133843552	0,03377	3
yedinci çocuğun yaptığı iş		0,180041762	0,00608	2
ikinci çocuk öğrenim durumu		-0,129848787	0,04795	3
altıncı çocuk öğrenim durumu		0,638488909	0,00000	1

Sonuç olarak Ahlat ilçesinin merkez ilçe gibi çok dağlık bir yapıya sahip olmaması arazi yapısının eğitim üzerindeki etkisini azaltmıştır. Okulda kullanılan yakacak türünün eğitimi etkilediği görülmektedir. Sınıfın yeterli derecede ısıtılmaması çocuğun eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir. Aile içindeki diğer çocukların eğitim durumları, ailede

derslere yardımcı olacak birinin olması çocuğun eğitimini olumlu yönde etkilemektedir. Babanın sahip olduğu meslek öğrencinin eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü çocuk babasının işlerine yardımcı olmaktadır. Çocuğun evlenme yaşı eğitimini üzerinde olumsuz etkiye sahipken çocuğun sosyal güvenceye sahip olması eğitimini olumlu yönde etkilemektedir.

10. GÜROYMAK'TA ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMLERİ İLE İLİŞKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Birinci çocuğun eğitimini aile ile birlikte yaşayan akrabalar, çocuğun evlenme yaşı ve çalışma odasına sahip olmaması çocuğun eğitimini negatif yönde etkiliyor. Ailedeki diğer çocukların öğrenim durumları ise çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca birinci çocuğun eğitimini ailenin çocuğun eğitime devam etmesini istememesi negatif yönde etkilemektedir (Tablo 65).

Tablo 65: Güroymak'ta birinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: Birinci çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
aile ile birlikte yaşayan	-0,340264268	0,02785	3
birinci çocuk cinsiyet	0,212202007	0,02220	3
Birinci çocuk evlenme yaşı	-0,261515059	0,05000	3
üçüncü çocuk aile içinde mi	0,732831399	0,04853	3
ikinci çocuk öğrenim durumu	0,453374053	0,00004	1
üçüncü çocuk öğrenim durumu	0,349017006	0,00629	2
beşinci çocuk öğrenim durumu	0,279273262	0,04762	3
altıncı çocuk öğrenim durumu	-0,292123232	0,04233	3
birinci çocuğun yaptığı iş	0,23557761	0,04201	3
çalışma odası var mı	-0,176147896	0,01012	3
ailen okumanı istiyor mu	-0,188129272	0,02659	3

İkinci ve üçüncü çocukların eğitimlerinde ailedeki diğer çocukların öğrenim durumları pozitif yönde etkili olmaktadır. Okulda kullanılan elektrik sobası çocuğun eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Üçüncü çocuğun eğitiminde babanın mesleğinin memur olması çocuğun eğitiminde pozitif yönde bir etkiye sahiptir (Tablo 66-67).

Tablo 66: Güroymak'ta ikinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: ikinci çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
dördüncü çocuk aile içinde mi	0,855021172	0,04346	3
dördüncü çocuk öğrenim durumu	0,68296874	0,00130	1
birinci çocuk sosyal güvence	-0,556560653	0,01197	3
dördüncü çocuğun yaptığı iş	0,390208145	0,01857	3
ailen okumanı istiyor mu	0,223341681	0,04265	3
yaşamaktan memnuniyet	-0,274721214	0,04233	3
nerede yaşamak ister	0,284155348	0,04789	3
Birinci çocuk öğrenim durumu	0,757131767	0,00004	1

Tablo 67: Güroymak'ta üçüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: üçüncü çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
okul elektrik sobası	-0,210667454	0,02676	3
anne ilkokul	-0,199318836	0,05000	3
baba memur	0,640878353	0,02582	3
ikinci çocuk aile içinde mi	0,678731897	0,02636	3
üçüncü çocuk aile içinde mi	-0,828898459	0,05000	3
dördüncü çocuk öğrenim durumu	0,503059853	0,01093	3
Birinci çocuk öğrenim durumu	0,482208609	0,00629	2

Dördüncü çocuğun eğitiminde annenin mesleğinin tarım-hayvancılık olması çocuğun eğitimini negatif yönde etkilerken annenin mesleğinin memur olması çocuğun eğitiminde pozitif yönde etkili olmaktadır. Ailedeki diğer çocukların eğitim durumları dördüncü çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca çocuğun yaptığı iş eğitimini negatif yönde etkilemektedir (Tablo 68).

Tablo 68: Güroymak'ta dördüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: dördüncü çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
anne tarım hayvancılık	-0,182784354	0,05000	3
anne memur	0,227263438	0,00252	1
birinci çocuk aile içinde mi	0,608294354	0,00181	1
altıncı çocuk aile içinde mi	0,751424045	0,00188	1
yedinci çocuk aile içinde mi	-0,389582229	0,03703	3
beşinci çocuk öğrenim durumu	0,377933702	0,00202	1
birinci çocuk sosyal güvence	0,319628127	0,04036	3
altıncı çocuk sosyal güvence	-0,81464932	0,00332	2
dördüncü çocuğun yaptığı iş	-0,235011388	0,04317	3
ikinci çocuk öğrenim durumu	0,32991314	0,00130	1
üçüncü çocuk öğrenim durumu	0,293727686	0,01093	3

Beşinci ve altıncı çocuğun eğitimlerini ailedeki diğer çocukların eğitimleri pozitif yönde etkilerken altıncı çocuğun eğitiminde okul ile ev arasındaki mesafe çocuğun eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Altıncı çocuğun eğitiminde ailedeki büyük çocukların yaptıkları iş çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 69-70).

Tablo 69: Güroymak'ta beşinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: beşinci çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
altıncı çocuk öğrenim durumu	0,408791928	0,00785	2
birinci çocuk sosyal güvence	-0,410946247	0,02900	3
Birinci çocuk öğrenim durumu	0,330543771	0,04762	3
dördüncü çocuk öğrenim durumu	0,554500123	0,00202	1

Tablo 70: Güroymak'ta altıncı çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: altıncı çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
Otuz_dk	-0,23293322	0,03378	3
okul diğer	-0,174128531	0,03858	3
anne işçi	-0,174897626	0,04427	3
ikinci çocuk cinsiyet	-0,244966009	0,02165	3
ikinci çocuk aile içinde mi	-0,559266366	0,04453	3
üçüncü çocuk aile içinde mi	0,905102147	0,02099	3
yedinci çocuk öğrenim durumu	0,342449435	0,01306	3
birinci çocuğun yaptığı iş	0,234262824	0,05000	3
dördüncü çocuğun yaptığı iş	-0,302550139	0,02737	3
Türkçe'den başka dil kullanma	0,216123545	0,04639	3
Birinci çocuk öğrenim durumu	-0,331211982	0,04233	3
üçüncü çocuk öğrenim durumu	0,268257819	0,05000	3
beşinci çocuk öğrenim durumu	0,391599956	0,00785	2

Yedinci çocuğun eğitiminde okuldaki sobanın/kaloriferin zaman zaman yanmaması çocuğun eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Çocuğun evlenme yaşı eğitiminin negatif yönde etkilerken altıncı çocuğun öğrenim durumu yedinci çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 71).

Tablo 71: Güroymak'ta yedinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: yedinci çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
okul odun	0,285644371	0,02036	3
okul doğal gaz	0,57976031	0,05000	3
okul diğer	0,181571171	0,04983	3
kalorifer-soba yanmadığı zaman	-0,286949327	0,03788	3
beşinci çocuk evlenme yaşı	1,586493037	0,04207	3
yedinci çocuk evlenme yaşı	-1,285114116	0,05000	3
dördüncü çocuk aile içinde mi	-0,729148287	0,05000	3
beşinci çocuğun yaptığı iş	0,895607403	0,05000	3
altıncı çocuğun yaptığı iş	-1,158571603	0,03070	3
tarla işlerinde yardım etme	0,245114453	0,01315	3
mutfak evin içinde mi	0,259146635	0,01813	3
altıncı çocuk öğrenim durumu	0,412007505	0,01306	3

Sonuç olarak Güroymak'ta Ahlat ilçesi gibi çok dağlık bir yapıya sahip olmaması nedeniyle arazi yapısının merkez ilçedeki kadar eğitim üzerinde olumsuz bir etkisi yoktur. Ancak ilçedeki geniş aile yapısı çocuğun eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir. Aile ile

birlikte yaşayan akrabalarla birlikte hane halkı sayısı artınca çocuğun kendine ait bir çalışma odasının olma olasılığı da azalmaktadır. Ayrıca anne ve babanın mesleğinin tarım-hayvancılık olması da çocuğun eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü çocuk anne ve babalarına gerek tarlada gerekse hayvanlara bakarak işlerine yardımcı olmaya çalışmaktadır. Bu durumda çocuğun derslerini olumsuz yönde etkilemektedir. Buna karşın anne ve babanın mesleğinin memur olması çocuğun eğitimini olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca aile içinde diğer çocukların eğitim durumları da çocuğun eğitimini olumlu yönde etkilemektedir. Çocukların erken yaşta evlendirilmeleri eğitimlerini olumsuz yönde etkiler. Çocuğun hem okuyup hem de bir işte çalışması eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir.

11. ANKETİN GENEL SONUÇLARI

Birinci çocuğun eğitimini cinsiyeti, okulda kullanılan yakacak türü, çocuğun çalışma odasının olmaması ,evlenme yaşı eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Ailedeki diğer çocukların eğitim durumları, derslerine yardımcı olacak birinin varlığı, sosyal güvenceye sahip olması ise çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 72).

Tablo 72: Anketin genel sonuçlarına göre birinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: birinci çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
(Constant)		0,77672	3
Cinsiyet	-0,011477445	0,65996	3
ikinci çocuk öğrenim durumu	0,544562591	0,00000	1
üçüncü çocuk öğrenim durumu	0,297109304	0,00000	1
birinci çocuk cinsiyet	0,152186189	0,00000	1
birinci çocuk yaşı	0,256878816	0,00000	1
tarla işlerinde yardım etme	0,084370531	0,00087	1
derslere yardımcı var mı	0,094140853	0,00156	1
çalışma odası var mı	-0,076288717	0,00224	1
birinci çocuk sosyal güvence	0,157403443	0,00240	1
okul odun	-0,078534780	0,00440	2
Ev Kömür	0,072029408	0,00998	3
dördüncü çocuk evlenme yaşı	0,085238767	0,01326	3
Birinci çocuk evlenme yaşı	-0,078711987	0,01714	3
Altıncı çocuk evlenme yaşı	-0,075818080	0,01731	3
ikinci çocuk aile içinde mi	-0,134837522	0,01742	3
dördüncü çocuk yaşı	-0,150158025	0,03720	3
ikinci çocuk evlenme yaşı	0,067356603	0,03964	3

İkinci çocuğun cinsiyeti, evlenme yaşı, tarla işlerine çocuğun yardım etmesi, derslerine yardımcı birinin olmaması eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Ailedeki diğer çocukların eğitim durumları ise ikinci çocuğun eğitimini pozitif yönde etkilemektedir. Üçüncü çocuğun cinsiyeti eğitimini pozitif yönde etkilerken , çocuğun yaptığı iş eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Çocuğun tarla işlerine yardımcı olması eğitimini negatif yönde etkilerken çocuğun sosyal güvenceye sahip olması eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 73-74)

Tablo 73: Anketin genel sonuçlarına göre ikinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: ikinci çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
(Constant)		0,43270	3
Cinsiyet	-0,003950612	0,87353	3
Birinci çocuk öğrenim durumu	0,492822630	0,00000	1
ikinci çocuk yaşı	0,455958808	0,00000	1
üçüncü çocuk öğrenim durumu	0,219779661	0,00000	1
birinci çocuk yaşı	-0,232176894	0,00000	1
birinci çocuk cinsiyet	-0,123531573	0,00000	1
dördüncü çocuk öğrenim durumu	0,172658622	0,00009	1
ikinci çocuk cinsiyet	0,076118530	0,00143	1
Üçüncü çocuk yaşı	-0,153986980	0,00977	3
ikinci çocuk evlenme yaşı	-0,078275888	0,01188	3
dördüncü çocuk evlenme yaşı	-0,079525565	0,01515	3
okul doğal gaz	-0,064406186	0,01839	3
yedinci çocuk öğrenim durumu	-0,093688918	0,02645	3
üçüncü çocuk aile içinde mi	0,123673269	0,03147	3
okul odun	0,053393415	0,04213	3
ev işlerinde yardım etme	0,045815524	0,04287	3
derslere yardımcı var mı	-0,057411885	0,04302	3
tarla işlerinde yardım etme	-0,047706130	0,04851	3

Tablo 74: Anketin genel sonuçlarına göre üçüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: üçüncü çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
(Constant)		0,15279	3
Cinsiyet	0,007895165	0,73543	3
dördüncü çocuk öğrenim durumu	0,402253593	0,00000	1
Üçüncü çocuk yaşı	0,373371332	0,00000	1
Birinci çocuk öğrenim durumu	0,238323659	0,00000	1
ikinci çocuk öğrenim durumu	0,194802967	0,00000	1
üçüncü çocuk sosyal güvence	0,235273287	0,00023	1
Altıncı çocuk evlenme yaşı	0,088977351	0,00179	1
üçüncü çocuğun yaptığı iş	0,076072653	0,00783	2
ikinci çocuk yaşı	-0,152242590	0,00841	2
dördüncü çocuk sosyal güvence	-0,145442147	0,01316	3
altıncı çocuk cinsiyet	0,093745563	0,02829	3
tarla işlerinde yardım etme	-0,049185608	0,03068	3
dördüncü çocuk evlenme yaşı	-0,062817035	0,04172	3

Dördüncü çocuğun cinsiyeti , okuldaki kalorifer/sobanın yanmadığı zamanlar, evlenme yaşı, ikinci çocuğun aile içinde olması eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Çocuğun yaşı, diğer çocukların eğitim durumları, annenin yüksek okul mezunu olması, sosyal güvenceye sahip olması eğitimini pozitif yönde etkilemektedir (Tablo 75).

Tablo 75: Anketin genel sonuçlarına göre dördüncü çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: dördüncü çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
(Constant)		0,91662	3
Cinsiyet	-0,025795350	0,25294	3
üçüncü çocuk öğrenim durumu	0,375502074	0,00000	1
dördüncü çocuk yaşı	0,425848616	0,00000	1
beşinci çocuk öğrenim durumu	0,143778786	0,00000	1
altıncı çocuk öğrenim durumu	0,187408609	0,00001	1
ikinci çocuk öğrenim durumu	0,142859376	0,00009	1
üçüncü çocuk sosyal güvence	-0,226559849	0,00024	1
kalorifer-soba yanmadığı zaman	-0,078718165	0,00098	1
anne yüksek okul	0,081746785	0,00457	2
beşinci çocuk yaşı	-0,169641027	0,00498	2
ikinci çocuk sosyal güvence	0,131691824	0,00618	2
dördüncü çocuk aile içinde mi	-0,104018397	0,01336	3
ikinci çocuk aile içinde mi	-0,118431291	0,01580	3
üçüncü çocuk aile içinde mi	0,123580187	0,01808	3
Altıncı çocuk yaşı	-0,081191542	0,02131	3
dördüncü çocuk evlenme yaşı	-0,062787953	0,03513	3
dördüncü çocuk sosyal güvence	0,119273790	0,03547	3

Tablo 76: Anketin genel sonuçlarına göre beşinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: beşinci çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
(Constant)		0,74309	3
Cinsiyet	-0,029715299	0,33622	3
altıncı çocuk öğrenim durumu	0,364593562	0,00000	1
dördüncü çocuk öğrenim durumu	0,269560110	0,00000	1
beşinci çocuk yaşı	0,391935083	0,00000	1
birinci çocuğun yaptığı iş	0,101108999	0,00203	1
Yedinci çocuk yaşı	-0,159907596	0,00577	2
bulduğumuz yer dağlık mı	-0,085489777	0,01349	3
sınıf yeterince ısınıyor mu	0,071876558	0,02666	3
kalorifer-soba yanmadığı zaman	0,072374874	0,02728	3

Beşinci çocuğun cinsiyeti ve bulunduğu yerin dağlık olması eğitimini negatif yönde etkilemektedir. Ailedeki diğer çocukların eğitim durumları, birinci çocuğun yaptığı iş, sınıfın yeterli derecede ısınması eğitimini pozitif yönde etkilemektedir. Altıncı çocuğun eğitimini

ailedeki diğer çocukların eğitim durumları, çocuğun yaşı, sosyal güvenceye sahip olması, ikinci çocuğun yaptığı iş ve çalışma odasına sahip olması eğitimi pozitif yönde etkilemektedir. İkinci çocuğun aile içinde olması , üçüncü ve dördüncü çocuğun yaptığı işler altıncı çocuğun eğitimi negatif yönde etkilemektedir. (Tablo 76-77)

Tablo 77: Anketin genel sonuçlarına göre altıncı çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: altıncı çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
(Constant)		0,82921	3
Cinsiyet	0,004788420	0,82600	3
yedinci çocuk öğrenim durumu	0,548135965	0,00000	1
beşinci çocuk öğrenim durumu	0,181039684	0,00000	1
dördüncü çocuk öğrenim durumu	0,174467741	0,00001	1
Altıncı çocuk yaşı	0,144624931	0,00002	1
beşinci çocuk yaşı	0,221183208	0,00014	1
altıncı çocuk sosyal güvence	0,210315522	0,00092	1
Yedinci çocuk yaşı	-0,118344018	0,00373	2
dördüncü çocuk yaşı	-0,169269700	0,00484	2
üçüncü çocuğun yaptığı iş	-0,067620390	0,01124	3
birinci çocuk cinsiyet	0,052786251	0,01388	3
ikinci çocuğun yaptığı iş	0,058798201	0,02419	3
çalışma odası var mı	0,046621884	0,02554	3
ikinci çocuk aile içinde mi	-0,097240887	0,04012	3

Yedinci çocuğun eğitimi ailedeki diğer çocukların eğitim durumları, beşinci çocuğun evlenme yaşı , bulunduğu yerden memnun olması, sosyal güvenceye sahip olması eğitimi pozitif yönde etkilerken, çocuğun karnesindeki zayıflar eğitimi negatif yönde etkilemektedir (Tablo 78).

Tablo 78: Anketin genel sonuçlarına göre yedinci çocuğun öğrenim durumu ile ilişkili olan faktörler.

Dependent Variable: yedinci çocuk öğrenim durumu	Standardized Coefficients	Sig.	Etki Derecesi
	Beta		
(Constant)		0,82035	3
altıncı çocuk öğrenim durumu	0,648414786	0,00000	1
Yedinci çocuk yaşı	0,351658545	0,00000	1
beşinci çocuk evlenme yaşı	0,114281190	0,00102	1
beşinci çocuk yaşı	-0,176486202	0,00537	2
karnedeki zayıfların okumanızın devamlılığına etkisi	-0,073364997	0,00573	2
yaşamaktan memnuniyet	0,078841049	0,00656	2
Yedinci çocuk sosyal güvence	0,122199601	0,01731	3
Yedinci çocuk aile içinde mi	0,126259211	0,02057	3
altıncı çocuk sosyal güvence	-0,159380139	0,02123	3
ikinci çocuk öğrenim durumu	-0,085368748	0,02645	3
baba okuma yazma bilmiyor	0,176430881	0,03881	3
ikinci çocuk yaşı	0,115042833	0,04983	3

ANKET SORULARI

1	cinsiyet:	kadın ☐	erkek ☐					
2	bulduğumuz yer dağlık mı?	evet ☐		hayır ☐				
3	okula giderken zorluk çekiyor musunuz?	evet ☐	hayır ☐					
4	okula hangi araçla gidiyorsunuz?	yaya ☐	bisiklet ☐	motorsiklet ☐	otobüs ☐	dolmuş ☐		
		at ☐	At arabası ☐	eşek ☐	servis ☐	diğer ☐		
5	okul ile eviniz arasındaki mesafe ne kadar zaman alıyor?							1 saatten fazla ☐
		10 dak. ☐	15 dak. ☐	20 dak. ☐	30 dak. ☐	45 dak. ☐	1 saat. ☐	
6	kar yağışı okulla olan ulaşımınızı nasıl etkiliyor?			olumlu ☐	olumsuz ☐			
7	okulunuzda kullanılan yakıt türü nedir?				odun ☐	kömür. ☐	tezek ☐	
					doğal gaz ☐	diğer ☐	elektrik sobası ☐	
8	evinizde kullandığınız yakacak türü nedir?				odun ☐	kömür. ☐	tezek ☐	
					doğal gaz ☐	diğer ☐	elektrik sobası ☐	
9	sınıfınız kışın yeterli derecede ısıyor mu?	evet ☐	hayır ☐					
10	aşırı soğuk havalarda öğretmenini dinlemekte zorluk çekiyor musun?	evet ☐	hayır ☐					
11	hava soğuk olmasına rağmen sobanın / kaloriferin yanmadığı zaman oluyor mu?	evet ☐	hayır ☐					
12	annenizin öğrenim durumu nedir?			ilkokul mezunu ☐	ortaokul mezunu ☐	lise mezunu ☐		
				yüksekokul mezunu ☐	üniversite mezunu ☐	okuma-yazma bilmiyor ☐	okuma-yazma biliyor ☐	
13	babanızın öğrenim durumu nedir?			ilkokul mezunu ☐	ortaokul mezunu ☐	lise mezunu ☐		
				yüksekokul mezunu ☐	üniversite mezunu ☐	okuma-yazma bilmiyor ☐	okuma-yazma biliyor ☐	
14	babanızın mesleği nedir?	tarım-hayvancılık ☐	memur ☐	esnaf ☐	işçi ☐	diğer ☐		
15	annenizin mesleği nedir?	tarım-hayvancılık ☐	memur ☐	esnaf ☐	işçi ☐	diğer ☐		
16	ev içinde kaç kişi yaşıyor?		1-3 ☐	2-4 ☐	5-7 ☐	8-10 ☐	10 dan fazla ☐	
17	anne, baba ve çocuklar dışında aile ile birlikte yaşayan var mı?	evet ☐	hayır ☐					
18	anne, baba ve çocuklar dışında aile ile birlikte yaşayan var mı, 'kimler?							
		büyük anne ☐	büyük baba ☐	hala ☐	dayı ☐	teyze ☐	amca ☐	diğer ☐
19	kaç kardeşiniz?	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐	7 ☐
		8 ☐	9 ☐	10 ☐	11 ☐	12 ☐	13 ☐	14 ve daha fazla ☐
	kardeşlerin	1. çocuk	2. çocuk	3. çocuk	4. çocuk	5. çocuk	6. çocuk	7. çocuk
20	cinsiyeti	K ☐ , E ☐	K ☐ , E ☐	K ☐ , E ☐	K ☐ , E ☐	K ☐ , E ☐	K ☐ , E ☐	K ☐ , E ☐
21	Yaşı							
22	Evlenme yaşı							
23	Aile içinde mi	H ☐ , E ☐	H ☐ , E ☐	H ☐ , E ☐	H ☐ , E ☐	H ☐ , E ☐	H ☐ , E ☐	H ☐ , E ☐
24	Öğrenim Durumu							
25	sosyal güvence	H ☐ , E ☐	H ☐ , E ☐	H ☐ , E ☐	H ☐ , E ☐	H ☐ , E ☐	H ☐ , E ☐	H ☐ , E ☐
26	Çalışıyorsa yaptığı iş							
27	eviniz kaç odalı?	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐	7 ☐

		8 ☐	9 ☐	10 ☐	11 ☐	12 ☐	13 ☐	14 ve yuk. ☐
28	evinizde kendinize ait çalışma odanız var mı?				evet ☐		hayır ☐	
29	evde derslerinizde size yardımcı olabilecek biri var mı?					evet ☐	hayır ☐	
30	derslerinizde yardımcı olan kişinin öğrenim durumu nedir?							
	okuma-yazma bilmiyor ☐	okuma-yazma biliyor ☐	ilkokul ☐	ortaokul ☐	lise ☐	yüksekokul ☐	üniversite ☐	
31	aile içinde çalışan kaç kişi var?			1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐
			8 ☐	9 ☐	10 ☐	11 ☐	12 den fazla ☐	
32	ev işlerinde ailenize yardımcı oluyor musunuz?				evet ☐	hayır ☐		
33	tarla işlerinde ailenize yardımcı oluyor musunuz?					evet ☐	hayır ☐	
34	ev işlerinde ve tarla işlerinde çalışmanız derslerinizi nasıl etkiliyor?						olumlu ☐	Olumsuz ☐
35	ev içinde konuşurken Türkçe'den başka bir dil kullanıyor mu?					evet ☐	hayır ☐	
36	ilkokula başladığınızda Türkçe konuşmayı biliyor muydunuz?					evet ☐	hayır ☐	
37	aileniz bir sonraki okula devam etmenizi istiyor mu?					evet ☐	hayır ☐	
38	karnenizde zayıf olsa bile aileniz sizin okula devam etmenizi ister mi?						evet ☐	hayır ☐
39	mutfak evin içinde mi?			evet ☐	hayır ☐			
40	tuvalet evin içinde mi?			evet ☐	hayır ☐			
41	burada yaşamaktan memnun musunuz?			evet ☐	hayır ☐			
42	burada yaşamaktan memnun değilseniz nerede yaşamak isterdiniz?							
43	neden?							

SONUÇLAR

1. Genel olarak cinsiyet çocuğun eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak çocuk sayısının az olduğu ailelerde cinsiyetin eğitim üzerindeki etkisi zayıflamaktadır.

2. Aile bireylerinin iyi bir eğitime sahip olması çocukların eğitimini olumlu yönde geliştirmektedir. Özellikle çocuğun derslerine yardımcı olacak birinin olması, anne ve babanın iyi bir eğitim alması çocuğun eğitimine olumlu katkı sağlamaktadır.

3. Çocuğun evlenme yaşı eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir. Küçük yaşta yapılan evlilikler nedeniyle evlenen çocuğun eğitimi yarıda kalmaktadır.

4. Meskendeki ısınma koşullarının elverişliliği çocuğun eğitimini olumlu yönde etkilerken okulda sınıfın yeterince ısıtılmaması çocuğun eğitiminde olumsuzluğa neden olmaktadır.

5. Çocuğun karnesindeki zayıflar eğitiminin devamlılığını olumsuz yönde etkilemektedir.

6. Çocuğun bulunduğu yerin dağlık olması okul ile evi arasındaki ulaşımını güçleştirdiği için eğitimini de bundan olumsuz yönde etkilenmektedir.

7. Aile geçiminin tarım-hayvancılığa dayanması çocuğun eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü çocuk hem tarla işlerinde yardımcı olarak hem de hayvanlara bakarak anne ve babalarına destek olmaya çalışmaktadır. Bu durumda çocuğun derslerinin aksamasına neden olmaktadır.

8. İlde hakim olan çok bireyli (5'ten fazla) aile yapısı çocuğun eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuk sayısı artıkça çocuğun kendine ait çalışma odasının olma olasılığını azaltmaktadır. Yakın ve uzak akrabaların bir ortamda olması çocuğun çalışma koşullarını daha da elverişsiz hale getirmektedir.

9. Ailesine yardım etmek amacıyla hem okuyup hem de çalışan öğrenciler bulunmaktadır. Çocuğun yaptığı iş eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir.

10. Okula giderken kullanılan ulaşım aracı iyileştikçe (servis, dolmuş gibi) çocuğun eğitimi bundan olumlu yönde etkilenmektedir.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Anne ve babalar çocuklarının öğrenim durumları hakkında sık sık bilgilendirilmelidir. Bu nedenle okullarda yapılan veli toplantılarına katılımın artırılması sağlanmalıdır. Çünkü çocuk anne ve babası tarafından derslerinin kontrol edilip edilmediğinin farkındadır.

2. Aile içindeki tüm bireylerin iyi bir eğitim alması sağlanmalıdır. Çünkü çocuk çevresindeki kişileri ve özellikle aile bireylerini model olarak görmektedir.

3. Köylerde sobalı ve birleştirilmiş sınıflarda okumakta olan öğrenciler taşınmalı sistemle en yakın ilçeye gönderilebilir. Böylece merkezde hem kaloriferli hem de birleştirilmiş sınıf uygulaması yapılmayan okullarda eğitimini alması sağlanabilir.

4. Çocuğun bulunduğu yer ile en yakın ilçe arasındaki mesafe ve çocuk sayısı taşınmalı sisteme uygun değilse yatılı bölge okulları önerilebilir. Böylece çocuk hem öğretmenlerinin gözetimi altında olacaktır hem de daha sağlıklı bir ortamda eğitim olanaklarına kavuşabilecektir. Bu durumda ildeki yatılı bölge okullarının sayısı artırılmalıdır.

5. Çocuğun karnesinde eğer zayıf notu varsa aile bireylerinin çocuk üzerinde kesinlikle baskı kurmaması gerekir. Eğer çocuğun bir problemi varsa öncelikle bu sorun çözülmelidir. Yanlış uygulamalar çocuğu okuldan soğutabilir.

6. Eğer çocuğa ev içinde ve bahçe işlerinde çok fazla görev veriliyorsa bu durum çocuğun derslerinin aksamasına neden olmaktadır. Bu nedenle çocuğun eğitimini sağlıklı şekilde tamamlayabilmesi için özellikle okul zamanı ev ve bahçe işlerinin yaptırılmaması gerekir.

7. Çocuğa ev içinde derslerini yapabileceği sağlıklı bir ortam hazırlanmalıdır.

8. Çocuğun evi ile okulu arasındaki mesafe uzak ise çocuğa iyi bir servis aracı temin edilmelidir.

9. Çocuklar kız-erkek ayrımı yapılmaksızın okula gönderilmelidir.

10. Aile içinde konuşurken kullanılan dilin Türkçe olmasına önem verilmelidir.

11. Anne ve babalar çocuklarının eğitimlerini yarıda keserek ya da okuldan alarak erken yaşta çocuklarını evlendirmemelidir.

12. İlde aile planlaması çalışmalarına daha fazla önem verilerek ailelerin bakabilecekleri kadar çocuk yapmaları sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

AKSAKAL, Turan,(1998). **Tatvan'ın İklimi**, Harran Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.

ARDOS, Mehmet,(1992). **Türkiye'de Kuvaterner Jeomorfolojisi**,İst. Üni. Ede. Fak. Yay. No: 3737, İstanbul.

ATALAY, İbrahim ve MORTAN, Kenan,(1997). **Türkiye Bölgesel Coğrafyası**, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

ATALAY, İbrahim,(1983). **Muş Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi ve Toprak Coğrafyası**, Ege Üni. Ede. Fak. Yay., No:24, İzmir

ATALAY, İbrahim,(1997). **Türkiye Coğrafyası**, Ege Üni. Basım Evi, 5.baskı, İzmir

ATALAY, İbrahim;(1987). **Türkiye Jeomorfolojisine Giriş**, Ege Üni. Ede. Fak.Yay., No:9, İzmir

ÇELEBİ, Cesim,(1999) **Vadideki Güzel Şehir Bitlis**, Bitlis Eğitim ve Tanıtım Vakfı Yayınları, No:2, Ankara

DARKOT, Besim; **Türkiye'de Sıcaklık Derecesinin Dağılışı**, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü, Türkiye Coğrafyası Dergisi, Sayı:1, [23-32].

ERİNÇ, Sırrı, (1953).**Doğu Anadolu Coğrafyası**, İst. Ün. Yayın., No:15, İstanbul

GÖZENÇ, Selami ve GÜNAL, Nurten;(1987).**Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerinde Kır-Şehir Nüfusu Ayrımı ile Şehir Nüfusunun 1/200.000 Ölçekli Haritada Yükselti Kademelerine Göre Tesbiti**, İst. Üni. Deniz Bil. Ve Coğrafya Ens. Bülteni, cilt:3, s:4, [27-39], İstanbul.

GÜMÜŞ, Nevzat; (2000), **Menteşe Yöresindeki Doğal Ortam İle Sosyo-Ekonomik Faaliyetler Arasındaki İlişkiler**, Doktora Tezi, İzmir.

GÜRBÜZ, Orhan, **Turizm Coğrafyası Açısından Nemrut Kalderası**, İst. Üni. Ede. Fak. Yay., Coğrafya Bölümü, Türkiye Coğrafya Dergisi, s:30, [255-265], İstanbul.

İZBİRAK, Reşat,(1951). **Cilo Dağı ve Hakkari ile Van Gölü Çevresinde Coğrafi Araştırmalar**, Anıl Matbaa,İstanbul

KOÇMAN, Asaf,(1990). **Türkiye İklimi**, Ege Üni. Ede. Fak. Yay.,No:72, [2], İzmir.

SARAÇOĞLU, Hüseyin,(1989). **Doğu Anadolu Bölgesi** , Milli Eğitim Yayınları, No:89.34.Y.0002.653, İstanbul

SERDAR, M. Törehan,(2000). **Rüyalar Şehri Bitlis**, Bitlis Valiliği Yay., Bitlis.

SÜR,Ö.,(1994). **Türkiye’de Volkanizma ve Volkanik Yerçekilleri**, Atatürk Üni. Türkiye Coğ. Araşt. Ve Uygul. Mer.Dergisi,s:3,[29-53], Ankara.

SÜR,Ö.,(1994). **Türkiye’nin Deprem Bölgeleri**, Atatürk Üni. Türkiye Coğ. Araşt. Ve Uygul. Mer.Dergisi,s:2,[53-69], Ankara.

YALÇINLAR, İsmail,(1973). **Nemrut Sönmüş Volkanı ve Kalderası (Doğu Anadolu)**, İst. Üni. Ede. Fak. Matbaası, cilt:10, s:18-19, [253-274], İstanbul.

YALÇINLAR, İsmail,(1973).**Doğu Anadolu’nun Jeolojik Temel Strüktürleri**,İst. Üni. Ede. Fak. Matbaası, cilt:10, s:18-19, [35-56], İstanbul.

YALÇINLAR, İsmail,(1976). **Türkiye Jeolojisine Giriş**, İst. Üni. Ede. Fak. Yay.,No:87, [224-228], İstanbul.

YALÇINLAR, İsmail;(1958). **Türkiye’deki Yeni Volkanik Arazinin Bazı Morfolojik Hususiyetleri**, İstanbul Üniversitesi, Türkiye Coğrafya Dergisi, Sayı: 18-19, [118-131].

“**Bitlis İli Verimlilik Envanteri ve Gübre İhtiyaç Raporu**”,(1987) T.C. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 45, Ankara.

Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Bitlis İli Rasat Bilgileri, Araştırma ve Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, (1963-2002), Ankara.

“**Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri**”,(2000). Organizasyon, Envanter ve Dokümantasyon Şube Müdürlüğü, T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü APK Daire Başkanlığı, Ankara.

Milli Eğitim Sayısal Verileri (2002-2003), T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Milli Eğitim Müdürlüğü, Eğitim İstatistikleri Dokümanları, Bitlis Valiliği.

T.C. Başbakanlık DİE 2000 Yılı Bitlis İli Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

T.C. Başbakanlık DİE 1997 Yılı Bitlis Köy Envanteri.

T.C. Başbakanlık DİE 2001 Yılı Türkiye İstatistik Yıllığı.

T.C. Başbakanlık DİE 1997 Yılı Bitlis İli Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.

<http://www.bitlis.gov.tr>

Foto 1: Bitlis Merkez İlcesinden Bir Görünüş

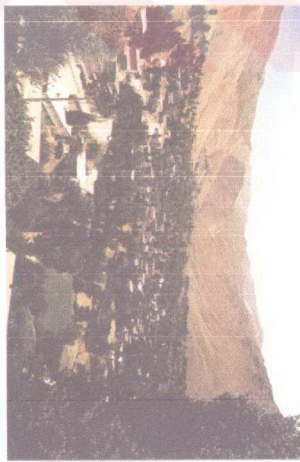

Foto 2: Bitlis Merkez İlcesinden Bir Görünüş

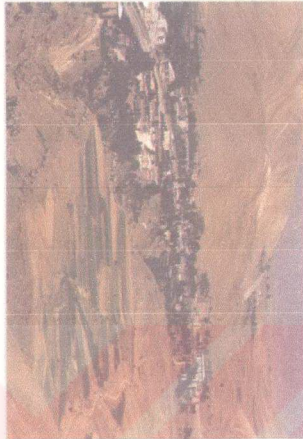

Foto 3: Bitlis Merkez İlcesinden Bir Görünüş

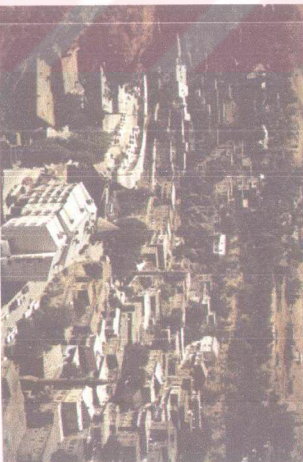

Foto 4: Bitlis Merkez İlcesinden Bir Görünüş

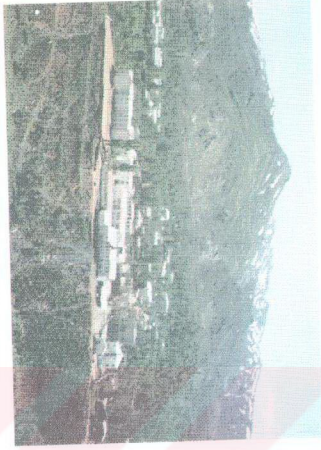

Foto 5: Murki İlçesinden Bir Görünüş

Foto 7: Güroymak İlçesindeki Mesken Tiplerinden Bir Örnek

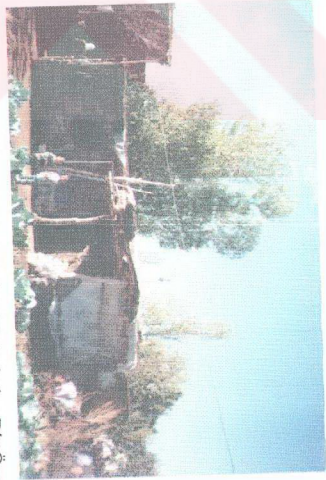

Foto 6: Güroymak İlçesindeki Mesken Tiplerinden Bir Örnek

Foto 8: Güroymak İlçesindeki Öğretmenevi'nden Bir Görünüş

Foto 9: Güroymak İlçesinde 19 Mayıs Kutlamalarından Bir Görünüş.

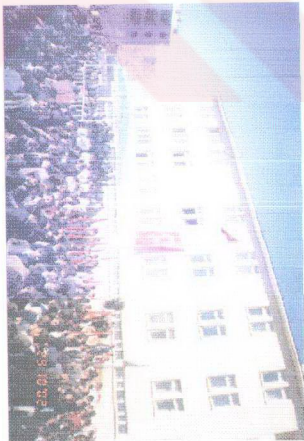

Foto 10: Güroymak İlçesindeki 23 Nisan Kutlamalarından Bir Görünüş

Foto 11: Güroymak İlçesindeki 23 Nisan Kutlamalarından Bir Görünüş

Foto 12: Güroymak İlçesinde Okul Bahçesinde Oyun Oynayan

Çocuklar

Foto 13: Güroyamak İlçesinde Okul Bahçesinde Oyun Oynayan Çocuklar

Foto 15: Güroyamak İlçesinde Okul Bahçesinde Oyun Oynayan Çocuklar

Foto 14: Soğuk Havalardaki Ders Ortamından Bir Görünüş

Foto 16: Okula Giden Öğrencilerden Bir Görünüş.